

T.C.
ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ'NİN DİL POLİTİKASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Botagoz SAZAYEVA

NİĞDE
Haziran, 2017

T.C.
ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ'NİN DİL POLİTİKASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Botagoz SAZAYEVA

Danışman: **Yar. Doç. Dr. Meryem ARSLAN**
Üye: **Prof.Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ**
Üye: **Prof. Dr. Hikmet KORAŞ**

NIĞDE
Haziran, 2017

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Kazakistan Cumhuriyeti’nin Dil Politikası**” başlıklı bu çalışmanın bilimsel akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 23/06/2017

Botagoz SAZAYEVA
Niğde 2017

ONAY SAYFASI

Yrd. Doç. Dr. Meryem ARSLAN danışmanlığında Botagoz SAZAYEVA tarafından hazırlanan “KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ’NİN DİL POLİTİKASI” adlı bu çalışma Jürimiz tarafından Ömer HALİSDEMİR Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih:23./06/2017

JÜRİ:

Üye (Danışman) :Yrd. Doç. Dr. Meryem ARSLAN

Üye :Prof.Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ.

Üye : Prof. Dr. Hikmet KORAŞ

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır./..../2017

Doç. Dr. Ömer İSKENDEROĞLU

Enstitü Müdürü

KISALTMALAR

ABD:	:Ana Bilim Dalı
agb	: Adı geçen bildiri
age	: Adı geçen eser
agm	: Adı geçen makale
agt	: Adı geçen tez
agy	: Adı geçen yazı
C.	: Cild
GTG	: Gagavuz Türkçesi Grameri
S.	:Sayı
s.	: Sayfa
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSC	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
MÖ	:Milattan Önce
MS	:Milattan Sonra
H	:Hicri
M	:Miladî
YLT	:Yüksek Lisans Tezi
yyy	: Yayın yeri yok
yty	: Yayın tarihi yok
yz.y	: Yazarı yok
TÜRKPA	: Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi
PPİO :	:Psikolojik-pedagojik iyileştirme odaları
KC	: Kazakistan Cumhuriyeti

KİA : Kitle iletişim araçları

ÖN SÖZ

Devlet, kendinin ve dolayısıyla milletinin devamlılığı için sınırları içerisinde geçerli bir dil belirlemek, onu korumak ve yaşatmak ister. Bunun için bir dili, siyasi sınırlarının içerisinde devlet dili olarak belirler. Bunun belirlenmesi, resmî dil olarak kullanılması, çok uluslu devletlerde çeşitli sıkıntıların çıkmasına da neden olmaktadır. Çünkü siyasi birlik içerisindeki ulusların resmî dili kabul etmeleri, benimsemeleri siyasi birliği kuranların heyecanı ve isteğiyle aynı paralellikte olmayabilir. Bundan dolayı dil politikaları yapmak, resmî dili yani devlet dilini belirlemek oldukça zor bir iştir.

Resmî dilin belirlenmesi, onun genele yayılması anlamına gelmemektedir. Resmî dilin sürekliliği ve çoğunluk tarafından kullanılması için de çalışmaların yapılması gereklidir. Bu amaç için eğitim ve resmî işlerin önemi yadsınamaz. Resmi dilin devletin en ücra köşelerine ulaşmasında medyanın da önemli katkısı bulunmaktadır. Ancak bunların, bir amaç etrafında düzenlenilmesi gerekir. Resmî dil belirleme, onun eğitim ve medya aracılığıyla yaygınlaşmasını sağlama, devlet içindeki diğer ulusların kendi dillerini öğrenmeleriyle ilgili kuralları belirleme gibi çok boyutlu olan bu düzenlemeye dil politikası denilmektedir. Dil politikası bütün devletlerin en temel politikasıdır.

Bu tezde yaklaşık 26 yıllık bir bağımsızlığa sahip Kazakistan Cumhuriyeti'nin çok uluslu yapısı dahilinde izlediği dil politikası hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır. Kazakistan'ın dil politikası, resmî dil, eğitim ve medya çerçevesi ile sınırlı olarak incelenmiştir. Tezin Kazak Türkçesinin ve dolayısıyla Türkçenin toplum dil bilim çalışmaları ile diğer ülkelerin dil politikaları ile ilgili yapılacak projelere ve çalışmalara katkı sağlaması beklenmektedir.

Böyle bir çalışma konusunda belirlenmesinde bana destekçi olan ve beni yüreklendiren, her zaman yoğun çalışma temposu içerisinde bile fikirlerini benden esirgemeyen Prof. Dr. Hikmet Koraş'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Kendisiyle çalışmaktan onur duyduğum değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Meryem Arslan'a, tecrübelerinden yararlanırken göstermiş olduğu hoşgörü ve sabırdan dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek Lisans eğitimim süresince uzaktan da olsa göstermiş oldukları anlayış, maddi ve manevi yönden her zaman yanımda olduklarını hissettiren babam Kairat Sazayev'e ve annem Zaureş Alaşbayeva'ya desteklerinden dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Türkiye'de benden her türlü yardımı esirgemeyen değerli Zafer Şahinoğlu ve eşi Saltanat Şahinoğlu ailesine teşekkür ederim.

Ayrıca tez yazma sürecinde yardımlarıyla her an yanımda olan arkadaşım Funda Bozkurt'a da teşekkür ederim.

Botagoz SAZAYEVA

NİĞDE, 2017

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ'NİN DİL POLİTİKASI

SAZAYEVA, BOTAGOZ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd.Doç.Dr. Meryem ARSLAN

Haziran 2017, 109 sayfa

Bu tez , Kazakistan'ın dil politikası ile ilgilidir. Kazakistan'ın dil politikasının temellerini oluşturan anayasa, eğitim ve medya unsurları örneklerle anlatılmaya çalışılmıştır. Bu unsurlar, üç bölüm halinde anlatılmıştır. Tezin giriş bölümünde Kazak adı ve anlamı, Kazakların tarihi gibi genel konular ile çalışmanın konusu, sınırlılıkları ve yöntemi açıklanmaya çalışılmıştır.

Tezin birinci bölümünde, Kazakistan'daki halklar ve bunların dağılımları, dil hakkındaki yasalar ve projeler gibi bilgilerden bahsedilmiştir. Bununla dil politikasını etkileyen ve birbirleriyle ilişki halinde bulunan dillerin yasal statüsünün Kazakistan'da nasıl düzenlendiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise dil planlamasının önemli diğer bir ayağı eğitim ve eğitim dili hakkında bilgiler verilmiştir. Bu da Kazakistan'daki ilk eğitim süreci olan kreşten başlayıp ilkokul, ortaokul, lise, kolej, üniversiteler hakkındaki ortaya konularak yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca birbirleriyle etkileşim halinde olan dillerle ilgili yapılan veya yapılacak olan projeler hakkında kısa açıklamalar yapılmıştır.

Üçüncü bölümde Kazak Türkçesinin bazı güncel sorunlarına değinilmiştir. Bu sorunlar, dil politikalarını etkileme özellikleriyle sınırlandırılarak anlatılmıştır. Bu doğrultudaki sınırlama dahilinde Kazak Türkçesinin yazımına, söz varlığına, Kazak Türkçesi üzerindeki yabancı dillerin tesirine ve çok dillilik gibi konulara değinilmiştir. Sınırlandırmanın nedeni, tezin amacının doğrudan Kazak Türkçesinin güncel sorunları ile ilgili olmamasıdır.

Sonuç ve öneriler bölümünde Kazakistan'daki dil politikası anayasa, eğitim ve çeşitli güncel sorunlar ekseninde ulaşılan sonuçlar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kazakistan, dil politikası, Kazakça, eğitim, anayasa.

ABSTRACT
MASTER THESIS
LANGUAGE POLICY OF REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

SAZAYEVA, BOTAGOZ

Turkish Language and Literary Administration

Supervisor: Assist. Prof. Meryem ARSLAN

June 2017, 109 page

This thesis is about the policy language in Kazakhstan. The language which is established by the constitution of Kazakhstan is tried to be explained on the basis of education and media factors. These factors are explained in three categories. In the introduction the Kazakh name and its meaning, the history of Kazakhs and general topics the research is on tries to explain the restrictions and methods.

The first part of the thesis is about ethnic groups and their distribution in Kazakhstan, laws concerning the language and some information about projects. With this the language's legal status is tried to be explained by the impact on the policy language and the relationships between languages.

In the second part information is given about an important part of planning language and these are education and language of education. This explanation is made by reference to the research on the language in preschool, elementary school, secondary school, high school and university. Moreover, a further brief explanation about projects, that are or will be made with languages influencing each other, follows.

The third part shows some current problems of the Kazakh Turkish's language nowadays. These problems influencing the language policy with its features will be explained in a restricted way. Within this restriction the Kazakh orthography, words, foreign languages' impacts on Kazakh Turkish language and multilingualism are mentioned. The restriction is made in order to have a direct overview on current problems of Kazakh Turkish's language.

The outcome and proposals are evaluated by means of policy language law in Kazakhstan, education and various current problems.

Key words: Kazakhstan, language policy, Kazakh, education, constitution.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	X
GİRİŞ	1
TEZİN KONUSU, MALZEMESİ VE SINIRLILIKLARI	2
KONUyla İLGİLİ LİTERATÜR TARAMASI	3
KAZAKLARIN ORTAYA ÇIKIŞI	10
<i>Kazak İsimlendirmesi Hakkında</i>	14
KAZAK TÜRKÇESİYLE VERİLEN İLK YAZILI ESERLER	19
KAZAKLARIN KULLANDIKLARI ALFABELER	22
<i>Arap Alfabesi</i>	24
<i>Latin Alfabesi</i>	26
<i>Kiril Alfabesi</i>	30
KAZAKİSTAN'IN BAĞIMSIZLIĞINI KAZANMASINDAN SONRA KAZAKİSTAN'DA ALFABE MESELESİ	31
I. BÖLÜM	34
I. KAZAKÇANIN YAZI DİLİ OLMASI	34
I.1. KAZAKÇANIN RESMÎ DİL OLMASI	34
I.2. DİL HAKKINDAKİ YASALAR	36
I.2.3. DİL HAKKINDA PROJELER	48
II. BÖLÜM	58
II. KAZAKÇA İLE EĞİTİM	58
III. BÖLÜM	92
III. KAZAK TÜRKÇESİNİN GÜNÜMÜZDEKİ SORUNLARI	92
SONUÇ	99
KAYNAKÇA	101
ÖZGEÇMİŞ	113

GİRİŞ

13. yüzyıla kadar tek bir yazı dili kullanan Türk toplulukları, Oğuz Türkçesinin yazı dili olması ile birlikte 13. yüzyıldan sonra 20. yüzyıla kadar iki yazı dili kullanmışlardır: Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi¹. 20. yüzyılın başından itibaren ise Türk topluluklarının çoğu konuştuğu lehçeleri, yazı dili olarak kullanmaya başlamışlardır². Türk topluluklarının ayrı yazı dillerini kullanmaları, onların birliğinin bozulması ve birbirinden uzaklaşması anlamına gelir. Bunun farkında olan Çarlık Rusyası, egemenliği altında bulunan Türk halklarının birbirlerinden uzaklaşması ve birbirlerini anlamaması için bu farklı yazı dillerinin oluşmasında büyük rol oynamıştır.

Konuşmaları birbirinden küçük farklarla ayrılrsa da ortak bir yazı kullanan bu topluluklar önce ortak bir Latin alfabesi kullanmaya yöneltmiş ve bu aşamaya Türkiye dahil bütün Türk toplulukları iştirak etmiştir³. Ancak 1940'lı yıllara gelindiğinde Sovyetler Birliği idaresi Latin alfabesi kullanan kendi idaresi altındaki bütün Türk topluluklarına Kiril alfabesini kullanmalarını dayatmış ve zorla kabul ettirmiştir⁴.

Yeni kullanılmaya başlayan ve idare tarafından özellikle farkların öne çıkarıldığı ve ayrılıkların körüklendiği bu alfabe ile Türk toplulukları birbirinden hızla kopmuş ve birbirlerini anlayamaz hale gelmişlerdir⁵.

¹ Ahmet BicanErcilasun, *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, 2. Baskı, Ankara (1997), Akçağ Yayınları, s. 30, 31, 43.

² Olivier Roy, *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi* (çev. Mehmet Moralı), 3. Baskı, İstanbul (2009), Metis Yayınları, s.199.

³ Hatice Şirin User, *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri*, Ankara (2006), Akçağ Yayınevi, s. 365.

⁴ User, *age*, s.153 ; Roy, *age*, s.92; Ahmet B. Ercilasun, “Tarihten Geleceğe Türk Dili”<http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/7.php> (son erişim 22/08/2016).

⁵ Hikmet Koraş, “Kazakistanın Yazı Dil Olması ve Kazakların Kullandığı Alfabelerle Mevcut Kiril Alfabesi Üzerine Bir Değerlendirme” *Kazakistan Respublikasının İlim Berü Salasındağı Memlekettik Til: Kazırgı Ahvalı Jene Medeniyetaralık İkpaldastık Meseleleri Halıkaralık Gılımı Teciribelik Konferentsiya Materiyalleri* 29 Naurız 2013, Almatı, s. 40-45.

Esasen Türk topluluklarının konuştukları mahalli şive ile yazma işi Rusyanın bu projesinden çok daha önce başlamıştır. Türkmen Türkçesiyle yazılan Mahtumkulu Divanı, Kazak Türkçesiyle yazılan Abay Kunanbay'ın Kara Sözleri bunun örnekleri olarak sayılabilir⁶.

Tezin Konusu, Malzemesi ve Sınırlılıkları

Bu tez, Kazakistan Cumhuriyeti'nin SSCB'den ayrıldığı ve kurtuluşunu ilan ettiği 1991 yılından günümüze kadar Kazakistan'da uyguladığı dil politikası ile ilgili olarak hazırlanmıştır.

Dil politikası, temel olarak bir siyasi birliğin kendi devamlılığı olarak gördüğü resmî dilin belirlenmesine ve onun geliştirilip yaygınlaştırılmasına yönelik izlediği süreç olarak tanımlanabilir⁷. Bir ülke için resmî dil belirlemek, özellikle çok uluslu olan bir devlet için kolay bir süreç olmamaktadır. Uzun bir süre farklı ulusların egemenliği altında kalan milletlerde ise bu durum, resmi dilin belirlenmesi kadar yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi çalışmalarının da zorluklarla ve sıkıntılarla sürdürülmesi anlamına gelebilmektedir. Çok uluslu yapısından ve uzun bir süre Rus egemenliği altında yaşamak zorunda kalmasından dolayı Kazakistan'da da bu sürecin kolay olmadığı veya olmayacağı tahmin edilmektedir. Bununla birlikte Kazakların dil politikasında resmî dil ile ilgili bir belirsizlik bulunmamaktadır. Hatta bu durum anayasalarında gerekçeli ve detaylı olarak ele alınmıştır. Tezin ilgili bölümünde anayasadaki bu gerekçeler ve resmi dil ile ilgili açıklamalar detaylı olarak işlenecektir. Ancak buna rağmen resmi dilin yaygınlaştırılması ve tüm halk tarafından benimsenerek kullanılması ile ilgili çalışmaların geçmiş dönemdeki alışkanlıklardan dolayı anayasa maddesi belirlenmesi kadar hızlı ve kısa sürede olacağı düşünülmemelidir. Bu açıdan bu tez Kazakistan'daki dil politikasının başlangıç ve geliş noktası ile ilgili de fikir verebilecektir. Kazakçanın gün geçtikçe tüm Kazakistan'da çok uluslu yapıda yaygınlaşması, Kazakçaya dair kuvvetli bir dil bilincinin varlığı bu konuda Kazakların önemli bir aşama kaydettiğini göstermektedir. Umulur ki bu çaba Rusçanın etkisinin hissedilmeyeceği bir boyuta kadar ilerleyebilir.

⁶ Himmet Biray, Mahtumkullı Divanı, Ankara 1992, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Abay Qunanbayulı, *Abay* (Kara Söz, Poemalar), C.2 , Almaty (2005), Jazuşı baspası.

⁷ Gülsüm Killi Yılmaz, *Kuzey ve Güneydoğu Sibirya Türklerinin Dil Durumu*, Ankara (2010), Köksav, s.36-37.

Bu da yok edilmek için uğraş verilen bir dönemde bile dillerini, kültürlerini unutmayan bir milletinyani Kazakların üstesinden gelemeyeceği bir sorun olarak görülmemektedir.

Dil politikası devlet dili belirlemek, onu eğitim, medya ve iletişim araçlarıyla yaygınlaştırmak, içerisinde yer alan ulusların dillerini öğrenebilecekleri imkanlar sunmak gibi boyutları olan bir resmî iştir⁸. Bu çalışmada da sözü edilen bu konular yani Kazakistan'ın resmî dili ve anayasadaki durumu, Kazakçanın eğitimi, medya aracılığıyla yayılması, sözvarlığının Kazakça temelindeki değişimleri noktasındaki bilinçlendirmeler, işlenecektir. Dolayısıyla tezin sınırlarını da bu konular oluşturmaktadır.

Çalışmanın malzemeleri, Kazakistan anayasası, Kazakistan'da eğitim ortamları, Kazakçanın sözvarlığı ve medyanın bunların halka ulaştırılmasındaki etkilerinden oluşmaktadır. Bu malzemelerin hemen hepsi resmi ağırlıkta olduğu için tezde resmî belgelere büyük oranda yer verilmiştir. Bu belgelerin Kazakçadan Türkiye Türkçesine aktarılmasında zaman zaman güçlükler yaşanmıştır. Hatta bazen bunların Türkiye Türkçesinde birebir karşılıklarının olmadığı görülmüştür. Bundan dolayı tezden, özellikle çeviri olan kısımlarda bu nokta göz önünde tutularak yararlanılmalıdır.

Konuyla İlgili Literatür Taraması

Kazakistan'ın dil politikası kapsamında, eğitim, medya, söz varlığı, dil ile ilgili yasalar, dil hakkında proje ve programlar yer almaktadır. Kazakistan'daki dil politikasıyla ilgili olarak Kazakistan başta olmak üzere çeşitli ülkelerde çalışmalar yapılmıştır. Bu ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Onu, Amerika ve Macaristan takip eder. Konuyla ilgili yer tezde yararlanılan bu çalışmalar, aşağıda kısaca tanıtılmaya çalışılacaktır.

Kazakistan'da konuyla ilgili önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar, Kazakistan'da eğitim, Kazakçanın konuşulma oranları, dil projeleriyle ilgilidir. Bu konular da genellikle Süleymenova-Akanova (2002), Süleymenova (2009),

⁸ Anara Kassymbay, "Kazakistan'da Ulus-Devlet inşası sürecinde Dil Politikası", (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası ilişkiler ABD, Yayınlanmamış YLT), s. 7.

Süleymenova (2013), Akbolat (2015), Borbasov (2010), Bakir (2005, 2014) tarafından işlenmiştir.

Süleymenova ve Akanova (2002), *Kazak Dili ve 1990'lardaki Yeni Dil Politikası* adlı makalelerinde, Kazakistan'ın dil politikasında hangi unsurların olması gerektiğine dair genel bilgiler vermiştir. Ayrıca Kazak dilinin yeri ve teşekkülüne ilişkin odaklanmış dil politikasının sosyo-dilbilimsel parametrelerinin bulunduğunu belirtmiştir. Kazakistan'da resmî dilin geliştirmesi ve kullanılmasıyla ilgili devlet programında yer alması gereken sosyo-dilbilimsel parametreler şunlardır:

- *Sosyal demografik özellikler*
- *Dilbilimsel göstergeler*
- *Sosyo-işlevsel göstergeler*
- *Sosyal-siyasi göstergeler*⁹

Bu tespitlere göre Kazakistan Cumhuriyeti, dil politikası yaparken bu parametreleri dikkate alırsa herkes tarafından kabul edilen ve gelecekte sürdürülebilir bir politika elde edilmiş olur.

Sosyal demografik özelliklere göre Kazakistan'da diğer dilsel toplumlar ve Kazakça arasındaki ilişki ele alınmalıdır. Bunlar makaleye göre şöyle belirlenebilir: *Kazakça konuşanların sayısı, Kazakça ana dili olarak konuşanların sayısı, genç kuşak arasında Kazakçayı ana dili olarak konuşanların sayısı, Kazakça-Rusça bilen iki dilli bireylerin sayısının arasındaki ilişkiyi içerir*¹⁰.

Yine aynı makaleye göre dilbilimsel göstergelerin çalışmasında aşağıdaki unsurlar bulunmalıdır: *Kazak dilinin standardı, dilbilimsel normun gelişme ve istikrar derecesi, altyapısal parametreler (dilbilimsel yeniliklerin hızlı yayılması, diğer dilin etkilerine direnci, terminolojilerin varlığı, sözlük gelişiminin dinamikleri vs.), kitlesel çift dilliliğin tip ve karakteri, lehçelerin varlığı, Kazakça-Rusça, Rusça-Kazakça gibi çift dillilik tipleri arasındaki ilişki*¹¹.

Sosyo-işlevsel göstergeler içerisinde ele alınacak konular aynı makalede şöyle belirlenmiştir: *Kazak dilinin sosyal işlevlerinin sayısı sosyal yaşamın en nemli alanlarında kullanım yoğunluğu ile ölçüldüğünü söylenir. Bu alanlarda ilki eğitim ve daha sonra bilim, kitle iletişim araçları, idari etkinlikler, hukuki sistem gelir. Ulusal-*

⁹ Süleymenova-Akanova, "Kazak Dili ve 1990'lardaki Yeni Dil Politikası", *Türkler*, C.19, Ankara (2002), Yeni Türkiye Yayınları, s.408-414.

¹⁰ Süleymenova-Akanova, *agm*, s.409.

¹¹ Süleymenova-Akanova, *agm*, s.409-410.

*kültürel göstergeler geleneksel sanatları, tiyatro, sinema, din ve Kazak dilindeki farklı edebi türlerin varlığını içerir*¹².

Sosyal-siyasi göstergeler Kazak dilinin gelişmesi ve desteklenmesi için işleyen devlet programların varlığı, Kazak dilin tam anlamıyla işleyişinin sosyal altyapısının geliştirilmesi (eğitim kurumları, TV, medya vs.) göstergeleri içerir¹³.

Süleymenova (2009), *Oçerk Yazıkavoy Politiki i Yazıkovoy Situatsi v Kazakstane* adlı makalesinde, Kazakistan içerisindeki etnik grupların Kazakçaya etkilerini, ve oranlarını ele almıştır. Kazakların dil kullanımları ve çok dillilik hakkında bilgi vererek 1999-2009 yılları arasında Kazakistan'da birbirleriyle ilişki halinde olan dillerle ilgili bir değerlendirme yapar. Daha sonra Rusların dili kullanımı ve çok dillilik hakkında bilgi verir. Ayrıca Kazakistan'da yaşayan büyük (Kore, Alman, Ukrayn, Tatar, Özbek, Uygur) ve küçük diasporaların dilin kullanımı ve çok dilliliği hakkında bir değerlendirme ve araştırma sonucunu dile getirir¹⁴.

Süleymenova-Şaimerdenova-Akanova (2007), *Yazıki Narodov Kazakstana*, adlı kitabında dil politikası hakkında genel bilgi verir ve dil politikasına göçmenlerin ve etnik grup dillerinin etkilerini inceler. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Kazak dili hakkında genel bilgi verilir. Kazak dilinin devlet dili statüsüne sahip olması, Kazak dilinin genel durumunu anlatır. Aynı şekilde Kazakistan'da yaşayan Ruslar, etnik gruplar ve göçmenler hakkında tek tek ayrı ayrı bölümlerde anlatır. Kazakistan'da Rusça'nın statüsünden de bahsedilir. Bu bölümlerde Kazakistan'da yaşayan Kazaklar, Ruslar, göçmenler ve etnik grupların dili ve dağılımı hakkında bilgiler verilir. Daha sonra onların kendi ana dilini bilenler, konuşanların oranı ayrıca Kazakça ve Rusça bilenlerin oranından bahsedilir¹⁵:

*1999 nüfus sayımına göre Kazakların %99,4'ü Kazakça, %75'i Rusça ve %0,7'si İngilizce bilir*¹⁶.

*Rusların %14,9'u Kazakça, %0,9'u İngilizce ve %100 Rusça bilir*¹⁷. 2001 yılındaki bilgilere göre devlet organlarında %75, Okul öncesi eğitim %75, Lisan

¹² Süleymenova-Akanova, *agm*, s.410.

¹³ Süleymenova-Akanova, *agm*, s.409.

¹⁴ Süleymenova, "Oçerk Yazıkavoy Politiki i Yazıkovoy Situatsi v Kazakstane",

¹⁵ Süleymenova, Şaimerdenova, Akanova (2007), *Yazıki Narodov Kazakstana*, Astana (2007), Arman-PV Yayınevi.

¹⁶ Süleymenova, Şaimerdenova, Akanova (2007), *Yazıki Narodov Kazakstana*, Astana (2007), Arman-PV Yayınevi, s.89.

¹⁷ Süleymenova, Şaimerdenova, Akanova (2007), *age*, s.102.

öncesi eğitim %47,2, Yüksek öğretim eğitimi %68, gazete %81,9, dergiler %75,8, ve diğer basınlar %66,7 Rusçadır¹⁸.

2011-2020 Yılları Arasında Dillerin Gelişimi ve Kullanımı adlı program Kazakistan'daki dil politikasına yönelik çalışmaları destekleme özelliğine sahiptir. Bu çerçevede onun desteklediği çalışmalardan biri de Taumurat (2014)'a aittir. Taumurat (2014) (Ed:S.Salemov, B.Kapalbek, A.Baybosın, S.Kulmanov, G.Tauel) *Memlekettik Til Sayasatı* adlı kitapta, KC Cuhurbaşkanı'nın Kazakistan-2050 stratejisi hakkındaki halka seslenişi, KC anayasası, KC'nin dil hakkındaki anayasası, 2011-2020 Yılları Arasında Dillerin Gelişimi ve Kullanımı devlet programı, onomastik, toponomik ve terminoloji hakkında resmi evraklar ve alınan kararlar yer alır. Kazakistan'daki devlet dili politikası üzerinde alınan bütün kararlar hakkında bilgi verilir ve hepsi ayrı bölümlerde tek tek anlatılır. Akabinde Kazakçadan sonra aynı şekilde Rusça nüshası verilir¹⁹.

Kazakistan'da dil politikasıyla ilgili Süleymenova (2013), Akbolat(2015), Bakir (2014), Bakir (2005), Borbasov (2010), Borbasov (2013)'a ait çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalardan ilgili yerlerde tezde yararlanılmıştır.

Kazakistan dil politikasına yönelik Türkiye'de de çalışmalar bulunmaktadır. Aşağıda bu çalışmalardan birkaçına değinilecektir:

Gökdağ (2002), *Kazakistan Cumhuriyeti'nin Dil Siyasetine Sosyo–Lengüistik Bir Yaklaşım* adlı makalesinde devlet planlaması, Kazakistan, Kazakistan'ın bağımsızlık öncesi Kazak dilinin durumu ve Kazak Türkçesine Rusların etkisi hakkında kısaca bilgi verilir. Arkasından bağımsızlık sonrası Kazak dilinin devlet dili statüsüne sahip olması ve bu doğrultuda devlet programlarının kabul edilmesine değinilir. Bu devlet programının hedefi ve çalışmalarını eğitim, onomastik, terminoloji ve söz varlığı düzeyinde ele alan Gökdağ, Kazakistan'ın bağımsızlık sonrası resmî dilin anayasayla güvence altına alınması ile birlikte yapılan dil çalışmalarının meyvelerinin alındığına dikkat çeker²⁰. Bunun kanıtı olarak şu örneği gösterir: *İnsan araştırmaları merkezinin Rus ve Kazak öğrenciler arasında yaptığı bir alan araştırmasına göre 1994-1998 yılları arasında devlet diline hakim Rusların sayısı %6,4, Kazakların sayısı %16,7 oranında arttı. Göreceli olarak hiç hakim*

¹⁸ Süleymenova, Şaimerdenova, Akanova (2007), *age*, s.102

¹⁹ D.Taumurat (Ed:S.Salemov, B.Kapalbek, A.Baybosın, S.Kulmanov, G.Tauel, *Memlekettik Til Sayasatı*, Astana (2014).

²⁰ Bilgehan Atsız Gökdağ, “Kazakistan Cumhuriyeti'nin Dil Siyasetine Sosyo–Lengüistik Bir Yaklaşım”, *Türkler*, C.19, Ankara (2002), Yeni Türkiye Yayınları, s.415-423.

olmayanların sayısı Ruslar arasında %11,1 ve Kazaklar arasında %29,1 oranında azaldı²¹. Eğitim alanındaki gelişmeler ise, 1999 Haziran'ın 25. gün raporundaki bilgilere göre dil gelişmeleri için bazı somut ölçüler görülmeye başlamıştır. Onlar:

- Kazakistan'da yaşayan Kazak Türkleri dışındaki halklar kendi dilleriyle eğitim yaptıkları kurumlarda Kazak Türkçesini de öğrenmektedir.
- Rus ortaokullarının 10-11. sınıflarında Kazak dilinin ek saatleri bu yıl eklendi.
- Kreşlerdeki çocuklar haftada 2-3 saat devlet dilini çalışıyorlar.

Kuzey Kazakistan Üniversitesi'nin bütün Rusça bölümlerinde 1998'de öğrenciler Kazak dilini 160 saatlik programa göre öğreniyorlardı. 1999'da bu 280 saatlik programa göre yapılır. 40 öğrencili kreşlerde Rus çocuklar haftada ilk kez resmi dili öğrenecekler²².

Kazak isimlerinin tarihi Kazak geleneklerine göre düzenlemesi ele alınır. Rusça -ov, -ev, -ova, -eva gibi ekleri bırakıp, bunların yerine ulı (oğlu), kızı kelimelerini getirebilirler. Bunu gereği olarak bir çok Kazak ismi soyadlarını değiştirme yoluna gittiler²³.

Gökdağ (2013), *Kazakistan'da Dil Uygulamaları* makalesinde önceki yıllara göre günümüzde Kazakistan'daki dil çarpıklığının önemli ölçüde giderildiğini, Kazakçanın yaygın olarak devlet işlerinde kullanıldığını, eğitim ve bilim alanında kullanım alanının da genişlediğini belirtir. Bunun göstergesi olarak 2011 yılında devlet organlarında Kazakça yapılan yazışmaların, bütün yazışmaların %67'sini oluşturması, Kazak dilli okul öncesi kurumların oranının %68'e çıkması, 2001-2011 yılları arasında 163 yeni Kazakça eğitim veren okulun açılması ve Kazakça süreli yayınların oranının %68'e yükselmesidir²⁴. Son 20 yılda Kazakistan'da Rusça'nın etkinliğini daraltmaya yönelik genel bir çalışma görüldüğünü söyler. Rusça yer adlarının Kazakçaya değiştirilmesi, Rusça ders saatlerinin azaltılması, Kazakçanın genişletilmesi, Rusçadan giren kelimeler yerine Türkçe kökenli kelimelerin kullanılması, Devlet Televizyonunda Ekim 2011'den itibaren Rusça yayınların

²¹ Gökdağ (2002), *agm*, s.421.

²² Gökdağ (2002), *agm*, s.419.

²³ Gökdağ, *agm*, s.419.

²⁴ Gökdağ, "Kazakistan'da Dil Uygulamaları", *Yeni Türkiye*, S.54, Türk Dünyası Özel Sayısı II, Eylül-Ekim (2013), s.1569-1585, s.1574.

durdurulması Kazakistan'daki dil politikasının adım adım ileri gittiği öngörülmektedir. Makaleye ayrıca Kazakistan-2050 stratejisi dil planlaması hakkında ve Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in Kazak Türkçesi hakkındaki konuşmalarını eklemiştir²⁵.

Lazzat Urakova (2014), *Geçmişten Günümüze Kazakistan'daki Dille İlgili Yasa Koyuculuğa Genel Bir Bakış* adlı makalesinde Kazakistan'daki dille ilgili yasaları kronolojik biçimde verir. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden önce Kazakça devlet dili statüsünü kazanmıştır fakat o dönemde ülke genelinde Rusçanın eğitim, medya, devlet organlarındaki baskın durumundan yola çıkarak Kazakça'nın statüsünün sadece kağıt üzerinde olduğu anlaşılabilir. 1991'in sonunda Kazakistan bağımsızlığını ilan etmesi dolayısıyla dil politikasının uygulanması için en önemli koşul sağlanmıştır. Bundan sonra dil inşasının önemli dönüm noktası olarak 28 Ocak 1993 tarihinde anayasanın kabul edilmesi ve akabinde 5 Nisanda dil yasasının hayata geçirilmesidir²⁶. 1997'de Kazakistan Cumhuriyeti'nin *Diller Hakkında Yasa'sı* kabul edilir ve bu yasa sayesinde:

- Devlet Terminoloji Komisyonu
- Devlet Dilini Hızlı Öğretim Merkezi
- Kazakistan'da dillerin gelişimi ve kullanımı devlet programı görevlerini yapmaktadır²⁷.

Boranbayava (2004), *SSCB Dönemi ve Bağımsızlık Sonrası Kazakistan Cumhuriyeti'nde Kazak Dilinin Genel Durumu* adlı makalesinde SSCB döneminde yürütülen dil politikası yani Ruslaştırma politikasının Kazakistan'da uygulanan faaliyetleri hakkında bilgiler verir. Rus dilinin üstünlüğü, özellikle eğitim-öğretim sahasında güçlendirildiğini, Sovyetler Birliği'nin son yıllarında uygulanan Kazakistan SSC Eğitim Bakanlığı faaliyetlerinden görmek mümkün olduğu söylenir. Kazak dilinin devlet dili statüsünü kazanmasıyla ilgili bilgiler verilir.

Ruslaştırma politikasına karşı baş kaldıran aralık olaylarına rağmen cumhuriyetin başına Kazakistan Merkez Komünist Partisi Başkanı olarak gelen G.V.Kolbin, Ruslaştırma siyaseti dolayısıyla ana dillerinden mahrum bırakılan

²⁵ Gökdağ (2013), *agm*, s.1569-1585

²⁶ Lazzat Urakova (2014), "Geçmişten Günümüze Kazakistan'daki Dille İlgili Yasa Koyuculuğa Genel Bir Bakış", *Türkbilig*, S.28, s. (97-104), s.100.

²⁷ Lazzat Urakova (2014), *agm*, s.100-101.

Kazaklar, Kazakistan Yazarlar Birliği Toplantısı'nda *kendi ana dillerine değer vermeyen, unutmuş olan nihilistler* diye suçlanır²⁸. Bundan 2 sene sonra 22 Mayıs 1989 tarihinde Kazak Edebiyatı gazetesinde bir çok Kazak bilim adamlarının Merkez Komite'ye *Kazak Diline Resmi Dil Statüsü Tanınması*'nı isteyen mektup yayımlanır. Daha sonra Kazakistan halkının bütün kamuoyu bu isteği destekler²⁹.

Her bir devletin dil siyaseti üzerinde basın ve yayın organlarının yeri ve önemi çok büyüktür. Bu nedenle Kazakistan'ın dil siyasetindeki basın ve yayın araçlarının katkısı konusu üzerinde durmuştur.

2002 yılındaki Kazakistan'daki 10 TV yayınının haftalık 1009 saatin 33'ü Kazakça ve 766'sı Rusçadır. Ayrıca Kazakistan kanalının yayınının %1,4'ünün Kore, Alman, ve Uygur dillerinde gerçekleştirilmesi Kore dilindeki "Kore Saram", Alman dilindeki "Guten Abend", Uygur dilindeki "Alitag" projeleri ile uygulanır. 2002 yılındaki devlet dilindeki yayınları 2000 yılıyla kıyasladığın zaman az da olsa artış olduğunu dile getirir³⁰.

Kınacı (2010), *SovyetlerdenGünümüze Kazakistan'da Kazak Dilinde Eğitim Politikaları* adlı makalesinde eğitimin dil politikası üzerindeki etkileri üzerinde durmuştur. Ona göre eğitimin insanın hayatında çok önemli yer tuttuğu gibi dil politikasında da önemli bir yer tutmaktadır. Eğitimin yürütüleceği dil kadar, bu dilin öğretilmesi için ilk aşamayı teşkil eden alfabe de son derece mühim olduğunu dile getirerek makalenin ilk kısmında Kazakların kullandığı alfabeler hakkında bilgiler verilir. Daha sonra 1930'lu yıllardan itibaren Kazakistan'da eğitim ve Kazak dilinin durumu hakkında bahsedilir³¹.

Sovyet devrinde eğitimin Ruslaştırılması konusunda ciddi çalışmalar yapılır. Bu dönemde anaokullarında Rusça ile eğitim hayatına başlayan çocuklar eğitimlerinin ileri aşamalarında da Rusça ile haşır neşir olmak zorunda kalırlar. Ulusal eğitim yapan kurumlara devam eden çocuklar bile üniversite eğitimini almak istediklerinde Rusça ile karşılaşmak zorunda oldukları için zamanla bu okulları bırakıp Rus dilinde eğitim yapan okullara kendi istekleriyle geçerler³².

²⁸ Gülnur Boranbayava (2004), "SSCB Dönemi ve Bağımsızlık Sonrası Kazakistan Cumhuriyeti'nde Kazak Dilinin Genel Durumu", *Modern Türklük AraştırmalarDergisi*, C.1, S.1, s.20-41 (28).

²⁹ Boranbayeva, *agm*, s.28.

³⁰ Boranbayeva, *agm*, s.38-39.

³¹ Cemile Kınacı, "SovyetlerdenGünümüze Kazakistan'da Kazak Dilinde Eğitim Politikaları", *Turkish Studies*, Vol. 5/4, Fall 2010, s.1316.

³² Cemile Kınacı (2010), *agm*, s.1316.

Türkiye’de konuyla ilgili diğer çalışmalar şunlardır: Güney (2007), Kaplankıran (2017), Kassymbay (2016).

Kazakistan’ın dil politikasıyla ilgili Kazakistan ve Türkiye dışındaki çalışmalar Fierman (2005), Fierman (2006), Fierman (2009), Kulzhanova (2012)’ya aittir.

Kazakların Ortaya Çıkışı

Kazakların kökeni, Sakalar, Hunlar ve Göktürlere dayanmaktadır³³. Kazakların tarihi de çok eski dönemlere uzanmaktadır. Bu bölgede kültür tarihi, en az bir milyon yıl öncesine dek gider. Nitekim arkeolojik kazılardan elde edilen buluntulara bakıldığında Kazakistan’da insanoğlunun varlığı 1-1,5 milyon yıl öncesine kadar gitmektedir³⁴. Eski tarihi kayıtlara bakılırsa, Baktriyalılar, Soğdlar ve Harezmlerin kuzey bölgelerinde “rüzgardan hızlı atlı göçebe Turlar” yaşıyordu. Fars kaynaklarına göre Turlar, “Sakalar” olarak adlandırılmıştır. Bu kelime “ ağlayan erler” anlamına gelmektedir. Grek kaynaklarında ise onlar “İskitler” olarak gösterilmektedir. Bu isim göçebelerin ikinci ismi olarak kabul edilir ve yaygınlaşmıştır³⁵. MÖ V. asırda Herodot’un İsketler diye isimlendirdiği topluluğa İranlılar ise Sakalar diyordu³⁶. Sakalar (saktar) MÖ I.yüzyılında Kuzey Hindistan, Afganistan, Orta Asya ve Kazakistan’ın güney kısmında geniş topraklarda yaşamışlardır³⁷. Kazak rivayetine göre eski göçebelerin menkıbesi Oğuz Han (Уыз Хан)’la ilgilidir. Kazak tarihçi Köbeyev: “Biz Uvız han (Oğuz han) soyundan, neslinden türedik. Göçebe çadır³⁸ (іопма, куіз үй) Uvız Han’ın icabıyla yapılmıştır ‘Kazaklara keçeden yapılan göçebe evler Oğuz Hanla beraber gelmiştir.’” diye yazar³⁹. MÖ I. Bin yılın ilk yarısında Altay, Güney Sibir ve Doğu Kazakistan topraklarında Hunlar yaşamışlardır. Hunlar 24 boya ayrılmıştır⁴⁰. Tarihi efsanelerde “Büyük halk göçü” diye kendilerini beyan etmişler. Türklerin kurduğu devletlerin

³³ Hüseyin Tekinoğlu, *Geçmişten Günümüze Tarihe Hükmeden Millet Türkler*, Kamer Yayınları, İstanbul (2015), s. 414.

³⁴ Abdulvahap Kara-Okan Yeşilot, *Avrasya’nın Yükselen Yıldızı Kazakistan*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul (2011), s. 23.

³⁵ Kara-Yeşilot, *age*, s. 23-24.

³⁶ C.O. Artıkbayev, *İstoriya Kazahstana*, Astana (2004), s. 16.

³⁷ K.S.Karacan, *Kazakistan Tarihi*, Nur-Press baskısı, Almaty (2009), s. 20.

³⁸ E.M. Mustafayev-V.G. Şşerbinin, *Büyük Rusça-Türkçe Sözlük*, İstanbul (1994), Multilingual Yabancı Dil Yayınları, s. 1019. (İopra (Yurta)-Göçebe çadırı keçeden yapılmıştır).

³⁹ Artıkbayev, *age*, s. 21.

⁴⁰ Karacan, *age*, s. 25.

temelinde Hunlar, Wusunlar ve Kanglılar Kazakistan tarihi için büyük bir rölü vardır⁴¹. Wusunlar (M.Ö II.- M.S VI yy.) Kazakistan topraklarında yaşamıştır. Çin kaynaklarına göre Wusun devletinin 120 bin aile ocağı, 630 bin nüfüsü, 188 bin 800 askeri varmış. Kanglılar, Kazak halkının temelini oluşturan eski kabilelerden biri olup M.Ö. II. yy – M.S V. yy. Güney Kazakistan’da kurulan ilk devletlerden biridir. Halkı 120.000 aile, 600.000 insan, 120.000 askerden oluşur. Çin kaynaklarında “Şiczi” (Щицзи) metnine göre Kanglılar, şimdiki Ulu cüz ve Orta cüz Kazaklarının göçtüğü Sırdariya’nın Kuzey tarflarındaki topraklarda yaşamışlardır⁴².

VI. yüzyılda Kazakistan toprakları kudretli bir devlet olan Göktürk Hakanlığı’nın idaresine geçti. Geniş bir bölgede siyasi etkisini 552-744 yılına kadar sürdüren bu devlet, siyaset ve özellikle kültür alanında derin izler bırakmıştır⁴³.

751 yılında Talas’ta yapılan savaşta Orta Asya’nın Çin egemenliğine girmesini istemeyen, Karluk ve Yağma Türkleri, Arapların safına geçerek savaşı Arapların kazanmasını sağlarlar. Karluklar, Talas zaferinden 15 yıl sonra, yani 766’da Tanrı Dağları batısında ve Çu ırmağı boylarında müstakil bir Türk devleti kurarlar. XI. yüzyıla kadar ülkenin batı kısmını Oğuzlar, doğusunu ise Kuman ve Kıpçaklar yönetir. XII. yüzyılın yarısında Harezmi, Karahıtaylar’dan ayrılır. 1219’da Karahıtay topraklarını Moğollar ele geçirir ve böylece Kazakistan, Moğolların hakimiyetine geçer⁴⁴.

1227 senesinde Cengiz Han vefat ettikten sonra Moğol askerlerini, Cengiz Han’ın torunu Batu Han ele almıştır. Batu Han askerlerinin çoğunluğu Kıpçaklardan oluşmuştur. Buyüzden kaynaklarda onun askerlerinden Kıpçaklar diye bahsedilir. 1236-1242 yıllarında Altın Ordu devleti kurulur. Daha sonra bu devlet Türk ve Müslüman kimliğini alır. Çok milletli bir devlet niteliğindeki Altın Orda’nın nüfusunu sosyo-ekonomik gelişme seviyesi birbirinden çok farklı, kendine has kültürü ve gelenekleri olan çeşitli halklarla kabileler oluşturuyordu. Moğolların kendileri çok azdı. Altın Orda’nın halkı “Tatarlar” olarak isimlendirilmeye başlamıştı. Moğollardan sonraki dönem Doğu Deşti-Kıpçak, Cetusu ile Güney Kazakistan halklarının birleşmesiyle oluşur. XIV-XVI yüzyıllarda Kazakistan’nın bu toprakları Türkistan diye isimlendirilir. Moğol devrinin dağılmasıyla bir kaç yeni devlet kurulmaya başlar.

⁴¹ Artıkbayev, *age*, s. 21.

⁴² Karacan, *age*, s. 28-31.

⁴³ Kara-Yeşilot, *age*, s. 24.

⁴⁴ Kara-Yeşilot, *age*, s. 25

Bunlar; AkOrda, Mogulistan, Ebulhayır Hanlığı (konar göçer Özbeklerin devleti) ve Nogay Orda⁴⁵.

Son zamanlarda Kazak Hanlığı ne zaman kuruldu, Kazaklar ne zaman ortaya çıktı ve buna benzer sorular insanların dikkatini çekmektedir. Bu sorular, eskiden sadece tarihçilerin dikkatini çekerken şimdi tarihçiler ile beraber edebiyatçılar, gazeteciler ve bazı araştırmacıların araştırma konusuna dönüşmüştür.

Kabul edilen görüşe göre Kazaklar, Ebulhayır Han'a (1428-1468) uymayan bir topluluğun Çu ve Talas nehirleri arasında konar-göçer olarak yaşamaya başlamasıyla ortaya çıkmışlardır⁴⁶.

Kazak Hanlığı ile ilgili çalışmalar, ilk olarak XIX yüzyılın ikinci yarısında, Rusya'da başlar. Üzerinden 150 yıl geçmesine rağmen bu konu özel olarak araştırılmamıştır. Bunun sebebi konuyla ilgili kaynakların yetersizliğidir. Buna rağmen tarihçiler bu problemi çözmeye çalışmaktadırlar. Konuyla ilgili araştırma yapan ya da kendi eserlerinde yer veren başlıca araştırmacılar olarak V.V.Velyaminov-Zernov, V.V.Radlov, N.A.Aristov, İ.İ.Kraft, V.V.Bartold, Ş.Kudayberdiuly, A.P.Çuloşnikov, M.Tınışpayev, G.E.Grummy-Grcimailo vb. isimleri sayabiliriz⁴⁷.

Kazaklar, tahminen 15. yüzyılda Orta Asya'nın geniş bozkırlarında konar-göçer olarak yaşayan Sibir ve Moğol kavimlerinin kaynaşması sonucunda ortaya çıkmış bir Türk kavmidir. Kazak toplulukları, 15. ve 16. yüzyıllarda, geniş bozkırlar üzerinde Büyük Kazak Hanlığı'nı kurdular⁴⁸.

Bütün Kazaklar kendilerinin Alaş adlı bir atadan türediklerine inanırlar. Sosyal yapıları, töre ve zanglarının (örfi hukuk) bu büyük ata tarafından kurulduğunu iddia ederler. Herkesin birleştiği ortak nokta, bu ilk atanın üç oğlu olduğu ve bunların soyundan üç büyük Kazak boyunun meydana geldiğidir⁴⁹.

⁴⁵ Karacan, *age*, s. 64-67.

⁴⁶ Hüseyin Tekinoğlu, *Geçmişten Günümüze Tarihe Hükmenden Millet Türkler*, İstanbul (2015), Kamer Yayınları, s. 413.

⁴⁷ Bereket Baqytcanulı Karibayev, *Kazak Handığının Kurulu Tarihi*, Almaty (2014), Sardar Yayınevi, s. 12.

⁴⁸ Ramazan Özey, *Dünya Platformunda Türk Dünyası Ülkeler, İnsanlar ve Sorunlar*, 6.Baskı, İstanbul (2009), Aktif Yayınları, s. 199.

⁴⁹ Fuat Uçar, *Dış Türkler Türk Dünyası'nın Parlayan 5 Yıldızı Orta Asya Türklüğünün Tarihsel ve Kültürel Yapısı*, 2.Baskı, Ankara (2007), Fark Yayınları, s. 108-109.

Orta Asya'daki diğer milletlerin tarihi gibi, Kazakistan'ın da etnik yapısı çok karmaşıktır. Bundan dolayı da Kazakların ortaya çıkışı hakkında net bir delil yoktur. Fakat Kazak Hanlığın kuruluşu hakkında yapılan araştırmalar ve edebi rivayetler Kazak Hanlığın kurucularının Kerey ve Canibek hanlar olduğunu söylemektedir. Veri sonuçları, onların yani Kerey ve Canibek hanların Ebulhayr Hanlığından ayrılıp, Cetusu'daki Moğolistan Hanlığına gelerek Kazak Hanlığını kurduğunu göstermektedir.

Ortaçağ'da Kazakistan bölgesinde Kazak Devleti'nin kurulup gelişmesi, Kazak halkının ortaya çıkması, kaynaşması ve bütünlüğünü koruması gelişiminin uzun sürecindeki en önemli hadisedir. Altın Orda Hanı Ebu'l Hayr'ın (1428-1468) Ak Orda'nın son hanı Barak'ın oğulları Canibek ve Kerey Sultanlara karşı haksız tutumları, Kazak Hanlığı'nın kurulmasına yol açtı. 1456'da iki Sultan, Ebu'l Hayr'ın yönetiminden kendileri gibi rahatsız urug ve boyları yanlarına alarak Deşt-i Kıpçak'ın doğusundan Mogolistan'a göç ederek Kazak devletini kurdular⁵⁰.

XV asrın ortaları ile XX asrın sonlarının Kazaklar ve Kazak tarihi için ayrı bir yeri vardır. En önemlisi Kazak Hanlığının kuruluşu ile Kazakistan Cumhuriyetin bağımsızlığı olmaktadır.

Kazak Hanlığının ilk hanı Kerey han olduğunu, orta asır tarihçileri Mahmud ile Vali'lerin yazılarından görebiliyoruz. Yazı verileri ve tarihi araştırmalarda ilk Kazak Hanının ismi, Girei, Gerei, Kirai, Kerei şeklinde karşımıza çıkar⁵¹.

1)Tarihçi Abilhan Kasenov, Kazak hanlığının kuruluşunu 1428 olarak tespit eder. Daha sonraki bir çalışmasında ise 1445 olarak söyler.

2)M.Tınışbayev ve A.Çuloşnikov Kazak Hanlığı'nın 1456 yılında kurulduğunu kabul eder.

3)M.Q.Abuseyitova ve diğerleri Mirza Muhammet Haydar Duğlat'ın kaynaklarına dayanarak 1465-66 yıllarında kurulduğunu söylerler.

4)Tarihçi T.İ.Sultanov ise Canibek ile Kerey Hanların 1459-1460 yıllarında ayrıldığını ve 1470 yılında Kazak Hanlığın kurulduğunu kabul eder.

5)Son zamanlarda, yukarıda zikredilen 1456 ve 1465-66 yılları arasında kurulduğu tarihi metinlerde sık sık geçmektedir.

⁵⁰ Kara-Yeşilot, *age*, s. 27.

⁵¹ Karibayev, *age*, s. 381.

Kazak Hanlığı'nın 1456 yılında kurulduğu fikrini savunanlar, M.Tınışbayev ve A.Çuloşnikov'un fikirlerine dayanırlar, ama onların bu fikre nasıl sahip oldukları ve bu tarihi nereden, nasıl aldıkları konusunu düşünmezler. V.Velyaminov Zernov Mirza Muhammet Haydar Dulat'ın "Tarihi-i-Raşidî" adlı eserin iki nüshasını da kullanır. Birincisi Farsça nüshası, ikincisi ise Çokan Velihanov'ın Kaşkar seferinde getirdiği Kaşkar nüshasıdır. Yazar, bu iki eseri karşılaştırırken "Tarih-i-Raşidî'den" Kerey ve Canibek Hanları karşısına çıkar. Böylece V.Velyaminov, bu iki hanın Kazak Hanlığı'nın kurucuları olduğunu tespit eder ve onunla ilgili malumatları Rusçaya çevirir. "O zamanlarda Deşt-i Kıpçakta Ebulhayr Han kendi hükümdarlığını kurmuştu ve ondan Coşılık sultanlar çok eziyet çektik bu yüzden de Canibek ve Girei Hanları Moğolistan'a kaçtılar"⁵² şeklinde çevirir. V.Velyaminov-Zernov, Abilhayır Han'ın Deşt-i Kıpçakta hükümdar olduğundan bahsederek onun hangi zaman, hangi sene olduğunu okurlara anlatmak için "O zamanlarda" diye kullandığı sözcükten sonra (tahminen h. 860/ m. 1456 sene) diye parantez içinde hangi dönem olduğunu belirtir⁵³.

Muhammet Haydar Dulati kendi eserlerinde kendisinin emin olamadığı tarihleri tahminen, yaklaşık olarak verir. Mesala Kazak Hanlığı'nın kuruluş dönemini 1465 ya da 1466 şeklinde belirtir. Ancak bu onun hatası olarak değerlendirilemez aksine o, olayların tarihini netleştirmeye çalışmıştır. Kerey Han ile Canibek Hanların Moğolistan'a göç etmeleri ile "Tarih-i Raşidî" kitabının yazılması arasında bir asır zaman geçtiği için yazar bu vakayı doğru anlatıyor ama olay tarihini tahminen yaklaşık gösteriyor⁵⁴.

Kazakistan, 2015 yılında Kazak Hanlığı'nın 550. kuruluş yıl dönümünü kutlamıştır. Bu kutlama Kazak Hanlığının 1465 yılında kurulduğu kabulüne dayanır.

Kazak İsimlendirmesi Hakkında

Kazak Türklerine ad olan "Kazak" kelimesinin kökeni hakkında çeşitli görüşler vardır.

⁵² Karibayev, *age*, s. 394.

⁵³ Karibayev, *age*, s. 416.

⁵⁴ Karibayev, *age*, s. 416-425.

V.İ.Veselowski'ye göre Kazak kelimesi, “kaza benzeyen insan, yani kuş gibi serbest” anlamına gelir. Aynı kaynakta Kraft'ın “kaz+ak”, “beyaz ana kaz” anlamında kullandığı belirtilmektedir⁵⁵. Ancak bu iki görüşün tutarsız olduğu söylenebilir. Zira, Türk lehçelerinde –ak ekiyle “benzer” anlamında ad oluşturulmamaktadır⁵⁶. M.Çakır; Gaga, Gagu veya Gogu kelimelerinin Oğuz veya Uz kelimelerinden geldiğini söylemektedir⁵⁷. Abbas Abdullohoğlu, Gagavuz adında Oğuz kökünün bulunduğunu kabul ederek ayrıca Kırgız (Kır-gız // guz) Kazak (Kuz// guz ak), Uygur (Uyguz)boy adlarının da Oğuz adıyla ilgili olduğunu belirtmektedir⁵⁸. Kırgız ve Kazak lehçelerinde “hür adam, gözü pek binici” anlamalarında kullanılan “Kazak” sözü, Tatar Türkçesinde de “bekar” anlamına gelmektedir. Türkiye Türkçesinde ise karısının sözüyle iş görmeyen koca, karısına söz geçirebilen, dediğini yaptırabilen, sert erkek anlamlarına gelir⁵⁹. Zeki Velidi Togan “Kazak” adının önceleri sultanlar için kullanıldığını belirtir. Daha sonraları Kazak adı Togan'a göre anlam genişlemesine uğramıştır. Sultanlara bağlı oymaklar ve devlet için kullanılmıştır. Togan, “Siyasal bir amaçla, bir ayaklanma sonucu, çok kez ailesi olmaksızın (bekar) ve kimi zaman da ailesi ile birlikte toplumdaki uzaklaşan, kırlara çekilen isyancılara “kazak” dendiğini söylemektedir. Türk boyları arasında, ergenlik çağlarına eriştiklerinde, eşkiyalık amacıyla evlerinden ayrılanlara ayrıldıkları zaman “kazak” adı verilir⁶⁰.

“Kazak-1)Özgür, başıboş; maceracı; yiğit.

*Tolun Hoca atlık barınınğ merdane ve ser-amed ve kazak yigitleridin idi
“Tolun Hoca adında olan içlerinde en cesur, yiğit ve yürekli olan idi.” (Bb.65-8);
“Aceb merdane ve kazak yiğit idi.” “olağaniüstü cesur ve yiğit biriydi”. (Bb 65-10).*

2)Kırgız, Kırgız-Kazak (Kırgızlar kendilerine Kazak diyorlar. Aynı zamanda Doğu Rusya'nın Tatarları ile Orta Asya ve Tobal Tatarları da onlara Kazak diyor.) II/364.

⁵⁵ A.Samayloviç, Kazak Kelimesi Hakkında (Çev.Saadet Çağatay), TDAY-Belleten (1957), s. 95.

⁵⁶ Ahmet Buran-Ercan Alkaya, *Çağdaş Türk Lehçeleri*, 4.Baskı, Ankara (2006), Akçağ Yayınları, s. 191.

⁵⁷ Nevzat Özkan, *Gagavuz Türkçesi Grameri*, Ankara (1996), TDK Yayınları, s. 8.

⁵⁸ Özkan, *GTG*, s. 8.

⁵⁹ Nevzat Özkan, *Türk Dünyası Nüfus Sosyal Yapı Dil Edebiyat*, Kayseri (1997), Geçit Yayınları, s. 66; Buran-Alkaya (2006), *age*, s. 191.

⁶⁰ Buran-Alkaya (2006), *age*, s. 191.

Kazak: Kazak, bi-hanman (evsiz, başıboş), Buhara ve Horezm şimalinde Dest-i-Kıpçak-ı Kebirde meskun azım bir ulus ve kaba il ismidir (LÇ 219)''⁶¹.

Reşit Rahmeti Arat'a göre de 'Kazak' sözü hür, serbest, evsiz barksız, bekar, mert, yiğit, cesur anlamındadır. Kelime aynı anlamı ile Slavcaya geçmiştir⁶². Kazak sözünün diğer anlamı da atlı askerdir. Türkçe sözlükte kelimenin bir anlamı, "Rusya'da ve İran'da ayrı bir sınıf oluşturan atlı asker" olarak geçer⁶³. Tatar İsimleri Sözlüğü'nde de "atlı asker" olarak geçmektedir⁶⁴. Ahmet Caferoğlu, silahşor, kızan, askerlik yükümlüsü şeklinde açıklamaktadır⁶⁵. Kazak kelimesinin etimolojisi hakkında en yaygın ve ittifak edilen görüş, kelimenin "kaz-" fiilinden türediğidir⁶⁶. 'Kaz-' fiili, serseri dolaşmak, evsiz, yurtsuz gezmek' anlamına gelmektedir. Kelime bu anlamıyla Çağatay sözlüklerinde ve Kumuk lehçesinde mevcuttur⁶⁷. Houstma tarafından yayımlanan, Kıpçak lehçesine benzeyen 1245'te Mısır'da yazılmış el yazma Luğatte "Kazak" kelimesi, "ailesiz, yalnız başına olan" anlamlarına gelmektedir⁶⁸. Abuşka sözlüğünde de "evsiz, başı boş dolanan" anlamındadır⁶⁹. Nevaî, şu örneği de verir: "İhtiyar kadın dedi: şayet şah kazak olsaydı, kim kılıcı çıkartır ve askeri idare ederdi?⁷⁰. Samayloviç, Barthold, Radloff, Vambery, Zenker, Gombocz gibi pek çok alim "kazak" sözünün " başı boş gezen, evsiz barksız" anlamlarına geldiği görüşündedir⁷¹. Ünlü Kazak kadısı, ismine "kaz sesli " sıfatı yakıştıran Kaz Davıstı Kazıbek Biy'in deyişiyle, "Biz Kazaklar hayvancılıkla uğraşan, kimseye sataşmayıp kendi halinde yaşayan bir halkız. Halkımızın kısmeti ile rızkını kaybetmemesi, toprağımıza düşmanların ayak basmaları için, mızrağa tüy

⁶¹ Fatih Erbay, *W.Radloff'un Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Konya (Mayıs 2011), Aybil Yayınevi.

⁶² Fuat Bozkurt, *Türklerin Dili*, 2. Baskı, Ankara (2002), Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 295.

⁶³ Türkçe Sözlük, Ankara (1988), TDK Yayınlar.

⁶⁴ G.F.Sattarov, *Tatar İsimleri Sözlüğü*, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan (1981).

⁶⁵ Bozkurt, *age*, s. 295.

⁶⁶ Saadet Çağatay, *Türk Lehçeleri Örnekleri II (Yaşayan Ağız ve Lehçeler)*, Ankara (1977), DTCF, s. 98.

⁶⁷ M.Selda Karaşlar, "Tarihsel Oğuz İsim Sözcüklerinin Kazak Türkçesindeki Görünümü", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.4, S.19, Güz 2011, www.sosyalarastirmalar.com, s. 89-99, s.90

⁶⁸ Halide Devrişeva, *İşgal Döneminden (18.YY.) Günümüze Kadar Rusların Kazaklara Karşı Yürüttüğü Politikalar*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Türk Tarihi ABD.,Yayınlanmamış YLT), Ankara (2007), s. 1.

⁶⁹ Ahmet Buran-Ercan Alkaya (Editör. Ahmet Buran ve Mehmet Mahur Tulum), *Çağdaş Türk Yazı Dilleri-II*, 2.Baskı, Eskişehir (Ocak 2013), Anadolu Üniversitesi Yayını No:2430, s. 105.

⁷⁰ Çağatay, *age*, s. 99.

⁷¹ Buran-Alkaya, *age*, s. 191-192.

takıp savaşmaya hazır olan bir halkız. Hiçbir düşman baskı yaptırmayan, kendimize laf ettirmeyen bir halkız. Dostluğumuza sadık, iyiliğe iyilikle cevap veren bir halkız⁷².

Kazak kelimesinin ortaya çıkışı ve manası hakkında çok çeşitli fikirler ileri sürülmüştür. Kazak adının anlamı “hür, mustakil, mert, yiğit, cesur, asker” manalarına gelmektedir⁷³.

Kazak kavramının “kay” ve “sak” kabilelerin birleşik adı “kay-sak” (kazak) olduğu ve bu ad ile tarih sahnesine çıktıkları da ileri sürülmektedir⁷⁴.

Kazak kelimesinin tarihte ne zamandan itibaren kullanıldığı kesin olarak belli değildir. “Kazak” sözünün, IX asırdan itibaren yani Kazak Hanlığı’nın kuruluşundan çok daha önce kullanıldığı belirtilmektedir⁷⁵.

N.A.Baskakov, “Kazak-Kozak” kelimesinin Türk dillerine Polonya ve Ukrayndillerinden geçmiş olma ihtimali olduğunu ve Rusça yazılarda ilk defa 1935 yılında “işçi, batrak” manasında, daha sonra ise “kozak” manasında, yani sınır askeri görevi yapanlar olduğunu söylemektedir. V.Dal’ “Kazak”-“kozak(keçi)” ethnonim “gezmek”, ayrıca “gayduk”, “gaydamak” kelimelerinden türemiş olabilme ihtimalini dile getirir. N.A.Baskov yukarıda dile getirilen kelimelerin manaların hepsinin bir birleriyle kendince bağlı ve manası “bağımsız, özgür insan” manasını verdiğini netleştirerek, “bu anlamı ile Türkü halkı-Kazak (Kazah)-hür özgür bağımsız göçebe isimleriyle ilgili olduğunu” öne sürerek sonlandırır⁷⁶.

Şakarim Kudayberdiyev “Kazak” kelimesini kendi basına serbest olarak dolaşan halk olarak tarif ederken⁷⁷ Çokan Valihanov ise askeri bir terim olarak “yürekli, cesur” manaların verir⁷⁸. Kazak şair ve bestecisi Abay Kunanbayulı, Kazak kelimesinin Arapçadan geldiğini söyler⁷⁹ ve Araplar göçebe halkları hibay, huzagi diye adlandırmışlar. Hibay, “keçe (kiyiz) çadırla gezen manasına gelir, huzagi ise

⁷² Seydin Bizakov (Editör. Malik Otarbayev), “Kazaklar”, (çev. Elmira Kaljanova), *Türk Dünyası*, Türksoy (2014), s. 91-140.

⁷³ Saadettin Gömeç, *Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi*, 1.Baskı, Ankara (1999), Akçağ Basım, s. 59.

⁷⁴ Tekinoğlu, *age*, s. 414; Sabri Hizmetli, “Kazak Ulusu ve Kazak Tarihi Üzerine:Dünü ve Bugünü”, *Istem*, S. 17, 2011, s. 23-43.

⁷⁵ Hizmetli, *agm*, s. 23-43.

⁷⁶ Bürkitbay Ayağan, “Qazaq Handığı: Qurılıu Negizin Saluşılar”, *Ana Tili*, 5 Şubat 2015, s. 5-11.

⁷⁷ Yerkinay Mukharova, *Siyasi ve Kültürel Açıdan Kazak Hanlığı (1456-1731)*, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları ABD.,Yayınlanmamış YLT), Konya 2011, s. 18; Şakarim Kudayberdiyev, *Türük, Kırgız-Kazak Ham Handar Şeciresi*, Almaty, s. 20.

⁷⁸ Mukharova *agt*, s.17 ;Çokan Valihanov, *Sobranie Soçineniy.V Pyati Tomah*, C.1, Almaty, s. 164.

⁷⁹ Abay Qunanbayev, *Abay Qunanbayev Şığarmalarının Toliq Cınağı*, Almaty (1945), Qazaqtın Birikken Memleketik Baspası, s. 402-407.

kendi ülkelerinde huzağı diye anılan göçebe halka benzetilerek ismin yaygınlaştığını belirtir⁸⁰.

Bernştam'a göre, Kazak kelimesi eski Türk boyları olan "Kas" ile "Sak" birleşmesinden doğmuştur⁸¹. Ama bu konuda M.Ö IV. yüzyılda Herodot kendi eserinde: "Kaspi (Hazar) denizi, bu denizlerin özel bir türüdür der. Bernştam, Kaspi (Hazar) denizinin ismi bile, Hazar denizin güney kıyısında yaşayan Saka kabilesi ile bağlantılıdır" diye belirtir⁸².

Kazak tarihçisi Akıncanov da "kas" (hakiki, gerçek) ve "sak" (Bir Türk boyunun adı) kelimelerinden türetildiğini ve hakiki, gerçek Saklar manasına geldiğini beyan eder⁸³. Kazak kelimesi hakkındaki diğer bir görüş, etnonimin birinci kısmının "kaz" (kas) "gerçek bahadır, cesur kişiler, hür, bağımsız, cesur insanlar" manasını taşıdığı ve ikinci kısmı, yani ak'ın çoğul eki olduğunu, böylece Kazak'ın geniş bozkırlarda serbest, hür dolaşan cesaretli insanları ifade ettiği yönündedir⁸⁴.

Sonuç olarak, Kazak kelimesinin başlangıçta etnik bir isim olmadığı ve Türkiye Türkçesindeki yörük kelimesinin eş anlamlısı gibi kullanıldığı ve göçebe hayat tarzını ifade eden bir kelime olduğu "geniş bozkırlarda konar-göçer hayat sürdüren mert, cesur ve hür insanlar" anlamına geldiğini, zamanla bugünkü Kazakları ifade eden bir etnik isim anlamı kazındığını söyleyebiliriz.

Kelimenin etimolojisi olarak ise şunları söylemek mümkündür. Kelime kökündeki kaz Abbas Abdullahoğlu'nun söylediği gibi guz/uz kelimesinin ses değişikliğine uğramış yeni bir kullanımı olabilir. -ak ise gölek (göl-ek: küçük göl, su birikintisi), ipek (ip-ek: çok ince ip) kelimelerinde geçen ve eklendiği kelimeye küçüklük, narinlik, sevimlilik katan ektir. Bu manada düşündüğümüzde Kazak kelimesi küçük Oğuz veya Oğuzların küçük bir bölümü anlamlarına gelmektedir⁸⁵.

⁸⁰ Abay Qunanbayev, *Abay Qunanbayev Şığarmalar Cınağı*, C.2, Almaty (1957), s. 223.

⁸¹ A.Bernştam, "Qazaq" Sözinin Etimologiyası cane Qazaq Halkının Etnogenezi Maselesi", *Qazaqstan Mektebi*, S.6, 1967, s.81-85.

⁸² Telğoca Januzak, "Qazaq atı qaidan şıqqan?", *Qazaq Adebieti*, 6 Nisan 2015, <http://kazgazeta.kz/?p=28005> (son erişim tarihi: 19.05.2016); Herodot, *Gerodot. İstria v devyati knigah* (çeviren: G.A.Stratanovskiy, Editör: S.L.Utçenko), Leningrad (1972), Nauka Yay., s.133,168.

⁸³ Kara-Yeşilot, *age*, s.26.

⁸⁴ Kara-Yeşilot, *age*, s. 26-27.

⁸⁵ Prof. Dr. Hikmet Koraş'ın yayımlanmamış ders notları.

Kazak Türkçesiyle Verilen İlk Yazılı Eserler

Kutalmış, “Büyük bir kavim tarafından ve büyük bir coğrafyada konuşulan zengin bir dil olmasına rağmen Kazak yazılı edebiyatı yakın zamana kadar yoktu. Kazak aydınları (A.Baytursinoğlu, A.Cumabayev vd.) kendi dillerini Arap alfabesiyle ama Çağatay/Tatar imlasına göre yazıyorlardı”⁸⁶ der.

“Marhabbat Tomanov Kazak Türkçesinin tarihini Türk lehçeleri tarihiyle birleştirerek şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. *Türk teşekkülü öncesi dönem. Bu dönem tahminen M.S. V. Yüzyıla kadar devam etmiş. Altay ve Hun olmak üzere iki birlikten oluşmuştur.*
2. *Türk teşekkül dönemi, o da iki dönemden oluşur: Eski Türk Hanlığı dönemi(V.-X. yüzyıl) ve Orta Türk Dönemi. (X. – XV. yüzyıl).*
3. *Kazakların (halk) konuşma dilinin gelişme dönemi (XVI. – XVIII. yüzyıl).*
4. *Kazak Türkleri yazı dilinin oluşum dönemi (XIX. yüzyıl).*

Tomanov’a göre, Türk teşekkülünden önceki Altay birliği, ismini “Altay hipotezinden” almıştır. Bu teori tahmin olarak Türk-Moğol, Mançu-Tungus, Japon-Kore dillerindeki fonetik, gramer ve leksikolojik benzerlikler ve ortak özelliklere dayanmaktadır. Hun Birliği M.S. ilk yıllarda varlığını sürdüren Hun İmparatorluğuyla bağlantılıdır⁸⁷.

Türk teşekkülü döneminin içinde Eski Türk Hanlığı döneminin günümüz Türk boyları tarihindeki rolü çok büyüktür. V-X. yüzyıllarda çağdaş Türk lehçelerinin temeli oluşmuş ve kök salmıştır. Buna Orhun-Yenisey ve Talas anıtları şahittir. Eski Türklerin MS V.-VIII. yüzyıl evrensel uygarlığa kendine has özellikleriyle katkıda bulduklarını yazıtlarımızdan anlayabiliyoruz. V-X. yüzyıl arasında taş üzerine yazılan Türkçe anıtların dili V.V.Radlov zamanından itibaren araştırılmaktadır⁸⁸.

Kazak Dili tarihi açısından Türk birliğinin teşekkül döneminin özellikle Ortaçağ dönemi çok büyük anlam taşımaktadır. X.-XV. yüzyılda Türklerin dillerinin temeli ve kökü oluşmuş ve ayrı ayrı lehçeler olarak kalıplaşmaya başlamıştır. XI. yüzyıldan itibaren XV. yüzyıla kadar akraba dillerin hepsine ortak, farklı kavim ve kabilelerin

⁸⁶ Mehmet Kutalmış, “Türkolog İlminkiy: Eğitimi, Misyonu ve Akademik Mirası”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 32, Şubat-Nisan 2007, s.171-184.

⁸⁷ Murat Sabır, “Yazılı Anıtlarındaki Kazak Dilinin Tarihi Süreci”, (çev. Almagül İsina), *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, S. 202, Şubat 2013, s.161-168.

⁸⁸ Seyilbek İsayev (Editor. C.Otarbekova-N.İsayeva), *Qazaq Til Biliminin Maseleleri*, Almaty (2008), “Arıs” Baspası, s. 70-71.

hepsinin anladıkları ortak bir dilin olduğu kesindir. Bilimsel araştırmalarda “Orta Asya Edebi Dili ”, “ Orta Asya’ya ait Türk Dili ” gibi terimler mevcuttur. A.Kurişcanov ve A.İbatov “ Orta Türkçe yazılı edebi dili ” terimini yukarıdaki gibi dar kapsamlı terimlerin yerine teklif etmişlerdir”⁸⁹.

XV-XVII yüzyıllarda Kazakça yazılı eserler çok azdır. O eserler de dini ve tarihi kitaplardır⁹⁰. “XVI. yüzyılda oluşmaya başlayan eski Kazak yazı dili XIX. yüzyılın ikinci yarısında bir edebi dile dönüşmüş ve resmî dil statüsüne yükselmiştir. Yazılı eserlerin diline dayanarak, Kazak Türkçesi edebi dilinin tarihinin uzun yolculuğunu aşağıdaki şekilde dönemlere ayırmak mümkündür:

1. V.-X. yüzyıl – Eski Türk Edebi Dili.
2. V.-XV. yüzyıl –Ortaçağ Türk Edebi Dili.
 - a) Ortaçağ Türk Edebi Dilinin Argu-Çiğil Kolu.
 - b) Ortaçağ Türk Edebi Dilinin Kıpçak Kolu.
 - c) Ortaçağ Türk Edebi Dilinin Oğuz Kolu.
3. XV:-XVI. yüzyıl – Çağatay Edebi Dili .
4. XVII.-XIX. yüzyıl – Eski Kazak Türkçesi Edebi Dili.
5. XIX.-XX. yüzyıl – Yeni Kazak Türkçesi Edebi Dili”⁹¹.

“Kazak Türkçesinin yazı dili haline gelmesi, XIX. yüzyılın ikinci yarısına rastlar. Ünlü misyoner N.İ.İlminski, her Türk boyunun konuşma dilinin ayrı bir yazı dili haline gelmesi gerektiğini savunmuş ve bunu başarmıştır. Türkistan’ın ortak yazı dili olan Çağatayca yerine, Türkistan Türk ağızlarından her birini yazı dili haline getirmeye çalışmış, böylece Kazak yazı dilinin ilk eserleri verilmeye başlamıştır. Kazak yazı dillerin ilk eserleri Kazan, Orenburg, Ufa, Troitsk ve St.Petersburg şehirlerinde basılmıştır. Bu eserler XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Türk dünyasının ortak yazı sistemi olan Arap alfabesiyle yayınlanmıştır”⁹².

“Kazakistan’da ilk el yazısıyla yazılan kitaplar XVI. yüzyılda ortaya çıkar. Daha sonra baskı makinesi çıktı. 1807 senesinde Kazak dilinde baskı makinesiyle basılan ilk kitap – “Seiful-Malik” Kazan’da yayınlanmıştır. XVIII-XIX. yüzyıllarında, “Er Targın”, “Kozı Körpeş-Bayan sulu”, “Bircan ve Sara” gibi halk destanları Kazak

⁸⁹ Sabır, *agm*, s.161-168.

⁹⁰ Muhtar Auezov, “Yazık i Pismennost”, <http://www.silkadv.com/ru/node/1984> (son erişim 28.05.2016).

⁹¹ Sabır, *agm*, s.167 (161-168).

⁹² User, *age*, s.285-286.

dilinde yayınlanır. Er Targın Kazak dilinde neşredilen ilk kitaptır. Bu kitap hakkında I.Altınсарın şunları söyler: Daha önce Kazak dilinde hiç kitap basılmamıştı ve bu yüzden kendi dilimizde yayınlanan eseri görünce biz (Kazaklar) hem şaşırдық hem hoş karşıladık”⁹³.

Kazakça, Kazak hanlığı döneminde kısmen Osmanlı ve Çağatay dil / imla hususiyetleri taşıyan Arap harfleriyle kaydedilmiştir. Kazakça Arap harfleriyle Tatar usulünde yazılmıştır.

Kazak Türkçesi, Kazaklar XIX. yüzyılın ikinci yarısında tamamen Rus çarlığı hakimiyetine girdikten sonra, yazı dili haline getirilir. Kazak aydınlarından Ibray Altınсарın, misyoner ve müsteşrik İlminski idaresinde yürütülen bu çalışmalara katılır ve Kazak lehçesinin yazı dili haline getirilmesine öncülük eder. Ibray Altınсарın’ın eserleri ve çalışmalarının ardından Kazak dili Kazaklar arasında yazı dili olarak kullanılmaya başlar.

XIX. yüzyılın sonlarında Türkistan’da ilk gazeteler olan Dala Velayatı ve Türkistan Velayatı gazeteleri yayınlamaya başlamıştır. 1888’de İlk Kazak gazetesi olan “Dala Vilayetinин Geziti” Rus misyonerler tarafından Rusça olarak çıkarılır. XIX. asrın sonlarında Kazak medeniyetinin ilerlemesinde Abay Kunanbayoğlu, Ibray Altınсарın ve Çokan Valihanovların aldığı rolü büyüktür⁹⁴.

İlk Kazak romanı İsfandiyar Köbeyev tarafından 1908’de yazılır, yine 1913’te Alihan Bökeyhanov, Ahmet Baytursinov ve şair Mircaqip Dulatov tarafından Türklere milli şuur vermek amacıyla Kazak gazetesi çıkarılır. Bu isimler arasında 1909-1910’larda başlayan ve 1917’ye kadar devam eden Kazak gazetesi ile Aykab dergisinde çalışan Mağcan Cumabayev de vardır⁹⁵.

Kazaklar arasında okuma yazması olanların sayısı çok azdı. XV-XVII. asırlarda okuma yazması olanlar, hanlar, sultanlar ve mollalarla hocalardı. Zengin çocukları Buhara, Samarkand ve Orta Asya’nın diğer şehirlerinde Arapça ve Arap felsefesi, şeriat bilimleri öğreniyorlardı⁹⁶. XIX. yüzyılın sonlarında Kazakistan’ın il, ilçe ve

⁹³ “İz istoriy kazahskoi pismennosti i kazahskoi knigi”, yz.y, <http://www.tarih-begalinka.kz/ru/timetravel/page3282/> (son erişim 28.07.2016).

⁹⁴ “История Казахстана”, yz.y, http://testent.ru/publ/studenty/istoriya_kazahstana/kultura_kazahstana_vtoroj_poloviny_xix_veka/25-1-0-1884 (son erişim 18.05.2016).

⁹⁵ Uçar, *age*, s. 118.

⁹⁶ Muhtar Auezov, *agy*, <http://www.silkadv.com/ru/node/1984> (son erişim 28.05.2016).

köylerinde okullar açılmaya başlamıştı ve bayanlar içinde yatılı okullar açılmıştı. İlimnskiy Kazakları Ruslaştırma amacıyla açmıştı bu okulları. İlimnski, Kazak okulları açmayı önermişti ve bu okullarda Rusça yoğunlukla öğretilenekti. İlimnski, Kazak okulundaki öğrencilerin Rusça kitapları kolayca okuyabilmesi ve dini kitapları okuyamaması için Arap alfabesini Kiril alfabesine değiştirme fikrini sundu.

Kazakların Kullandıkları Alfabeler

Alfabe değiştirilmesinin alelade bir hadise olmadığı malumdur. Alfabe değiştirilmesi, hattizatında, bir milletin mensup bulunduğu bir medeniyet manzumesinden çıkıp başka bir medeniyet camiasına girmiş olduğunu ifade eder. Daha açık bir ifade ile alfabe değiştirilmesi bir nevi medeniyet değiştirilmesi demektir ve onun bir neticesidir⁹⁷.

Kazak Türkleri 1929'a kadar Arap alfabesiyle, 1929-939 yılları arasında Latin alfabesiyle yazdılar. 1939'dan sora Kiril Alfabesine geçmişlerdi. Bütün bu değişiklikler onların kültürlerinde bir kopukluk ve olumsuz etki meydana getirmiştir⁹⁸.

Eğitimin yürütüleceği dil kadar bu dilin öğretilmesi için ilk aşamayı teşkil eden alfabe de son derece önemlidir. 1920 ile 1940 yılları arasında Türkistan Türklüğü arasında alfabe tartışmaları yaşanır. Bütün Müsülmanların kullandığı Arap alfabesinin yerine, önce Latin, daha sonra da Rusya'nın hakimiyeti altındaki bölgelerde Kiril alfabesi kabul edilir. 1921-1922'de Latin alfabesinin kabulü konusunda ilk adım atan Azerbaycan ve Kuzey Kafkasya'nın bazı kısımlarıydı⁹⁹.

Kazakistan'da Arap alfabesi taraftarları ile Latin alfabesi taraftarları arasında şiddetli tartışmalar yaşanır. Arap alfabesini savunanların başını Ahmet Baytursinov çeker. Mağcan Cumabayev, Jüsipbek Aymavitoğlu gibi Kazak aydınları da ona destek verirler. Arap alfabesini savunanlar zengin taraftarlığı, dincilik ve faşistikle de suçlanırlar¹⁰⁰.

⁹⁷ Mehmet Saray, *Gaspıralı İsmail Bey'den Atatürk'e Türk Dünyasında Dil ve Kültür Birliği*, İstanbul (1993), Nesil Yayıncılık, s. 80.

⁹⁸ Gömeç, *age*, s.84; Uçar, *age*, s.118.

⁹⁹ Cemile Kınacı, *agm*, s. 1304-1319.

¹⁰⁰ Emine Gürsoy Naskali, Liaisan Şahin, Stalin ve Türk Dünyası, İstanbul (2007), Kaknüs Yayınları, s. 257.

Kazakistan'da alfabe konusundaki uzun süren tartışmaların ardından 1929 yılından itibaren resmî olarak Latin harfleri kullanılmaya başlanır. Fakat Latin alfabesi uzun süre kullanılmaz. On küsür yıllık kısa bir süre ardından Rus Alfabesi olan Kirile geçiş hızlı bir süreçte yaklaşık 1 ay içerisinde 20 Aralık 1939 ile 15 Ocak 1940 tarihleri arasında kesin karara bağlanır¹⁰¹. Stalin'in Türk yurtlarında uyguladığı alfabe politikalarının temelinde, bu yurtlarda yaşayan Türkleri birbirinden koparma onları dil bakımından anlaşamaz hale getirme fikri yatar. Bu düşünceyle önce Türk yurtlarında kullanılan Arap alfabesi devre dışı bırakılır ardından her Türk boyu için özel olarak hazırlanan Latin alfabeleri kabul edilir. Ancak Sovyet hakimiyetindeki Türk halklarının Latin alfabesine geçme sürecine denk gelen dönemde, 1 Kasım 1928'de o zamanki tek bağımsız Türk Cumhuriyeti olan Türkiye Cumhuriyeti de Latin alfabesini kabul eder. Hem Türkiye Cumhuriyetinin Latin alfabesini kabul etmesi hem de her Türk boyuna farklı olarak hazırlanan Latin alfabelerinin Türk boylarının anlaşma oranının yeterince azaltamamış olması sebebiyle olsa gerek, on bir yılın ardından bütün siyasi gücü elinde bulunduran Stalin, Türkçeyi devre dışı bırakan Kiril alfabesini hakimiyeti altındaki Türklere dayatır. Kiril alfabesinin kabulünde de hem Türkiye'deki Türklerle Sovyet idaresindekilerin anlaşmalarını engelleme hem de Sovyet idaresindeki Türklerin kendi aralarındaki anlaşmayı engelleme siyaseti güdülür. Sovyetler, içinde yaşanan dönemle, mazi ile arasına bir engel koymanın en iyi yolunun eğitim sistemi aracılığıyla olacağını düşünülür. Bu amaçla Ruslar, idareleri altındaki Türk halklarının alfabelerini değiştirerek işe başlar. Alfabe değiştirmek, kültür değiştirmekle eşdeğerdir. Milletler alfabe değişikliği ile bir kültür dairesinden bir başka kültür dairesine geçerler. Kültür değişikliği ise milletlerin tarihinde derin izler bırakır. Sovyetler Birliğindeki Türkler de iki defa birbirinden tamamiyle farklı iki alfabe değişikliği yaşarlar. Bu iki defa kültür değişikliği anlamına gelir. İlk önce, Arap alfabesiyle yazılmış bin yıllık kültür hazinesinden uzaklaştırılan Türkler, milli köklerinden koparılır ve Türk milli birliğine doğru gidiş engellenir. Daha sonra Latin alfabesinin de bırakılarak Kiril alfabesine geçilmesiyle tek dilli ve tek kültürlü olan bir Sovyet milleti yaratma amacı güdülür.

¹⁰¹ Kınacı, *agm*, s.1309.

Arap Alfabeti

Kazakistan'da Arap alfabesi X. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar 900 sene kullanılmıştır. Arap alfabesi Kazaklara islamiyetle birlikte gelmişti. Ama bu alfabe Kazak dilinin bazı fonetik özelliklerine uymuyordu. Arap alfabesinde Kazak dilindeki ünlülerin çoğunu karşılayan harfler eksikti. Ayrıca Arap alfabesinde harfler kelime başında, ortasında ve sonunda farklı yazılıyordu ve bu durum okuma yazma öğrenmeyi zorlaştırıyor eğitimi aksatıyordu. Böylece XIX. yüzyılın sonlarında alfabe değiştirilmesi ya da reform denemeleri yapılması yönünde fikirler sunan yazılar yayımlamaya başladı¹⁰². Arap alfabesi, eski dünyanın üç büyük kıtasında, farklı ailelere bağlı bir çok dil konuşunları tarafından kullanılmıştır. Bu dillerin yapısında bulunan her sesi karşılayamayan Arap alfabesine, harf eklemeleri yapılmış ve böylece alfabenin ıslahı yoluna gidilmiştir¹⁰³.

Net malumatlara göre Kazak halkının okuma yazma öğrenmesi Fars ve Arap yazılarıyla başlar. Çin yazılarında Kazaklar hakkında bilgiler olsa da Kazaklar Çin yazılarını öğrenmiş ama kullanmamıştır. Fars ve Arap harflerini ise kullandı aynı zamanda Farsça ve Arapça kelimeleri de anladı. Farsça ve Arapça kelimeler karışmış Çağatay dili, Çağatay yazısı ve bu yazıda yayınlanan kitaplar olmuştur¹⁰⁴.

Orta Asya ve Çin ile alış verişte Arap alfabesinin rolü çok önemliydi. Onların çok yaygın olduğu bölgeler Sirderya ırmağı, Orta Kazakistan, Cetusu, Aral, Kaspi denizi'nin kıyısı ve Manğistauv. Buralardaki mağaraların içi dolu yazı ve alışverişte kullandığı kelimeler, ünlü beylerin isimleri¹⁰⁵.

Arap alfabesi XI. yy. temel harf sistemiyle Türkler tarafından kullanılmıştır. Kaşgarlı Mahmut, Arap alfabesinde yer alan ve Türkçede ses karşılıkları olmayan harfleri şöyle tespit eder:

- a. Arap alfabesindeki ث, ح, خ, ذ, ص, ض, ط, ظ, ع, ء harflerinin ses değerleri hiçbir Türk lehçesinde yoktur.

¹⁰² <http://www.tarih-begalinka.kz/yz.y>, (son erişim 15.05.2016).

¹⁰³ User, *age*, s. 97.

¹⁰⁴ Sabırcan Şükürülü, "Qazaq Cazuının Qalıptasu Ham Bolaşağı", *Ana Tili gazetesi*, 15.03.2012.

¹⁰⁵ Alkey Marğulan, "Qazaq Cazuının Tarihi", *Madeni mura*, s. 25-29.

- b. Gırtlak sesleri خ, غ seslerine de, Türkçede bir kaç istisna dışında rastlanmaz. Kençek ve Hotan diyalektinde, iç ve son ses durumundaki g'den gelişen he sesinin içeren bazı kelimeler bulunmaktadır.
- c. Ön damaksılaşmış س... Sesi yazılması gerektiğinde, Türk ()'si gibi yazılmalıdır ve üzerine nokta konmalıdır.
- d. H sesi ve alafonlarıolarak yazılır. Üzerine nokta konur.

Arap alfabesi, XIX.yy kadar geleneksel özelliklerini koruyarak gelmiştir¹⁰⁶. Azerbaycan Türkleri tarafından başlatılan yazıda Latinleşme hareketine en büyük tepkiyi gösteren Tatar ve Kazak aydınları, klasik yazının harekeler, ek ünlü harfleri veya hürüf-ı munfasıla yoluyla ıslah edilmesi tarafında yer almışlardır. Gaspıralı İsmail'in usul-i saftiyesine dayanarak Arap yazısını 1910'larda Kazak Türkçesine uygulayan Baytursın, Kazak Türkçesinin ses yapısı ve yazı sistemi hakkındaki fikirlerini, 1912'den itibaren Aykap dergisi ve Kazak gazetesinde dile getirmiştir¹⁰⁷. Kazaklar, aydınlanma işine Rus misyonerler karışmadan önce Arap alfabesini kullanırlar. Ayrıca Kazaklar bu alfabeyle dünya haberlerini alır ve ufkularını genişletir¹⁰⁸.

A.Baytursinov, 1895-1909 yıllarında köy mekteplerinde ders verirken Arap alfabesinin Kazakça için uygun olmadığını, orada Kazakça için uygun olmayan seslerle harflerin var olduğunu fakat Kazak dili için lazım olan bazı seslerin ve harflerin olmadığını düşünür. Baytursinov, Arap alfabesini Kazakça seslere uygun olarak düzenlemeyi düşünür. Ayrıca Arap alfabesiyle yazılan metinlerde hiç imla işaretinin olmaması da bir eksiklikti. Metin içerisinde imla işaretlerinin ve büyük harflerin olmaması metni anlamakta zorluklara sebep oluyordu. Dala Velayatı gazetesinde bu konu çok tartışılır. Bu konu hakkında Kazak aydınları D.Sultangazin, R.Duisenbayev, O.Alcanov, İ.Bisenbayoğlu kendi fikirlerini Dala velayatı gazetasında yayımlarlar¹⁰⁹. 29 temmuz 1929 tarihinde Kazakistan Merkezi Uygulama Komitesi, Kazak Türkçesinin imla kurallarını kabul eder¹¹⁰.

XIX. yüzyılın son on yılında Kazak medeniyetinde alfabenin dil yapısına uydurulması söz konusuydu. Dala Vilayati gazetesinde dil, yazı ve imla hakkında

¹⁰⁶ User, *age*, s. 99, 101.

¹⁰⁷ User, *age*, s. 110.

¹⁰⁸ Sabırcan Şükürü, *agm*, 15.03.2012.

¹⁰⁹ Gülnar Kendirbai, "Alaş", *Türkler*, C. 18, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara (2002), s. 652-664.

¹¹⁰ User, *age*, s. 292.

D.Sultangazi'den başka R.Düysenbayev, O.Alcanov, İ.Bisenulı gibi bilim adamları kendi fikirlerini belirtirler. İsmi geçen gazetenin 1899 senesi 23 sayısında “Kazak kelimesi nasıl yazılmalı” adlı makalede Kazak alfabesi hakkında ve Hıristiyan misyonerlerin teklif ettiği “Rus” yazısı ile Arap yazısının hangisi Kazakça'nın yazımı için daha uygundur konusu tartışılır. Yazılan makalelerin çoğunda Arap alfabesi Kazak dili için uygun değildir, onu yeniden düzenlemek ya da yeni bir alfabe kabul edilmesi gerektiği dile getirilir.

A.Baytursinov da 1895-1909 yıllarında avıl mekteplerinde ders verdiği dönemlerde, Arap alfabesinin Kazakçanın doğru yazılmasında uygun olmadığı, Kazakça için lazım olmayan, yani Kazak dilinin yapısında olmayan seslerin hariflerin olduğu fakat Kazak dili için lazım olan seslerin hariflerin olmadığı kanaatine varır. Böyle düşünerek Arap alfabesini Kazak dilinin fonetik yapısına göre reforme eder. Kazak lideri A.Baytursinov bu fikrini ‘Cazu Tartibi’ (yazma klavuzu) adlı makalesinde yayımlar¹¹¹. Arap alfabesi Kur'an da kullanılan alfabe olduğu için onda düzeltmeler yapamayız diyen ilahiyatçıların fikirlerine rağmen avıl öğretmenleri, bilim adamları ve aydınlar tarafından desteklendiği için Baytursinov'ın alfabesi kabul edilir. Ayrıca Baytursinov'ın bu çalışması Kazak grameri için büyük iz bırakan bir çalışmaydı¹¹².

Böylece büyük tartışmadan sonra Kazak halkı, senelerce kullanan Arap alfabesinden 1929 yılında Latin alfabesine geçti¹¹³.

Latin Alfabesi

1924-1929 yıllarında yeni alfabe kullanma konusunda konferans ve toplantılar düzenlenir. Kazak aydınları ve bilim adamları Arapçı ve Latinci olarak ikiye ayrılırlar. A.Baytursinov, M.Dulatov başta olmak üzere yenilenen Arap alfabesi kullanılmasını savunanların sayısı az olur. Sovyet döneminde yaşayan diğer Türk toplulukları da o dönemin politikasına uygun olarak latin alfabesini uygun olarak

¹¹¹ Aykap dergisi (1912), S. 4-5.

¹¹² R.Sızdık, “Baytursinov Cazu Jane Emle Erecelerinin Tarihi” Adebiet portalı, 26.11.2013, <http://adebiportal.kz/bayt-rsynov-zhazuy-zh-ne-emle-erezheler-n-tarikhy-.page/> (son erişim 28.03.2016)

¹¹³ Gülfar Mamırbekova, “‘Baytursinulı Jazui’ Atanğan Ahmet Baytursinulı Alıpbıyinin Jarıq Körgenine Cüz Cıl”, *Ana Tili*, 12 Eylül 2012.

kabul ederler. Asırlardır kullandıkları Arap alfabesinden 1929 senesinde Latin alfabesine geçerler¹¹⁴.

Alfabe tartışmalarında A.Baytursinov'ın karşısındaki muarız isim Nazir Törequuloğlu¹¹⁵. Nazir Törequuloğlu, Kazakların alfabe değiştirmesi için Stalin'in içeriden görevlendirdiği bir isimdi. Stalin'in uyguladığı alfabe politikalarının temelinde, bu yurtlarda yaşayan Türkleri birbirinden koparma ve onları dil açısından anlaşamaz hale getirme fikri yatar. 1 Kasım 1928'de o zamanki tek bağımsız Türk cumhuriyeti olan Türkiye Cumhuriyeti de Latin alfabesini kabul eder¹¹⁶.

1923'ten itibaren Latin alfabesinin kabul edilmesi fikrine dergi sayfaları aracılığıyla Kazak Türkleri alıştırılır. Aralık 1928'de Kazakistan Merkez Komitesinin düzenlediği 6 oturumun kararı üzerine, Ocak 1929'da Kazakistan Merkezi Uygulama Komitesi Sovyeti ve Sovyet Milli Komitesi Latin temelli yeni Kazak alfabesinin kabul kararını onaylar. 1 Şubat 1929 tarihinde Enbekşi Kazak gazetesinde bu karar halka duyurulur¹¹⁷.

Ahmet Baytursinuli Arap alfabesinden vazgeçme veya değiştirmeye hiç ihtiyaç olmadığını savunur. Bu düşüncesini bir makalede şöyle açıklar: *“İyi bir alfabe dile uygun olmalıdır. İyi alfabe yazmaya kolay olmalıdır, alfabenin harf çizimleri zor olursa, azaları çok olursa, yazıyı uzunlaştırır ve çok zaman harcanır”. Alfabenin iyisi yayın için uygun olmalıdır. Harfler dizildiği zaman kolay dizilen ve bilgisayarda yazıp onu yayınladığında ucuza gelmiş olur. İyi alfabe öğrenmeye de kolay olmalıdır. Belirgin harfler yazmaya kolay, bir birine yakın basın ve yazma çizimlerini öğrenmek kolay olur. İyi alfabeyle layık bu dört niteliklere uygun olmayan alfabelerin hepsi hatalı bir alfabe demektir”¹¹⁸.*

1924 yılında Orınborda düzenlenen Kazak aydınlarının ilk kurultayında Kazak alfabesi, okul kitapları, halk edebiyatı ve okul derslerinin planlaması hakkında değerlendirmeler yapılır. Ayrıca Arab alfabesinden Latin alfabesine geçmek söz konusudur. O zamanki bazı gazetelerde, *“Bu toplantı boş gezenlerin değildir. Okullarda eğitim ana dilinde verilip, daktiloların çıktığı, daire ve kurumlar Kazak*

¹¹⁴ Sızdık, *agm*, <http://adebiportal.kz/bayt-rsynov-zhazuy-zh-ne-emle-erezheler-n-tarikhy-.page/> (son erişim 28.03.2016).

¹¹⁵ Enbekşi Qazaq, 23 Mayıs 1924.

¹¹⁶ Kınacı, *agm*, s. 1304-1319.

¹¹⁷ Enbekşi Qazaq, 25 Mayıs 1931.

¹¹⁸ Mamırbekova, *agm*.

*diline geçme çağında düzenlenen bir toplantıdır. Bu toplantı söz ve fikir toplantısıdır*¹¹⁹ şeklinde yazılara rastlarız.

A.Baytursınulı, Latin alfabesine olan ilgiyi yanlış bulur. Az gücümüzü gereksiz işlere harcayana kadar başka gerekli işlere harcamamız daha iyidir, diye kendi fikrini belirtir. Bu konuda A. Baytursınulı'nın fikrini, görüşünü destekleyenler ve hatta *“Latin alfabesine geçme gereği duyanlar varsa, ilk önce Rusların kendisi geçsin.”* diye teklifte bulunanlar da oldu. Bu Kurultayda (1924 Orınbor) Latin alfabesi taraftarları olan Nazir'yi de Arap alfabesi taraftarı olan A.Baytursınulı'yı da destekleyenler kendi fikirlerini bildirdi. Sonunda Arap alfabesini bırakmak veya Latin alfabesine geçmek meselesi oylamaya sunulur ve bu Kurultay'da resmî olarak A.Baytursınulı'nın alfabesi kabul edilir¹²⁰.

Ahmet Baytursınulı Kazak dili eski yazı dili, halk edebiyatı ve ağız edebiyatını araştırır. *“Kazak dilinde 24 türlü ses var. Onun 5'i sesli, 17'i sessiz ve ikisi yarı seslidir. 19 sesin her biri bazen kalın, bazen ince söylenir. Eğer bu 19 sesin kalın seslenmesi için bir harf, ince seslenmesi için bir harf lazım olursa, o zaman 19 ses'e 38 harf lazım olurdu. Arap alfabesindeki harflerinin Kazak sesleri için yetersiz olduğundan 38 harfe ihtiyaç olan ince-kalın 19 sese işaret kullanarak 19 harf tassaruf edecektir*¹²¹. Böylece ince sesler için tek bir harf seçerek, 43 çeşit ses 25 harf ile doğru olarak yazılabilir sonucuna (kanaatına) varır ve buna dayanarak ilk Kazak alfabesini yazar¹²².

O dönemlerde kullanılan Arap alfabesinin halkı hızlı aydınlatma yolunda büyük problemler vardı. Ahmet Baytursınulı, bu sıkıntılar ve sorunları çözenin en uygun yolunun Arap albesindeki harfleri Kazak dilibilgisi kurallarına göre reform yapmak olduğunu düşünür. Arap alfabesinde reform yapmanın nedenleri:

- 1) Bir sesi karşılayan birkaç harf kullanılıyordu.
- 2) Kelimeleri yazarken sadece ünsüz harfleri yazılır ve ünlü harfler yazılmamasından dolayı kelimenin maanasını anlamakta zorluk çekerler.

¹¹⁹ Enbekşi Qazaq (1924), 23 Mayıs 1924.

¹²⁰ Mamırbekova, *agm*, 12 Eylül 2012.

¹²¹ Sabırcan Şükürülü, *agm*, 29.03.2012.

¹²² Ahmet Baytursınulı şığarmaları, C.3 , s.270-272.

- 3) Arap alfabesinde ünlü seslerin harfleri sadece 3 tanedir. 9 tane ünlü sesi olan Kazak dili için 3 tane ünlü ses yetersizdi.
- 4) “Müsülmanca Eğitim Almak” metodunda harflerin Arapçadaki seslenişi ve söylenişini ezberlemekte çok zaman harcanıyordu.

Yukarıda geçen eksiklikler sebebiyle halkın aydınlanma konusunda sıkıntılar yaşayacağını anlayan A.Baytursınulı 1910 yılından itibaren Arap alfabesini Kazak diline uygun olarak yeniden düzenler ve yeni düzenlenen alfabe 1912 yılından itibaren kullanılmaya başlar. 1912 yılında bu alfabe ile “Oqu quralı” adlı ilk kitabı yayınlanır¹²³.

Aslında Arap alfabesinin bırakılıp birkaç Kiril harfi eklenerek Latin alfabesinin kabul ettirilmesi fikrinin arkasında, Rus idarecilerinin düşüncesi Kazak ve diğer Türk kavimlerini önce Arap harf sisteminden, sonra İslam kültüründen ve Türk halkları arasındaki bağları koparmak, ileride uygun bir zaman da Kiril Alfabesine geçirmek fikri vardı. O dönemde Türk lehçelerinde kullanılan Latin harflerinin içinde birkaç tane Kiril harfi de vardı¹²⁴.

29 harflik ilk Latin temelli Kazak alfabesi şöyledir: a, b,c, ç, d, e,,ə, g, h, x, i, ь, j, k, l, m, n, ŋ, o, ɵ, p, oʃ, q, r, s, t, u, v, z. 1938’de Kazakistan Merkezi Uygulama Komitesi ve Sovyet Milli Komiserliği kararıyla Kazak – Latin alfabesine yeni şekil vererek 32 harflik bir alfabe oluşturulur. Yeni alfabe, Kiril alfabesi düzeniyle sıralanmış ve Kiril alfabesinden iki harf (ӱ ve y) eklenmiş şekildedir. Ayrıca bir önceki alfabede bulunmayan f ve x harfi eklenir ve s harfi karşılığında c harfi tekrarlanır¹²⁵.

Böylece 10 yıl Latin alfabesi kullanılır. Latin alfabesine geçildiği dönemde resmen Kiril alfabesine geçiş teklif edilseydi veya dayatılsaydı, Kazakların ve diğer Müslüman halkların tepkisi daha yüksek olabilirdi. Zira 1920-1930 arasında Kazakistan’da, Kırgızistan’da ve özellikle Özbekistan’da Bolşevikler henüz tam iktidarı sağlayamamışlardı. Görüldüğü gibi, Sovyet idarecileri bu konuda devrim yerine evrimi tercih etmişlerdir¹²⁶. Kazaklar, büyük bir tartışmayla kabul edilen Latin

¹²³ Mamırbekova, *agm* .

¹²⁴ Mehmet Kutalmış, “Tarihte ve Günümüzde Kazakistan’ın Alfabe Meselesi”, *Bilig*, S.31, Güz.2004, s. (1-21), s. 7.

¹²⁵ User, *age*, s. 292.

¹²⁶ Kutalmış, *agm*, s. 1-21.

alfabesinin tadını çıkaramadılar. Gene Kommunist idare siyaseti ile Latin alfabesinden uzaklaştırılıp Kiril alfabesi yani Rus yazısı dayatıldı.

Kiril Alfabeti

Kiril alfabesine geçiş süreci, Latin alfabesine geçiş süreci gibi ittiffaksız büyük toplantı ve konferanssız, bilimsel tartışmasız ve fazla hazırlıksız oldu¹²⁷. Kazak Dil Bilim Enstitüsü müdürü S.A.Amanolov'un hazırladığı Kiril alfabesi, basın ve yayın organlarında tartışılırken 27 Ağustos 1940 tarihinde alfabe ve imla meselesinin görüşüldüğü bir konferans düzenlenir. Bu konferanstan yaklaşık 2 ay sonra 10 Kasım'da, Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti'nin 5.oturumunda 'Kazak yazısının Latinleştirilmiş alfabeden Rus yazısı temelli yeni alfabeğe geçirilmesi kanunu onaylanır. Bu karar, 13 Kasım 1940 tarihli sayılarıyla Sotsialistik Kazakistan ve Kazahstanskaya Pravda gazetelerinde yayınlanarak halka duyurulur¹²⁸. Böylece misyoner İlminski ve Ostraukov'un başlattığı 'Kirilleştirerek yeni yazı dilleri ile yeni uluslar yaratma halkasına bir yenisi eklenir¹²⁹.

Yeni oluşturulan Kazak – Kiril alfabesi 32'si Rus alfabesinden, 7'si diyakritiklerden, 2'si Latin harfinden olmak üzere 41 harften oluşmaktadır: а, ә, б, в, г, ф, д, е, ж, з, и, й, к, қ, л, м, н, ң, о, ө, п, р, с, т, у, ұ, ұ, ф, х, һ, ц, ч, ш, щ, ъ, ы, і, Ъ, э, ю, я. 1957 reformuyla, alfabeğe «ё» harfi eklenerek harf sayısı 42'ye çıkar¹³⁰. Kiril alfabesi, 1940 yılından itibaren günümüze kadar kullanılmaktadır. S.A.Amanolov, gelecekte çok fazla reforma gerek kalınmamaması amacıyla, Kazak fonetiğini dikkate alarak, harflerin sıralanması ve harf birliklerinin olmaması bakımından çok titiz hazırlamıştır¹³¹.

On-on beş sene önceki Latin harflerine geçme hareketinde bu harekete iyice darbe vuruldu, ilim ve aydınlanma hedeflerine izin verilmedi, ayrıca milli menfaat için tüm güçleriyle mücadele eden A.Baitursınov, A.Bökeyhanov, M.Dulatov, T.Şonanov, K.Kemengerov, E.Omarov, N. Törekulov, B.Süleyev gibi bilim adamları “halk düşmanları” damgası vurulup sürgün edilmişlerdi. Rus yazısı ile ilgili fikirleri

¹²⁷ Sızdık, *agm*, <http://adebiportal.kz/bayt-rsynov-zhazuy-zh-ne-emle-erezheler-n-tarikhy-.page/> (son erişim 28.03.2016).

¹²⁸ User, *age*, s. 294.

¹²⁹ Koraş, *agb*, s. 40-45.

¹³⁰ User, *age*, s. 295.

¹³¹ User, *age*, s. 298.

S.Cıyenbayev, M.Balakayev, Ş.Sarıbayev, S.Amancolov, İ.Kenesbayev, gibi dil bilimcileri dile getirdiler. Yeni yazının imlası (orfagrafiya) ile ilgili zor taraftarı da vardı. Bunlardan biri de sadece Ruslardan gelen tanıtım sözler değil ayrıca kendi Kazakçadaki öz kelimeleri doğru yazması söz konusuydu. Bu arada yeni alfabe uygulamasını tam yerleşmeden II.Dünya savaşı başlar. Dört sene sürdürülen savaş sırasında Alfabe konusu ön plandan arka plana çekildi. Bu süreç içerisinde halk yeni alfabeyle biraz alışır. Fakat bu yeni alfabenin imla ile ilgili bazı sorunları da vardı ve onların düzeltilmesine ihtiyaç duyuluyordu.

Kazakçanın yazı dili olarak kullanılmaya başladığı andan itibaren kullanılan alfabeler ve yapılan değişiklikler bir yazı dili için baş döndürücü niteliktedir. Sadece 1920 ve 1954 arasında beş kez alfabe değişikliği yoluna gidilmiştir. Yani 1920 yılında okul bitirmiş birisi, okuldan sonra beş kez alfabe değişikliğine şahit olmuştur. Alfabe konusunda bu kadar sık değişikliğin olması alfabenin olmasını da eğitim öğretimi de anlamsız kılmaktadır¹³².

Kiril alfabesiyle ilgili yazım kuralları çok uzun tartışmalardan sonra 5 Mayıs 1957 yılında Kazak SSC Yüksek Sovyet Başkanlar Kurulu Fermanı ile resmî olarak kabul edildi. Daha sonra bu kurallarla ilgili düzeltmeler ve tamamlamalar yapıp, 25 Ağustos 1983 tarihinde yeni şeflikleri Kazak SSC Yüksek Başkanlar Kurulu Fermanı ile kabul edildi. İmla kuralları bu güne kadar çok az düzeltmelerle kullanılmıştır. Bu kurallarla ilgili Kazakçada birkaç imla düzeltmesi yapıldı¹³³.

Kazakistan'ın Bağımsızlığını Kazanmasından Sonra Kazakistan'da Alfabe Meselesi

Alfabe değişikliği hususunda bugün Kazakistan'da çok seslilik vardır. Bunları 4 gruba ayırabiliriz.

- 1) Bazıları Göktürk ve Uygur alfabelerinin kullanılmasını savunmaktadırlar.
- 2) İkinci grubu Arap alfabesine dönülmesi gerektiğini düşünenler oluşturmaktadırlar.
- 3) Bazıları Kiril alfabesinin ekonomik ve sosyal-kültürel yönden kullanılması gerektiğini düşünmektedir.

¹³² Koraş, *agb*, s. 40-45.

¹³³ Sızdık, *agm*, <http://adebiportal.kz/bayt-rsynov-zhazuy-zh-ne-emle-erezhele-n-tarikh-y-page/>(son erişim 28.03.2016).

4) Son grupta ise Latin alfabesinin kabul edilmesini isteyenler yer almaktadır.

Kazak alfabesinin Latin harflerine değiştirilmesi söz konusu olduğundan berinereyseyse 20 sene olmuştur.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in Kazakistan Halkına seslenişinde: *“Bizim 2025 yılından itibaren Latin alfabesine geçmemiz lazım. Bu meseleyi bir millet olarak çözmemiz lazım. Bir zaman da tarihte böyle bir adım atmıştık. Çocuklarımızın geleceği için böyle bir adım atmalıyız. Bu, çocuklarımızın İngilizce ve internet dilini bilmelerini ayrıca en önemlisi Kazak dilinin gelişmesini sağlayacaktır”*¹³⁴ diye seslenir.

Latin alfabesine geçme çalışmaları ilk olarak 1993 yılında başlamıştır. İkinci adımı ise 2007 yılında atılmıştır¹³⁵.

Eğitim Bakanlığı uzmanları Latin alfabesine geçmenin bilimsel yollarını sunmaktadır. Aşağıda gösterdiği şekilde:

1. 2007-2012 yıllar ilk dönem, Latin alfabesine geçen diğer ülkelerin tecrübelerini araştırmak,
2. 2012-2014 yıllar, alfabeyi oturtmak ve bilgisayarlarda sağlamak,
3. 2015-2017 yıllar, ders kitapları hazırlamak ve kitapları, edebiyat kitaplarını çevirmek¹³⁶.

Kültür ve İletişim Bakanlığı tarafından uygulanan “Madeni mura”(medeni miras) projesi ile yazılı eserlerin hepsi elektronik nüshasıyla beraber Milli Kütüphaneye temin edilir. Bu proje kapsamında çıkarılan milyonlarca baskılı kitapların hepsi elektronik nüshasıyla saklıdır. Örneğin “Qazaq uni (“Cas Qazaq Uni”)” gazetesi www.qazaquni.kz internet nüshası 2009 yılından itibaren basın ilk olarak Latin alfabesini kullanır¹³⁷.

Olcas Süleymenov “Herbir din kendi yazısıyla beraber geldi.” der. Bu sebepten yazıya siyasî ve ruhani mesele denmesi doğrudur. Biz neden eski Türk yazısını bırakıp Arap alfabesine geçtik, maksad İslam dinini öğrenmekti. Kiril alfabesi ise kızıl kommunizm denen siyasi dinin alfabesiydi¹³⁸.

¹³⁴ Qazaqstan Respublikasının Prezidenti N.A.Nazarbayevtin “Qazaqstan 2050” Strategiyası-Qalıptasqan Memlekettin Cana Sayasi Bağıtı” attı coldaunan.

¹³⁵ Qanat Mametqazıulı, “Latinga köşudi keşiktirmegen abzal”, *QazAqparat*, 20 Şubat 2013.

¹³⁶ Saken Kökenov, “Latin alipbiyi kazak tilinin qaimağın saqtai ma?”, 07.Haziran 2011, <https://baq.kz/la/news/oner/latin-alipbii-kazak-tilinin-kaimagin-saktai-ma-4143> (son erişim 29.05.2016)

¹³⁷ Qazıbek İsa, “Latin Alipbiyine Köşuge Qarsılıq –Ult Müddesine Qarsılıq!”, *Qazaq uni*, 19.02.2013.

¹³⁸ A.Toyšanulı, “Alipbi Auıstıru:Umtılıs Bar, Utılıs Bolmai Ma?”, *Dala men Qala*, 25.02.2013.

Anayasadan Rus dili çıkarılsın diye imza atan 138 kişinin içinde olan 66 kişinin adı “*Latin alfabesine geçmesine karşıyız*” adlı mektupta yer almaktadır. Bu 66 kişinin katılmadığı meselelere gelelim. “*Mesele şu: Bu güne kadar Cumhuriyetimizde ülkemizin eski tarihine, medeniyetine bağlı ve ilmimizi, edebiyatımızı, saltımızı anlatan milyonlarca kitap ve bilimsel eser yayınlanmıştır. Latin alfabesine geçen küçük çocuklarımız Kiril alfabesiyle yazılan tarihimizden mahrum kalacaklar. Latin alfabesine geçen Özbekistan ile Azerbaycan Cumhuriyetlerinin kaç tane bilim adamı, edebiyatçı ve sanatçıların bu meselede kendi pişmanlıklarını bildirdiği aklımızdadır.*”¹³⁹ diye söylerler.

¹³⁹İsa , agm .

I. BÖLÜM

I. KAZAKÇANIN YAZI DİLİ OLMASI

XV. yüzyıldan itibaren Kazak adı ile birlikte ortaya çıkan ve Kazakların konuşma dili olan Kazakça XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar hep konuşma dili olarak kaldı. Bu arada Kazaklar tarafından kurulan hanlıkların yazı dili ise bütün Türkistan'da edebi dil olarak kullanılan Çağatay Türkçesi idi. Resmî yazışmalar bu yazı dili ile yapılmakta ve edebî eserler de bu yazı dili ile verilmekte idi.

Ağustos 1920'de bir Türkistan'daki bir genel Valilik olan Dala Vilayeti, Kırgızlar (yani o dönemin Rus terminolojisine göre Kazak) Sovyetlere bağlı özerk bir Sosyalist Cumhuriyeti oldu. Cumhuriyet Sovyetini eski Alaş-Orda üyeleri oluşturuyordu. Bu özerk cumhuriyette yaşayanların kullandığı Kazakça 1923'te dil olarak kabul edilir¹⁴⁰.

I.1. Kazakçanın Resmî Dil Olması

Kazakistan bağımsızlığını ilan ettikten sonra, en önemli işlerden biri Kazakçanın resmî dil olmasıydı. Kazakçayı her vatandaşın hayatî ihtiyacı gibi bilmesi, bunu vatanseverlik derecesine çıkarması gereği duyulur. Ayrıca resmî dile tüm toplumun desteği resmî destek göstermek de gerekliydi.

Kazakistan'da 16 Aralık 1986'da Kazak gençlerinin Almatı'da ayaklanmasının sebeplerinden birisi de millî dil problemlerinden kaynaklanır. Ana dilin kullanım alanını sınırlandıran, ana dili yalnızca aile arasında kullanılan dil haline getiren Sovyet rejimine Kazak gençleri ilk kez baş kaldırdı. Aralık Olayları, hükümeti "Cumhuriyet genelinde Kazak Dilini öğretmek ve geliştirmek" kararını çıkarmaya

¹⁴⁰ Roy, *age*, s. 98.

zorlar¹⁴¹. Nitekim, Kazakça'ya “devlet dili ” statüsünün verildiği ilk yasa, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden önce Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Büyük Meclisi tarafından 22 Eylül 1989'da kabul edilir¹⁴².

Anayasanın 1. maddesi “Kazak dili, Kazak SSC'nin devlet dilidir.” der. Fakat yasaya dikkatlice bakınca yasanın 2. maddesinde Rusça “milletler arası iletişim dili” statüsüne sahip olmuştur¹⁴³. Bu demek oluyor ki her iki dil eşit haklara sahiptir. O dönemde ülke genelinde Rusçanın eğitim, medya, devlet organlarındaki baskın durumundan yola çıkarak Kazak dili statüsünün kağıt üzerinde olduğu anlaşılır. Ancak yasanın 5. bölümünün 2. maddesinde belirtilen ve Kazakçanın sahip olduğu hakların gerçekten gözetileceğinin temini niteliğinde şu ifadeler dilin derecesinin bundan böyle sürekli yükseleceğinin bir garantisi olarak kabul edilebilir. “Kazak Dili devlet koruması altında olup Kazakistan SSC onun devlet organlarında, sosyal kuruluşlarda, eğitim, kültür, bilim kurullarında, hizmet ve iletişim sektöründe, vs. yerlerde aktif kullanımını sağlar”. 27 Eylül 1990'da bu yasaya Kazak SSC Bakanlar Kurulu tarafından bazı değişiklikler ve eklemeler yapılmıştır¹⁴⁴.

1 Aralık 1991'de Kazakistan kendi bağımsızlığını ilan eder. Dolayısıyla dil politikasının uygulanması için en önemli koşul sağlanmıştır. 21 Ocak 1992'de, 1990 yasanının uygulanmasıyla ilgili Bakanlar Kurulu kararı çıkarılmıştır. Bu kararda yasanın kabul edildiği tarihten itibaren nelerin yapıldığı konusunda somut bilgiler yer almaktadır. Örneğin, bir buçuk yıl içinde Kazak dilinde eğitim veren 292 okul ve 654 kreş açılmıştır¹⁴⁵.

Dil inşasının önemli dönüm noktası olarak 28 Ocak 1993 tarihli Anayasa'yı kabul etmek yerinde olacaktır. Söz konusu Anayasa'dan yola çıkarak Kazakistan Cumhurbaşkanı 5 Nisan 1993 tarihinde Bakanlar Kurulu bünyesinde dil yasanının hayata geçirilmesi görevini üstlenecek olan Diller Komitesi'nin kurulmasıyla ilgili bir kararı imzalanmıştır¹⁴⁶.

¹⁴¹ Boranbayeva, *agm*, s. 20-41; C.Kınacı, *agm*, s.1317.;

¹⁴² Urakova, *agm*, s.98.

¹⁴³ Zakon Kazahskoi Sovetskoi Socialističeski Respubliki ot 22 sentyabrya 1989 goda o yazıkah Kazahskoi SSR, http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1005765#pos=1;-263 (son erişim 18.12.2016).

¹⁴⁴ Urakova, *agm*, s.98-99.

¹⁴⁵ Urakova, *agm*, s.99.

¹⁴⁶ Amandık Amirhamzin, “O Kazahah, Okazahskom Yazıke”, 2010 http://www.neotech.kz/article1_KZ_language.html (son erişim 23.11.2016); Urakova, *agm*, s. 100.

30 Ağustos 1995 tarihinde yapılan bir referandumla Kazakistan Cumhuriyeti'nin yeni Anayasası kabul edildi. Anayasanın kabul edildiği bu tarih Kazakistan Cumhuriyeti'nin Anayasa günü olarak resmî bayramıdır. Bu Anayasa, 1937, 1978 ve 1993 yıllarında kabul edilen Anayasalardan sonra Kazakistan'ın dördüncü Anayasasıdır. 30 Ağustos 1993 tarihinde onaylanan bu Anayasada “Kazakistan Cumhuriyeti'nin resmî dili, Kazak dilidir” maddesiyle kazakçanın devletin resmî dili olduğu tescillenir. 1993 yılında hazırlanan Anayasadaki bu madde Kazakistan Cumhuriyeti'nin 1995 yılında yeniden onaylanan Anayasasında da tekrarlanır. Bu Anayasanın 7/1 Maddesinde “*Kazakistan Cumhuriyeti'nin devlet dili, Kazak dilidir.*” der ve 7/2 Maddesinde “*Devlet organizasyonlarında ve yerel yönetim birimlerinde Kazakça'yla birlikte eşit şartlarda, resmi olarak Rusça kullanılacaktır*”¹⁴⁷ diyerek, Rusçayı kazakçanın yanında ikinci bir resmî dil olarak kabul eder.

Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 4 Kasım 1996 tarihli genelgesiyle “*Kazakistan Cumhuriyeti Dil Politikasının Uygulanması*” onaylanmıştır. Bu belgede kazakçanın durumu değerlendirilmekte ve alınan tedbirlere rağmen Kazakçanın devlet statüsünün hayata geçirilmesinin hala başarısız olduğu üzerinde durulur. Bu başarısızlığın temel nedeni olarak statünün sadece deklare edilmekle sınırlı kaldığı, dilin ülkenin her yerinde öğrenilmesini ve kullanılmasını sağlayan bir mekanizmayla sağlanmadığı hususu gösterilir.

I.2. Dil Hakkındaki Yasalar

11 Temmuz 1997 yılında 151 sayılı kararıyla, Kazakistan Cumhuriyeti'nin “Diller Hakkında Yasa”sı kabul edilmiştir. Bu yasa ve maddeler şöyledir¹⁴⁸:

1. Bölüm: Genel kurallar¹⁴⁹

1.Madde:Temel kavramlar

¹⁴⁷ İpek Doğanaksoy , “*The Role of Language in the Formation of Kazakh National Identity in Post-Soviet Kazakhstan*”, (Middle East Technical University, Department of Eurasian Studies, The Graduate School of Social Sciences, Ankara (September 2008), Yayınlanmamış YLT), s. 55; Kürşad Melih Sarıarslan (Tercüme ve Düzeltme. Abdurrahman Eren, Ali Asker), Türk Cumhuriyetleri Anayasaları, Ankara (2012), TÜRKPA Yayınları:4., s. 63.

¹⁴⁸ D.Taumurat, *age*, s. 58.

¹⁴⁹ D.Taumurat, *age*, s. 58.

Bu yasada aşağıdaki kavramlar kullanılacaktır:

Diaspora, onomastika (ad bilimi), imla (orfografiya), toponym (toponomika), transliteraciya (başka alfabeyle yazma), Terminolojik komisyonu, onomastik komisyonu, temsilci heyeti.

2. Madde: *Devlet dili hakkındaki yasalar.*

3. Madde: Kazakistan Cumhuriyeti'nin "Resmi dili hakkında" yasaların uygulanması.

4. Madde. Kazakistan Cumhuriyeti'nin devlet dili, Kazak dilidir.

Devlet dili, devletin bütün yerlerinde, toplumsal ilişkilerin bütün sahasında kullanılan yönetim, yasama ve mahkeme işlerini yürütme ve resmî evraklar düzenleme dilidir.

Kazakistan halkını birleştirmenin en önemli faktörü olarak tanınan devlet dilini öğrenmek her bir Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşının görevidir.

Hükümet veya Devletin Yerel İcra organları, Kazakistan Cumhuriyeti devlet dilini geliştirmeye, onun uluslar arası saygınlığını güçlendirmeye, Kazakistan Cumhuriyeti'nin bütün vatandaşlarının devlet dilini özgürce ve ücretsiz öğrenmesinde gereken bütün düzenleyici maddi ve teknik imkanı sağlamaya, Kazakistan dışında bulunan Kazaklara ana dilini koruma ve geliştirmesi için yardım göstermekle görevlidir.

5. madde. Rus dilini kullanma:

Devlet kurumlarında ve yerel yönetim organlarında Rus dili resmî dil olarak Kazak diliyle birlikte kullanılacaktır.

6. madde. Devlet dilinin korunması hakkında.

Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşlarının ana dilini kullanmasına, iletişim, okuma (eğitim alma) ve lisanını seşme hakkı vardır. Devlet, Kazakistan halkını, dillerini öğrenmesi ve geliştirmesi konusunda destekleyecektir. Diğer etnik gruplar toplu yaşadığı yerlerde sosyal etkinlikler yapıldığında kendi dillerini kullanılabilir.

7. madde. Dillerin kullanılmasında engelleri kaldırmak.

Kazakistan Cumhuriyeti dil normlarına göre vatandaşların hakkına müdahaleye izin verilmez. Kazakistan'da devlet dilinin ve diğer dillerin

kullanılmasına ve onların öğrenilmesine engel olan yetkililerin hareketleri Kazakistan Cumhuriyeti'nin kanunlarına göre cezalandırılacaktır.

2.bölüm. Yerel icra organlarında resmi ve resmi olmayan organizasyonlarda dilin kullanımı¹⁵⁰.

8. madde. Dillerin kullanılması. Devlet dili, Kazakistan Cumhuriyeti resmî organlarının, organizasyonlarının ve yerel icra organlarının çalışma ve resmî evrakları yürütme dili olarak sayılır, Rusça resmî olarak Kazak diliyle aynı derecede kullanılacaktır. Resmî olmayan organizasyonların çalışmalarında devlet dili ve lazım olduğunda başka diller de kullanılır.

9. madde. Devlet organlarının yazışmaları devlet dilinde hazırlanıp, onaylanır, gerekirse hatta mümkünse başka dillere çevirilir, Rusça olabilir.

10. madde. Resmi evraklarda ki yazışma dili

Kazakistan Cumhuriyeti kamu kurumlarında, resmi organizasyonlarda, istatistik raporlarda, mali ve teknik evraklar, resmî dilde ve Rusça yapılacaktır. Almatı şehri yerel finans merkezi mükelleflerinin evrakları resmî dilde ve/veya Rusça ve/veya İngilizce yürütme hakkı vardır.

Uyarı. 10. maddeye değişiklik yapıldı. Kazakistan Cumhuriyeti' nin 05.06.2006 tarihinde 146 sayılı kararı ile.

11. madde. Vatandaşların dilekçelerine verilen cevap dili.

Devlet ve sivil toplum organizasyonlarının, vatandaşların dilekçelerine ve başka evraklara verilen cevaplar devlet dilinde ya da ifade verilen dilde cevaplanacaktır.

12. madde. Silahlı Kuvvetler ve mahkeme dili.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin silahlı kuvvetlerinde, ve diğer kolluk kuvvetlerinde , devlet gücünü kullanma, vatandaşların hakkını korumak için oluşturulmuş kamu kuruluşlarında ve mahkemelerde devlet dilinin ve Rusça' nın kullanılması sağlanacaktır.

13. madde. Mahkeme dili.

¹⁵⁰ D.Taumurat, *age*, s.60-62.

Kazakistan Cumhuriyeti'nde mahkemeler devlet dilinde yürütülür. İhtiyaç duyulduğunda mahkemelerin yürütülmesinde Rusça veya başka diller devlet dili ile eşit kullanılır.

14. madde. İdarî takibatın yürütülme dili.

İdari takibat devlet dilinde, ihtiyaç duyulduğunda başka dillerde yürütülür.

15. madde. Uzlaşma dili.

Kazakistan Cumhuriyetinde şahsi ve yasal kişilerin yazılı olarak uzlaşmaları gerektiğinde başka dillerdeki çevirisi ile beraber, resmî dilde ve Rusça yazılacaktır. Yabancı ve tüzel kişilerle yapılan uzlaşmalar resmî dilde ve muhatap taraftaki için uygun dilde yazılacaktır. Almatı Şehri'nin finans merkezi mükelleflerinin uzlaşmaları resmî dilde ve (veya) Rusça ve (veya) İngilizce yapma hakkı vardır.

Uyarı. 05 Haziran 2006 tarihinde Kazakistan Cumhuriyeti'nin 146 sayılı yasasıyla 15. maddede değişiklik yapılmıştır.

3. Bölüm. Eğitim, ilim, medeniyet ve kitle iletişim alanlarında dil¹⁵¹.

16. madde. Eğitim alanında dil.

Kazakistan Cumhuriyeti'nde, başka milletten insanların toplu olarak yaşadığı yerlerde, anaokullarındaki çocukları için kendi dillerinde eğitim alabilmesi için okul kurması sağlanacaktır. Çocuk Esirgeme Kurumu'nda ki çocukların eğitim dilini, çocukların milli kökenini, göz önünde bulundurarak yerel icra organları belirler. Kazakistan Cumhuriyeti ilkokul, ortaokul (5-9), lise (5-11), teknik ve mesleki, ortaokuldan sonraki yüksek ve yüksek okuldan sonraki eğitim resmî dilde, Rusça, ihtiyaç duyulduğunda ve imkanlar sağlandığında başka dillerde de eğitim almaları sağlanacaktır. Eğitim kurumlarında resmî dil ile Rusça zorunlu derstir ve eğitim hakkındaki evraklara mecburi dersler olarak sayılacaktır.

Uyarı. 27 Temmuz 2007 tarihinde Kazakistan Cumhuriyeti'nin 320 sayılı yasasıyla 16. maddede değişiklik yapılmıştır.

17. madde. Bilim ve Kültür dallarında dil.

¹⁵¹ D.Taumurat, *age*, s.62-63.

Kazakistan Cumhuriyeti'nde bilim dallarında, tez yazımı ve savunması, resmî dilde ve Rusça ile yapılır. Sosyal etkinlikler resmî dilde ve ihtiyaç duyulduğunda başka dillerde yürütülür.

18. madde. Basın ve kitle iletişim araçlarında dil kullanımı.

Kazakistan Cumhuriyeti basın ve kitle iletişiminde resmî dil ve başka dillerin kullanılması sağlanacaktır. Dilin kullanılması ile ilgili gerekli şartları (eğitim, kitle iletişim araçlarında kullanılması ve resmi dairelerde iletişim) sağlamak. Resmî dilin tam kullanılması amacıyla, reytingine bakmadan ne olursa olsun televizyon, radyo aracılığıyla verilen resmî dildeki televizyon ve radyo programlarının zamanı başka dillerdeki televizyon ve radyo programlarının toplam zamanından az olmamalıdır.

Uyarı. 18 Ocak 2012 tarihinde 546 sayılı yasayla 18. maddede değişiklik yapılmıştır.

4. bölüm. Yer isimlerinde, yalın isimlerde, görsel haberlerde dil¹⁵².

19. madde. Toponimi isimleri, kurumların isimlerinin kullanma kuralları. Yer isimleri, sokak isimleri, meydanlar, ayrıca başka fizikî ve coğrafi nesnelere tarihi Kazakça isimleri başka dillerde başka alfabeyle yazım kurallarına göre yazılması gerekir. (transliterasiya) Devlet organları, onların şubelerinin isimleri resmî dilde ve Rusça verilir. Birleşen yabancı kurumların isimleri resmî dilde ve Rusça transliterasyon (başka alfabeyle yazılma) şeklinde verilecektir.

20. madde. Kişi ismi, baba adı ve soyadını yazmak.

Kişi isim ve soyadını resmî evraklarda yazılması Kazakistan Cumhuriyeti'nin yasaları ve norm kurallarına uygun olmalıdır.

21. madde. Veriler ve görsel haberler dili. Devlet organlarının mühürleri ile damgaların metinlerinde isimler, resmî dilde yazılacaktır. Mülkiyetine bakmadan, kurumların mühürlerin, damgaların metni resmî dilde ve Rusça yazılacaktır. Formlar, levhalar, reklamlar, duyurular, ilanlar, fiyat listesi ve başka görsel haberler resmî dilde ve Rusça, ihtiyaç duyulduğunda başka dillerde yazılabilir. Kazakistan' da üretilen malların özel bilgi gösterilen etiketlerinde resmî dilde ve Rusça bilgiler olmalıdır. Yurt dışında üretilen malların etiketleri ithalatçı kurumlar tarafından maliyeti resmî dile ve Rusçaya çevirilmesiyle karşılanacaktır. Görsel bilgilerin tam metni böyle

¹⁵² D.Taumurat, *age*, s.63-64.

sıralanacaktır: Resmî dilde sol tarafına ya da yukarı tarafına, Rusça ise sağ tarafına ya da aşağı tarafında olacak, aynı ölçüdeki harflerle yazılacaktır. İhtiyacına göre görsel bilgilerin metinleri ayrıca başka dillere de çevirilebilir. Bu durumda harf ölçüleri norm tutanakları kurallarına göre yazılmalıdır. Sözlü bilgi, ilan, duyuru resmî dilde; Rusça ve ihtiyaç duyulduğunda başka dillerde de verilir.

22. madde. İletişim dallarında dil.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin sınırları içerisinde iletişim, resmî dil ve Rusça ile sağlanacaktır. Kazakistan Cumhuriyeti'nin uluslararası yazışmalarında posta-telgraf gönderilmesi uluslararası kurallara göre yürütülecektir.

Uyarı. 21 Kasım 2008 tarihinde 89 sayılı yasayla 22. maddede değişiklik yapılmıştır.

5. bölüm. Dili korumak¹⁵³.

23. madde. Devletin dili koruması.

Kazakistan Cumhuriyeti'nde resmî dil ve tüm başka diller devletin koruması altında olacaktır. Devlet organları bu dillerin kullanılması ile gelişmesi için gereğini yapacaktır. Dilin gelişmesi, resmî dilin baskınlığı ve resmî evrakların Kazak diline adım adım geçirmeyi hedefleyen devlet programıyla sağlanacaktır. Resmî dili belirli bir seviyede ve istenilen şekilde bilmesi, meslek ve ünvanların listesi Kazakistan Cumhuriyeti kanunlarına göre belirlenecektir. Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti terminoloji ve onomastik komisyonlarını ve ihtiyaç duyulduğunda başka da kurumları kuracaktır.

Uyarı. 20 Aralık 2004 tarihinde 13 sayılı yasayla 23 maddede değişiklik yapıldı.

24. madde. Dil hakkındaki Kanuna Uymayanların Durumu

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Dil hakkındaki Kanun'un çiğnenmesinde kusurlu olan devlet organları ile özel şirketlerin başkanları, ayrıca bireyler Kazakistan Cumhuriyeti Kanunu'na göre sorumlu sayılacaktır. Üst makamdaki kimsenin devlet dilini bilmemesi bahanesiyle vatandaşların isteklerini geri çevirmesi, devlet dilinde ve diğer dillerde hizmet verilecek sahalarda onların kullanılmasına herhangi bir engel oluşturması, Kazakistan Cumhuriyeti kanunlarında gösterilen suçu doğuracaktır.

¹⁵³ D.Taumurat, *age*, s.64-69.

Uyarı. 27 Temmuz 2007 tarihinde 315 sayılı yasayla 24. maddede değişiklik yapılmıştır.

25. madde. Yetkili organ.

1. Dilleri geliştirme alanında sadece devletin yetkili olması sağlanır.
2. Dilleri kullanma, geliştirme ve programın ve başka uygulamaya yönelik hukuki altyapıyı hazırlar.
3. Merkez ve bölgelerin (Cumhuriyet için önemli olan şehirlerin, başkentin) yerel icra organlarında Kazakistan Cumhuriyeti'nin dil hakkındaki kanunların uygulanmasını sağlar.
4. Kazakistan Cumhuriyeti Dil Anayasasında belirtilen eksik ve yanlış hususların düzeltilmesi hakkında tekliflerde bulunur. Kazakistan Cumhuriyeti'nin Dil Anayasası kanunlarına uymayan kusurlu bireylerin idari olarak cezalandırılması hakkında ilgili makama tekliflerde bulunur.
5. Dilleri geliştirme kurumlarındaki umumi devlet politikasının uygulanması hakkındaki hizmetlerin bilgi ve metod olarak imkanların sağlanmasını organize eder.
6. Terminoloji ve onomastik komisyonların uyumlu hizmetini sağlar.
7. "Kazakistan Cumhuriyeti'ndeki devlet kontrolü ve takip etmesi hakkında" Kazakistan Cumhuriyeti Anayasasına uygunluğunun yarım dönemlik planlaması yapılır ve onaylanır.

8. Bu yasada, Kazakistan Cumhuriyeti'nin diğer Anayasasında da Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının ve Kazakistan Cumhuriyeti Hükümetinin tutanaklarında da belirtilen başka görevleri de yapmakla yükümlüdür.

Uyarı. 10 Temmuz 2012 tarihinde 36 sayılı yasayla 25. maddede değişiklik yapıldı.

25/1. madde. Onomastik Komisyonunun görev ve sorumluluğu.

1. Kazakistan Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanına eyaletlerin, il ve ilçe isimleri ile onların isimlerinin değişikliği, ayrıca onların transkripsiyonun değiştirilmesi hakkında raporlar sunmak.

2. Kazakistan Cumhuriyeti'nin Hükümetine kendi çerçevesindeki doğal-coğrafi, toponomik, sanayii ve başka da nesnelerin ismi ve onların ismini değiştirme hakkında rapor sunmak maksadıyla kurulmuştur.

2. Eyaletlerin onomastik komisyonları eyaletlerin yerel icra organları: a) Köylerin, kentlerin, kasabaların isimleri ve onların isimlerini değiştirmek, ayrıca onların transkripsiyonlarını değiştirmek; b) Kazakistan Cumhuriyeti'nin Hükümetine kendi çerçevesindeki doğal-coğrafi, toponomik, sanayii ve başka da nesnelerin ismi ve onların ismini değiştirme hakkında rapor sunmak maksadıyla kurulmuştur.

3. Şehir onomastik komisyonları: 1) Cumhuriyet'teki önemi olan şehrin, başkentin yerel icra organları: şehirlerdeki ilçelerin, meydanların, caddelerin, bulvarların, sokakların, parkların, köprülerin ve şehrin diğer bölgelerinin ismi ve onların isimlerini değiştirmek, ayrıca onların isimlerinin transkripsiyonunu değiştirmek.

25/2. madde. Bölgenin (Cumhuriyet'te önemli olan şehir ve başkentin) yerel yetkili organı: 1)Dillerin uygulanması ve gelişmesi için yerel (bölgesel) programlar hazırlayıp onaylar ve gerçekleştirilmesini sağlar. 2) Merkezi yetkili organların, şubelerin ve ilçelerin yetkili organlarının Kazakistan Cumhuriyeti Dil Anayasası'nın korunmasını sağlar. 3) Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası'nda belirlenen şartların korunmasına tekliflerde bulunur, aksi takdirde / **ya da** yetkili organlara Kazakistan Cumhuriyeti Dil Anayasası' nın bozulmasına suçlu/ **bozduğu için** yetkili makama idari cezalar kullanılması hakkında teklifler sunar. 4) Ana dilini (devlet dili) ve diğer dillerin geliştirilmesi için bölgede önemli faaliyetlerin düzenlenmesini sağlar. 5) Bölgesel (Cumhuriyette önemi olan şehrin, başkentin) onomastik komisyonun görevlerinin yere getirilmesini sağlar. 6) Yerel devlet yönetimi çıkarlarında Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası ile yerel yetkili organlara yüklenen diğer hükümlülüklerin (işlerin) yapılmasını sağlar.

Uyarı. 25/2 maddesi düzeltilmiştir. Kazakistan Cumhuriyeti 12.20.2004 tarihinde 13 sayılı kararıyla 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren geçerlidir). Değişiklikler yapıldı- 05.07.2011 tarihinde 452-IV sayılı Kararı ile 13.10.2011 tarihinden itibaren geçerlidir.

25/3. madde. İlçelerin (Bölgedeki önemli şehirlerin) yerel yetkili organı: 1)İlçe çevresinde dillerin kullanılması ve geliştirilmesi yerel programının

gerçekleştirmesinde faaliyetlerin programlarını hazırlar ve onun gerçekleştirilmesini sağlar; 2)Resmî dil ve diğer dillerin geliştirilmesine yönelik ilçe (bölgedeki önemli şehir) seviyesinde sosyal etkinlikler yapar. 3) Bölgedeki yetkili organa şehirlerin, kasabaların, köylerin isimleri ve onların transkripsiyonun değişikliği hakkında teklifler sunar. 4) Yerel devlet yönetimi çıkarlarında Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası ile yerel yetkili organlara yüklenen diğer hükümlülüklerin (işlerin) yapılmasını sağlar.

Uyarı. 25/3. maddesi düzeltilmiştir. Kazakistan Cumhuriyeti 12.20.2004 tarihinde 13 sayılı kararıyla 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren geçerlidir. Değişiklikler yapıldı- 05.07.2011 tarihinde 452-IV sayılı kararı ile 13.10.2011 tarihinden itibaren geçerlidir.

25/4. madde. Kazakistan Cumhuriyeti Dil Anayasasının uygulanmasının kontrolü.

Kazakistan Cumhuriyeti Dil Anayasası uygulanmasının kontrolü resmi türde ya da diğer türlü de gerçekleştirilir. Kontrol “Kazakistan Cumhuriyeti Devlet kontrolü ve takibi hakkında” Kazakistan Cumhuriyeti Anayasasına uygun olarak gerçekleştirilir. Devlet kontrolünün diğer nesnelere bu Anayasaya göre gerçekleştirilir. Uyarı. 25/4. Maddesi ile tamamlandı (ilave edildi)- Kazakistan Cumhuriyeti 06.01.2011 tarihinde 378-IV sayılı kararıyla (İlk resmi yayından 10 gün sonra) geçerlidir.

26. madde. Uyarı. 26. madde çıkarılmıştır. Kazakistan Cumhuriyeti’ nin 20.12.2004 tarihinde 13 sayılı kararıyla 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren geçerlidir.

6.Bölüm. Yabancı ülkeler ve uluslar arası kurumlar ilişkilerinde dil kullanımı¹⁵⁴.

27. madde. Dil, uluslararası hizmette Kazakistan Cumhuriyeti’nin diplomatik (siyasi) vekilleri ile Kazakistan Cumhuriyeti’nin uluslararası kurumlarında ki vekillerinin hizmeti, resmî dilde, ihtiyaç duyulduğunda diğer dilleri de kullanarak gerçekleştirilmesini sağlar. İki taraflı uluslar arası anlaşmalar (şartlar), genelde, uzlaşma yapan tarafın resmî dilinde yapılır. Çok taraflı uluslararası şartlar ona katılımcıların onayı ile belirlenen dillerde yapılır. Kazakistan Cumhuriyeti’nde diğer

¹⁵⁴ D.Taumurat, *age*, s.69.

devletlerin temsilcileriyle yapılan resmî görüşmeler ile diğer faaliyetler diğer dillere çevirilerek, resmî dilde yürütülür¹⁵⁵.

1997 tarihinde onaylanan “Kazakistan Cumhuriyeti’nin anayasasında ki dil hakkındaki” yasanın 7/1 maddesinde devlet dilinin kullanım derecesini yükseltecek kanuni teklifler onaylanmadı. Bu yüzden de Anayasanın 4 maddesindeki “Devlet dili – devletin tüm çevresinde kullanılacak olan, icra organlarında, mahkemelerde ve resmî evrakların dili” diye belirtilen kısımlar yeterli değildir¹⁵⁶. Ayrıca Yasadaki “Kazakistan halkını birleştirmede çok önemli faktörü olan resmî dili bilmek ve öğrenmek her bir Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşının görevidir” kararı maalesef kimseyi zorlamadı. “Devletin dili koruması” hakkındaki 23. Maddede” Kazakistan Cumhuriyetinde devlet dili ve diğer diller devletin korumasında olacaktır” diye sınırlandırıldı. Böylece resmî dil durumunda olan dili, başka dillere göre daha da yüksek derecede olması gerektiği Anayasada, Kanunda da göz önünde bulundurulmadı. 27 maddeden oluşan Yasanın yaklaşık 10 maddesi Rusçayı dikkate almıştır. Anayasanın 7 maddesindeki 1. ve 2. alt maddelerine aykırı normlar kabul edildi. Örneğin, Yasanın 21. maddesinden itibaren Rusçanın devlet dili ile aynı seviyede olduğu görülür. Ne yazık ki resmî dil derecesinde olan Kazak dili halen resmî ve yerel icra organlarında gerektiği şekilde kullanılmıyor. Hatta Parlamento’nun kendisi bile cesaret edip de tamamen Kazak diline geçemiyor. Bu yüzden de halkın çoğu ana dilini itiraf edemiyorlar. Anne-babaların çoğu kendi çocuklarını Rus okullarına ve Rus kreşlerine veriyorlar. Daha konuşmayı bilmeyen çocukların ilk dili ana dilinde değil Rusça oluyor. Evde ve okulda Rusça konuşan küçük çocuk Kazakçayı nasıl öğrensin.

2001 yılında, “Kazakistan’da 2001-2010 yılları Arasında Dillerin İşlevleri ve Geliştirilmesi Hakkında Devlet Programı” belirlenmiş¹⁵⁷. 2010 yılında ise “Kazakistan’da 2010-2020 Yılları Arasında Dillerin İşlevi ve Geliştirilmesi Hakkında Devlet Programı” kabul edilmiştir¹⁵⁸. Dillerin İşlevi ve Geliştirilmesi Hakkında Devlet

¹⁵⁵ <http://mgov.kz/kz/ministerstvo/gosudarstvennaya-yazy-kovaya-politika/> (son erişim 14.12.2015).

¹⁵⁶ Abdicalel Bakir, “Til cane Sayasat”, *Qazaq uni gazetesi*, S. 12 (621), 26 naurız (Mart) 2014, s. 14.

¹⁵⁷ Ömirzak Aitbayulı (Editörler: A.Kaidar, A.Şaueyev, B.Sarbala), *Elbası cane Memlekettik Til*, Astana (2011), Sariarka Yayınevi, s.34; http://ru.government.kz/docs/u010550_20040329.htm (son erişim 17.01.2017).

¹⁵⁸ Jale Garibova, *Sovyet Sonrası Dönemde Türk Dilli Halklar Dil Sorunu Yeniden Biçimlenen Kimlikler*, (Editörler:Sema Aslan-Rena Salehova), 1. Baskı, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara (2012), s. 46;

Programının kabul edildiği 2001 yılına gelindiğinde, devlet dairelerinde yazışmalar, yalnız Rusça değil, Kazakça da yürütülüyordu. Eğitim alanında da Kazakçanın rölü artmıştı. 1999-2000 eğitim öğretim yılında, Kazakistan'daki öğrencilerin %50'den fazlası Kazakça öğretim görüyorlardı¹⁵⁹. 2004 yılında bu rakam %56'ya yükselmiştir. Rakamlardaki iyileşmeyi daha net anlayabilmek için 1988 yılında Kazakça öğretim gören öğrencilerin yalnız %30,2'lik bir orana sahip olduğunu belirtmek gerekir¹⁶⁰.

Dilin güvenliği sınırdan daha güçlü olmalıdır. Eğer dil güvenliğini sınır güvenliğinden üstün kabul edersek; o, yarın milletin güvenliğini koruyan manevi kalkana dönüşür.

Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti 14 Ağustos 1998 tarihinde onaylanan "Devlet organlarında resmî dil kullanılması çerçevesinin genişletilmesi hakkında" 769 sayılı kararında: "1.Merkezi organlar, valiler: 1) "Kazakistan Cumhuriyeti Dil Anayasası"nın 23.maddesi, tüm devlet alanlarında devlet dilinin aktif kullanılmasına yönelik uygun programlar yapılması için, devlet organlarında resmî evrakların dönem-dönem Kazakçaya geçirilmesi hakkında etkin planların yapılması ve gerçekleştirilmesi" şeklinde görevler verilir.

Bu resmî evrakın yasal devamı olarak Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 5 Ekim 1998 tarihinde 4106 sayılı kararıyla "Dillerin Kullanılması ve Geliştirilmesi Devlet Programı" onaylanır. Bu program devlet dil politikasının hayata geçirilmesinin ilk aşamasında ülke vatandaşlarının serbest ve ücretsiz olarak devlet dilini öğrenmesi için gerekli maddi ve organizasyon koşullarının oluşturulmasını; devlet dilinin bilim, eğitim, kültür, toplu iletişim araçları, devlet idaresi, uluslararası ilişkiler başta olmak üzere sosyal yaşamın tüm alanlarında aktif bir şekilde kullanılması için gerekli şartların sağlanmasını, resmî evrakın devlet dilinde hazırlanması için gerekli şartların yaratılmasını öngörmektedir.

Kazakistan'da devlet dilinin kurumsallaşmasının ilk aşamasında aşağıdaki resmî kuruluşlar kurulmuştur:

http://www.minagri.kz/index.php?option=com_content&view=article&id=225%3Alangprog&catid=112%3Aolangpolitics&itemid=105&lang=ru

¹⁵⁹ Aitbayulı (2011), *age*, s.39.

¹⁶⁰ Fierman William, "Kazakh Language and Prospects for its role in Kazakh 'Groupness'", *Ab Imperio: Studies of New Imperial History and Nationalism in the Post-Soviet Space* (2005), S. 6/2, s.393-423 (s.407).

- *Kazak Dili Toplumu* 1989 yılında Kazak dili Resmi dil statüsünü aldıktan 1 ay sonra 21 Ekimde kurulur¹⁶¹.
- *Devlet Terminoloji Komisyonu* Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti bünyesinde (KC Hükümetinin 21 Nisan 1998 tarihli, 367 sayılı Kararıyla onaylanmıştır)¹⁶².
- *Onomastik Komisyonu* Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti bünyesinde (KC Hükümetinin 21 Nisan 1998 tarihli, 368 sayılı Kararıyla onaylanmıştır)¹⁶³.
- *Devlet Dilini Geliştirme ve Kullanma programı, ilk kısa dönemlik 1998-2000 yıllar aralığında daha sonra on yıllık 2001-2010, 2010-2020 yıllar aralığı için uzatılır*¹⁶⁴.
- “*Devlet Dilini Hızlı Öğretim Merkezi*” adlı Devlet kuruluşu (Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti’nin 9 Ekim 1999 tarihli 1545 sayılı Kararı)¹⁶⁵.

Bu resmî kuruluşlardan her biri kendine has işlevsel özelliklere sahiptir. Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti bünyesindeki *Devlet Terminoloji Komisyonu* Kazak dilinin ekonomi, bilim, teknoloji ve kültür terminolojileri hususunda öneriler hazırlayan danışma kuruludur.

Devlet Dilini Hızlı Öğretim Merkezi’nin esas faaliyet amacıysa devlet memurlarının Kazakça öğrenmesi için gerekli tüm maddi ve teknik koşulları yaratmak, bilimsel öğretim metododunu geliştirmek.

Anayasa Kurulu’nun 2007’de alınan Ek Kararı doğrultusunda Anayasa, kabul edilen devlet dilinin üstünlüğünü öngörmekte, ama devlet organlarına Rus dilinde başvurma hakkını da tanımaktadır.

Aynı yıl içerisinde Kazakistan’da Kazakça’yı, Rusça’yı, İngilizce’yi kapsayan “Üç Dillilik” adlı kültür projesi devlet düzeyinde kabul edilmiştir. Kazak entelektüelleri söz konusu projenin Kazakça’nın yavaş yavaş yok olmasına sebep olacağını ileri sürerek itirazlarını bildirmişlerdir.

¹⁶¹ Ö.Aitbayulı (Editör: A.C.Kudabayev), *Til Ğumırlar*, C.3, Pavlodar (2010), S.Torayğırov atındağı PMU Yayını, s.124.

¹⁶² D.Taumurat, *age*, s.188.

¹⁶³ D.Taumurat, *age*, s.192.

¹⁶⁴ Eleonora Suleymenova, “Triedinstvo Yazıkov-Velenie Vremeni”, *Strategiya Rossii* dergisi, S.2, 02.2013, http://sr.fondedin.ru/new/fullnews_arch_to.php?subaction=showfull&id=1360836464&archive=1360836658&start_from=&ucat=14&.

¹⁶⁵ Urakova, *agm*, s.101.

-Anayasanın 7/2 maddesindeki resmî organlarda ve yerel icra organlarında Rusça resmî olarak Kazakçayla eşit kullanılacaktır” diyen anayasa maddesini Rusça ikinci resmî dil olarak anlamamız gerekir mi; devlet ve toplum için önemli sosyal etkinliklerde, görüşmelerde, asamblelerde, kurultaylarda, konferanslarda, yuvarlak masa toplantılarında devlet dilinin resmî olarak kullanılan dilden üstünlüğü olacak mı; Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası'nın 7/2 maddesinde kullanılan “eşit” kelimesi yani terimi böyle etkinliklerle alakası var mı diye soran Milletvekililerin sorularını Kazakistan Cumhuriyeti Anayasa Kurulu şöyle cevaplıyor:

“ *‘Devlet organlarında ve yerel icra organlarında Rusça resmî olarak Kazakçayla eşit kullanılacaktır.’ şeklindeki madde Rusçanın ikinci sırada devlet dili derecesine sahip olacağını söylememektedir.*

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Anayasası devlet organlarında ve yerel icra organlarından başka yerlerde, yani devlet ve toplum için önemli etkinlikler (görüşmelerde, asamblelerde, kurultaylarda, konferanslarda, yuvarlak masa toplantılarında) yürütülürken Kazakça ve Rusça'nın eşit kullanılmasını belirlemiyor, ayrıca Anayasanın 7/2 maddesinde kullanılan eşit teriminin böyle etkinliklerle hiç alakası yoktur”¹⁶⁶.

Anayasa Kurul Başkanı İ.Rogov imza atarak böylece cevaplar.

1.2.3. Dil Hakkında Projeler

“*Dillerin İşlevi ve Geliştirilmesi Hakkında Devlet Programı*” 5 Ekim 1998 tarih ve 4106 sayılı kararla kabul edilmiştir. Bu evsftaki resmî evrak daha önce 28 Mayıs 1990 tarihinde “Kazakça ve Kazak SSC'deki Diğer Dillerin 2000 Yılına Kadar Geliştirilmesi Hakkında Devlet Projesi”, Kazak SSC Bakanlar Kurulu Başkanının 14-IX sayılı kararıyla kabul edilmiştir¹⁶⁷.

5.1.1. maddesine göre “devlet organlarının 2010 yılına kadar aşamalı olarak tüm resmî yazışmalarla istatistik, finansal ve teknik belgelerin devlet diline geçirilmesini ve Anayasanın 7 maddesinin 2. alt maddesinin kurallarına uygun olarak

¹⁶⁶ Qazıbek İsa, “‘Kazak Tili men Orıs Tili-Ten’ dep Katelesu-Kazakıstandıkpen Ten Katelik”, *Qazaq uni*, 31.07.2015, <http://www.qazaquni.kz/?p=38909> (son erişim 31 temmuz 2015).

¹⁶⁷ Ayadarbek Canayev, “Tauelsizdik –Memlekettik Til Tiregi”, 23 Eylül 2013, <http://e-history.kz/kz/contents/view/1505> (son erişim 14.12.2015).

bunu uygulanmasını gerektiren “*Kazakistan’da 2001-2010 Yılları Arasında Dillerin İşlevi ve Geliştirilmesi Hakkında Devlet Programı*” Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı’nın 7 Şubat 2001 tarihinde 550 sayılı kararnamesiyle onaylanmıştır¹⁶⁸.

Bu program, devlet dili olan Kazak diliyle birlikte Kazakistan’daki diğer ulusların dillerinin gelişmesine destek veren kanun taslağı konumundadır. Programın gerçekleşmesi konusunda hükümete her yıl 30 Haziran ile 30 Aralık tarihlerinde Kültür, Medya ve Toplumsal Anlaşma Bakanı değerlendirme yapmaktadır. Kazak dilinin devletin dili olarak kabul edilmesinde bağımsızlığın her yılının büyük payı vardır. 1980’li yılların sonu ile 1990’lı yılların başlarında milli şuur ve milli dile olan saygıyı oluşturmak, milli kültürü canlandırmak, millet kavramına özgü bütün değerleri halkın şuurunda uyandırmak için faaliyetler gerçekleştirilir¹⁶⁹.

Ekim 2005 senesinde Kazakistan Cumhuriyeti Hükümetinde gerçekleşen toplantıda Kazakistan’da 2001-2010 Yılları Arasında Dillerin İşlevleri ve Geliştirilmesi Hakkında Devlet Programını gerçekleştirme meseleleri konuşuldu. Resmî dilde yapılan bu toplantıda Kazakistan Cumhuriyeti’nin o dönemdeki Başbakanı D.K. Ahmetov bakanlar ile bakanlık başkanları bu programında yapılan çalışmalar hakkında bilgi verdiler. 10 yıl planlanan bu devlet programının kabul edilmesindeki esas mesele dil problemlerini çözmektir. Programda merkezi ve icra organlarının, ayrıca bilim insanlarının ve muhabirlerin önerileri göz önünde bulunduruldu. Resmî dili yaymak ve toplumsal hayatın türlü dallarına nüfuz ettirmek amacıyla Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı’nın 30 Mayıs 2006 tarihinde 127 sayılı kararıyla programa bazı değişiklikler ve tamamlamalar yapılır¹⁷⁰.

KC’de *2011-2020 Yılları Arasında Dillerin İşlevi ve Geliştirilmesi Hakkında Devlet Programı* 29 Haziran 2011 tarihinde 110 sayılı kararıyla kabul edilir¹⁷¹. Bu programın amacı, Kazakistan’da yaşayan tüm etnik grupların dillerini koruyarak milli birliği sağlamak ve devlet dilini geliştirmektir. Ayrıca devlet dilinin öğretim

¹⁶⁸ C.B.Nalibayev, N.A.Askarov (Editör: A.Kaidar, A.Şaueyev, B.Sarbala), *Elbası cane Memlekettik Til*, Astana (2011), Sariarka Baspa üyi, s. 34-35.

¹⁶⁹ Boranbayeva, *agm*, s. 20-41.

¹⁷⁰ Canayev (2013), *agm*, <http://e-history.kz/kz/contents/view/1505> (son erişim 14.12.2015).

¹⁷¹ Taumurat, *age*, s.131.

metodunu geliştirmek, devlet dili isteği arzusunu ve kullanım mertebesini arttırmaktır. Program amacına ulaşmak için 3 döneme ayırır¹⁷²:

1. Dönem: 2011-2013 yıllar aralığı
2. Dönem: 2014-2016 yıllar aralığı
3. Dönem: 2016-2020 yıllar aralığı

Program planlamasına göre devlet dilin bilen ebeveynler oranı *Kaztest* neticesine göre 2020 yılında %95, B1 seviyesinde bilen lise mezunların oranı 2020 yılında %100, Kazak dilli medya oranı 2020 yılında %70, onomastik çalışma neticeleri 2020 yılında %90 ve terminoloji netijeleri ise %100 olmalıdır¹⁷³.

2001-2010 Dillerin İşlevi ve Geliştirilmesi program neticesi şu şekildedir:

- Kazak dilli kreşler sayısı 1178 (2001 yılıyla karşılaştırıldığında 876'ya çıkmıştır), okul sayısı 3821 (2001 yılıyla Karşılaştırıldığında 173'e çıkmıştır) ve 101 tane devlet dilini öğretim merkezleri açılır.
- Devlet organlarında Kazak dilinde resmi evrakların oranı %67' dir.
- 720 bin tane 10 çeşit sözlük ve 260 bin tane iki ve üç dilli 8 alanlı sözlük yayınlanır.
- KİA'da Kazak dilindeki haberler ve ayrıca basındaki Kazak dilinin oranı %50'den fazladır.
- Yabancı ölkelerde yaşayan vatandaşlarla medeni irtibatları geliştirmek adına çalışmalar yapılır.
- Kazakistan'daki 7516 okul'ın 1524'ü Rusça, 58'i Özbekçe, 14'ü Uygurca, 2'si Tacikçe dir ve 2097'si karma okul. 2261 okul öncesi eğitim kurumların 272'si Rusça, 3'ü diğer dillerde eğitim verir ve iki dilde eğitim veren okul öncesi kurumların sayısı 808'dir.
- Etnomedeni kurumların 180 Pazar okullarında 30 etnik grup ana dillerini öğrenmektedir. Kazakistan'daki 50 tiyatronun 9'ı karma, 15'i Rusça, 1'i Korece, 1'i Almanca, 1'i Özbekçe ve 1'i Uygurcadır¹⁷⁴.

Üç dillilik projesi. Üç dillilik hakkında ilk olarak Nazarbayev 2006 senesinde Kazakistan halk Assamblesinde sunar. 2007 senesinde *Yeni Dünyadaki-Yeni Kazakistan* adlı halka seslenişinde Nazarbayev, "Kazakistan, bütün dünya halkı üç dili

¹⁷² Taumurat, *age*, s.133.

¹⁷³ Taumurat, *age*, s.133-134.

¹⁷⁴ Taumurat, *age*, s. 136-137.

kullanan eğitimli bir halk olarak tanınmalıdır” diyerek, üç dillilik projesine adım adım geçmesi gerektiğini öne sürer¹⁷⁵. Daha sonra bu proje 2008 yılında kabul edilir. 2011 yılında *Geleceği birlikte inşa edeceğiz* başlıklı halka seslenişinde “Bizim amacımız 2017 yılına kadar devlet dilini bilenlerin oranını %80’e çıkartmak ve 2020 yılına kadar İngilizce bilenlerin oranı %20’den az olmamalıdır” diye düşüncelerini belirtir¹⁷⁶.

Bu proje kapsamında halk üç dili yani Kazakça, Rusça ve İngilizce’yi öğrenmiş olacaktır. Okullarda kimya, biyoloji, fizik ve bilgisayar dersleri İngilizce verilecektir¹⁷⁷.

Gelecekte fen bilimleri derslerini İngilizce veren öğretmenler sayısını artırma nişanı alınmıştır. 2020 yılında onların sayısı %15 olması amaçlanır. Zeki çocuklar için üç dilde eğitim veren okullar açılır ve şimdi de onların sayısı 33 tanedir¹⁷⁸.

Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı N.A.Nazarbayev, her sene Kazakistan Halkına Sesleniş¹⁷⁹ ve başka toplantılarda yaptığı konuşmalarında hep resmî dili geliştirmenin esas mesele olduğunu belirtir. 11 Mayıs 2006 tarihinde “Ana Dili” gazetesinde verdiği “Kazakistan’ın geleceği - Kazak dilinde” başlıklı röportajında, Kazak dilinin kaderi ve geleceği hakkında, meseleye üç farklı yönden bakmak gerektiğini belirtir. Bir, dil hakkında yasalara tekrar bakmak ve ihtiyaç duyulursa çağa göre değişiklikler yapmak. İki, kitle iletişim araçlarında Kazakça yüzde 50’den aşağı olmamalıdır. Üç, ‘2010 Senesine Kadar Yapılan Dilleri Geliştirme Hakkında Program’ın eksiklerini tamamlamak, her eyaletin devlet diline geçmesini sağlamaktır¹⁸⁰.

Dil projesinde belirlenen sürelerle uygun olarak, Kazakistan’ın 14 bölgesi içinde sadece 5 bölgesinde resmî evrakların devlet dilinde düzenlenmesine tamamen

¹⁷⁵ Nazarbayev, “Cana Alemdegi-Cana Kazakistan”, *Elbası cane Memlekettik Til*, s.96.

¹⁷⁶ A.B. Musabayeva, “Cahandanu Çağdayında Kazakstandık Koğamdağı Aleumettik-Lingvistikalık Özgerister”, *Cambil Gumanitarlık Tehnikalık Universiteti*, “Bolaşak Castar Kolında”17-19 Saur, 2012, <http://kze.docdat.com/docs/411/index-1816851.html> (son erişim 29.08.2016).

¹⁷⁷ Ş.Kurmanbayulı, “Üştililik Ne Beredi, Ol Kalai Cüzege Asırlı Kerek?”, *Qazaq Üni*, 11.08.2016, <http://www.qazaquni.kz/2016/08/11/56355.html> (son erişim 23.08.2016).

¹⁷⁸ Musabayeva, agb, <http://kze.docdat.com/docs/411/index-1816851.html> (son erişim 29.08.2016).

¹⁷⁹ Aybek Bayniyazov, Janar Bayniyazova, Kenan Koç, Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü, Almaty (2012), “Poligrafkombinat” Yayınları, “Coldau (joldav) – bir devlet büyüğünün, bir yetkilinin, belirli bir olay veya durum dolayısıyla ilgililere gönderdiği bildiri, mesaj”.s. 210.

¹⁸⁰ N.A.Nazarbayev, “Kazakistan’ın Geleceği – Kazak Dilinde”, *Ana Tili*, 11 Mayıs 2006, s. 7, Nalibayev, Askarov (2011), age, s.88.

geçildi. Bu bölgeler, halkın yüzde 90'ı Kazak olan Kızılorda, Cambıl, Güney Kazakistan, Atırauv ve Batı Kazakistan eyaletleridir¹⁸¹.

“Ana Tili” gazetesi'nin 4 sayılı 2005 tarihinde yayınlanan makalesine baktığımızda, Cambıl, Güney Kazakistan, Atırauv, Manğıstauv, Kızılorda eyaletlerinde resmî evraklar devlet dilinde düzenlenmesine geçmiştir. Fakat Kazakların sayısı çok olan bölgelerden biri Güney Kazakistan eyaletinde valiliğe gelen 364 evraklardan sadece 51'i resmî dilde, valilikten bakanlıklara gönderilen 399 evraklardan sadece 76'sı Kazakçadır¹⁸². Kazakistan'da devlet dilinin bütün bölgede istenildiği derecede kullanılmamasının başka bir sebebi, demografik yapıdan kaynaklanmaktadır. Bağımsızlıktan sonra Kazakların sayısı artmıştır. 1999 tarihinde ilk yapılan nüfus sayımından sonraki hesaba göre: Kızılorda bölgesinde %89, Manğıstauv bölgesinde %87, Aktöbe bölgesinde %77, Almatı bölgesinde %75, Cambıl bölgesinde %73, Batı Kazakistan bölgesinde %71, Astana şehrinde %60, Doğu Kazakistan bölgesinde %54, Almatı şehrinde %52, Pavlodar bölgesinde %46, Akmola bölgesinde %45, Karağandı bölgesinde %44, Kostanay bölgesinde %37, Kuzey Kazakistan bölgesinde %33 Kazak dilli ortalar. Kazakistan Cumhuriyetindeki Kazak dilli konuşan oranı %67¹⁸³.

1905 yılında Moskova'da yapılan bir kongrede, Alaş lideri Aleyhan Bokeyhan Kazaklar adına konuşmasında, ilk olarak kendi halkının ana diline özgürlük verilmesi, resmî evrakların Kazak dilinde yürütülmesi ve Kazak mekteplerinin açılmasını talep eder. O dönemde Kazak mekteplerinin durumu çok iyi değildi. 1937-1938 eğitim öğretim yılında Cumhuriyetteki tamamı 292 olan okulların 157'si Rus okulu, 10'u karışık, sadece 89'u Kazak ve diğer milletlerin okullarıydı¹⁸⁴. Kazakistan Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Dünya Kazaklarının III. Kurultayında yaptığı konuşmasında:

“Bağımsızlık sonrası 1990-1991 yıllarında Cumhuriyet'te Kazak dilinde eğitim veren Kazak okulları 2768 iken, 2005 senesinde bu rakam 3700 ye kadar yükselir. Bunun neticesinde okullarda Kazakça eğitim gören çocukların sayısı %60'a kadar artar. Kazak dilinde eğitim veren yüksek

¹⁸¹ Ainagül Sağdı, “2005 Cıdan Bastap Almatı cane Aktöbe Oblıstarında İs-kağzdarın Memlekettik Tilde Cürgizetin Boldı”, *Azattık Radiosı*, 23.12.2004, <https://www.azattyq.org/a/1156205.html> (son erişim 05.05.2017).

¹⁸² Abdicalel Bakir, “Til Tağdı-Ult Tağdı”, *Egemen Kazakistan gazetesi*, S.76 (24034), 19.04.2005.

¹⁸³ Makaş Tatimov, “Kazak Tilin Mengeruge Altı Top ta Müddeli”, *Ana Tili*, S.42, 20.10.2005.

¹⁸⁴ Abdicalel Bakir, “Til cane sayasat”, *Qazaq uni gazetesi*, S. 12 (621), 26 naurız (Mart) 2014, s. 14.

okulların sayısı da artmıştır. Her sene ana dilinde yani Kazakça basılan kitap, gazete, dergi, televizyon ve radyo haberlerinin sayısında artmaktadır” demiştir¹⁸⁵.

Kazakistan’ın muhabiri Gülnar Nürpeysova 2004 senesinde araştırma amacıyla Ukrayna, Beyaz Rusya, Litvanya, Letonya, Estonya ülkelerini ziyaret eder. Bu seferinden döndüğünde “Ana Tili” gazetesinde yaptığı sohbetinden.

“Baltık ülkelerinin resmî dili onlar için çok değerliymiş.Halk resmî dilde konuşuyormuş. resmî dili biliyormusunuz diye sorulduğunda “Ben neden bilmeyecekmişim diye şaşırarak cevap verir!. Yani onlar için resmî dili bilmemek tuhaftır. Estonya’da yaşıyorum ve resmî dili bilmek zorundayım diye cevap verir. Litvanya Cumhuriyeti’nde “Enbek” adında bir parti var. O partinin başkanı Rus olmasına rağmen Litvanya dilini çok iyi biliyor. Ayrıca kendisi Parlamento’da çalışıyor. Litvanya halkı da onun başka ırktan olmasına rağmen ona çok saygı gösteriyorlar.

Litvanya Cumhuriyeti’nde resmî dili bilmek veya bilmemek diye bir durum yoktur. Dilin seviyesine çok önem verirler. O yüzden çok iyi derecede bilmek gerekir. Çünkü ceza sistemi vardır. Örneğin müfettişler, kontrol ediyorlar ve ceza kesiyorlar. Eğer bu durum bir daha tekrarlanırsa işsiz kalırsınız. Bazıları bize dili zorla öğretiyorlar diye şikayet ediyor. Böyle durumlarda işsiz kalırsın, evde oturursun ya da dili öğrenip çalışırsın. Estonya’da ise vatandaşlık almak için resmî dili bilmen şarttır. Rusya bunu bir baskı diye algılıyor. Ama ‘kendi ülkelerinize dönün!’ diye sözü bile edilmedi. Sadece ülkede yaşayın, çalışın, yalnızca dili bilin, diye talep edildi.”¹⁸⁶.

Kazakistan’da da resmî dil sadece Kazaklara lazım diye bakmamak lazım. Onu öğrenmek ve o dili konuşmak her Kazakistanlı vatandaşın vazifesidir.

Kazakistan Cumhuriyeti devlet dili siyasetini yukarıda ismi geçen ülkelerden örnek alarak geliştirmesi lazım.

Birincisi, eğitim sistemi dil siyasetinin önemli bir parçasıdır.

¹⁸⁵ C.Nalibayev, N.Askarov, *age*, s.81-82.

¹⁸⁶ Gülnar Nürpeysova, “Memlekettik Til-Martebeli Til”, *Ana Tili*, 12.08.2004.

İkincisi, devlet tarafından, devlet dilinin kullanılması, öğretilmesi, hukuki olarak, anayasa gereği devlet enstitüleri, okulları ve kurumları aracılığıyla ciddi gözlemlenmelidir.

Üçüncüsü, demografi devlet dilinin geliştirilmesinde önemli rol almaktadır. Devlet dilinin gelişmesinde devletin sahibi olan etnik grubun çoğalması ve çoğunluğunu kapsamaması lazım.

Dördüncüsü, devletin güçlü ve birlik içinde olması için bir diyalekti ortak bir yazı ve devlet dili kabul etmesi lazım.

Beşincisi, devlet dili etrafında bütün siyasi iktidar ve elit tabakaların birleşmesi gerekir.

Kazakistan'ın devlet dili olmasını 1930-1987 yılları ile irtibatlandırıyoruz. Bunu, "Milli cumhuriyetin ve bölgesel okullarda Rusça zorunlu olarak öğretilmesi" hakkında qavlısı¹⁸⁷ ile kanıtlanıyor. Qavlı, yerel halk dillerine resmî baskı uygulamayıp, etnik gruplar arası bütünleşmenin kalıplaşmasına düşünülerek kurulmuş ise de aslında başka da maksatları da vardır. Bu durumda eğitim sisteminde ve normal yaşantıda yerel dillerin kullanım alanını daralıp, asimile ediyorlar.

Kazakça devlet dili olana kadar "Resmi evrakların Kazak dilinde yürütülmesi" hakkında türlü kararnameler kabul edilir. Kazak dili ile ilgili belgeleri L.Düysenbekova iki gruba ayırarak gösteriyor. Belgelerin birinci grubunda: 26 Aralık 1919 tarihinde V.İ.Lenin'in işçileri cahillikten kurtarmak için kabul ettiği önlemler aşağıdaki gibidir:

- Kazak AKSR Halk komiserler komitesinin 2 Şubat 1921 tarihinde yayınlanan "Cumhuriyetin devlet kurumlarında Kazak ve Rus dillerinin kullanılması hakkında" kararnameler.
- Kazak AKSR OAK'ın Kasım 1923 tarihinde "Belgelerin Kazak dilinde yürütülmesini ekleme hakkında" kararname.
- Kazak AKSR OAK başkanlar kurulunun "Belgeleri Kazak dilinde yürütülmesini ekleme hakkında merkezi komisyon hakkında kuralları onaylama hakkında" kararname.
- Kazak AKSR Adliye Halk komiserlerin 11 Temmuz 1923 tarihinde "mahkeme-sorgu organların halk mahkemeleri ile halk sorgu hakimlerinin

¹⁸⁷ Qavlı (қаулы)-bir toplantıda alınan karar.

belgelerin Kazak dilinde yürütülmesini uygulanması hakkında” talimat mektubu.

- Kazak AKSR HKK’nın Belgelerin HKK’nın 23 Nisan 1924 tarihinde bölgesel müesseseleri Kazakça yazı makineleri ile gerekli imkanları sağlamak hakkındaki karar.
- Kazak AKSR İş Halk komiserlerin 21 Temmuz 1924 tarihinde “Belgelerin Kazak dilinde yürütülmesinin uygulanması ile ilgili memurları işten çıkarmak ve onları Kazakça konuşması ve yazması olan bir memurla değişim disiplini hakkında” kararname.
- Kazak AKSR OAK ile HKK’nin 17 Mayıs 1927 tarihinde “Kazak uездleri¹⁸⁸ ile bölgesel müesseselerin evraklarının Kazak dilinde yürütülmesine son geçirme tarihini belirlemek ve karışık uездlerde evrakların iki dilli olarak yürütülmesi hakkında” kararname.
- Kazak AKSR Halk İlim komiserlerinin Ocak 1930 yılında “ Tüm bölgesel halka eğitim verme, bölümlerindeki Rus okullarında Kazak dili zorunlu olarak öğretilmesi hakkında” talimat mektubu gibi bir çok resmî evraklar hazırlanır. 5 Nisan 1938 tarihinde “Kazak okullarında Rus dilinin zorunlu olarak öğretilmesi hakkında ” hususi kararname çıktı.

Yukarıda ismi geçen yazılar ve kararnameler ispatlar ki, o zamanda bile Kazakistan Cumhuriyetinin dil siyaseti konusunda ciddi problemler yaşandığını. Ayrıca Kazak dilinin idare organları ile evrakların kullanımının daralması meselesi XX. yüzyıl evraklarında da yer almaktadır. Sovyetler döneminde yürütülen dil siyasetindeki devlet dilinin derecesi bir kenara atılıp, aksine 1905 yılında Rusçanın hakim olması hakkında meseleler dile getirilmiştir.

A.Bökeyhanov, A.Baytursınulu, M.Dulatulu, J.Akbayulu başta olmak üzere pek çok aydın Kazak dilinin geniş bir şekilde kullanılmasını talep eder.

“Kazakların menfaatine göre bunların yapılması gerekir: bolis¹⁸⁹ büroları ile halk adliyelerinde evrakları Kazak dilinde yürütmek, Kazakça iyi bilen ve Kazakça iyi yazabilen tercümanları işe almak, Kazakları harap eden anayasaları düzeltmek ve onların şikayetlerini kendi ana dilinde yani Kazak dilinde yazmalarını sağlamaktır”¹⁹⁰.

¹⁸⁸ Uezd (уезд)- Çarlık döneminde Rusya’da ilçe, kaza

¹⁸⁹ Bolis (больис)- Çarlık Rusyası zamanındaki idari taksimat

¹⁹⁰ Qalmuğan İsabay, "Kazak dalasındağı tunğış mektepter", *Qazaqstan mektebi*(1996), S.6, s. 19

1989-1995 yıllarında Kazakistan Cumhuriyeti yeniden egemenliğini ilan eder. Dili ve dini açıklandı böylece demokratik bir ortama adım attı. Bağımsızlığın ilk yıllarında devlet dili resmî ve hukuki derecede olmasına rağmen Rusça üstündü. Maalesef KOKP'un Rus diline Milletlerarası dil mertebesini vermesi, Ruslaştırma siyasetini ve milli dillerin küçümsemesini ve onların siyasi ve sosyal ilişkilerdeki kullanım alanının daralması ve Rus diliyle yer değiştirilmesi neticelendi. Ordinaryüs A.Qaidar Kazak milleti arasında ana dilinin ihmal edilmesini eleştirerek aşağıdaki sonuçlara varmıştır:

- Kazak dilinin gelişmesi ile hizmet etmesine uygun şartların olmaması
- İlişki durumunda kullanımın az olması
- Siyasi ve sosyal ilişkilerde Kazak diline istek olmaması
- Devlet desteğinin olmamasıdır.

Kazakistan'ın bağımsızlığı öncesinde Kazak diline eğilim genel olarak düşüştü. Kazakistan'ın ana dili olan Kazakça'ya talep azaldı. Hatta ebeveynler çocuklarını Kazak okullarına göndermekten vazgeçerek yerine Rus okullarını tercih ettiler¹⁹¹. Bu sebepten dolayı daha derin sorunlar oluşmaya başladı. Aslında olması gereken Türkiye'de Türkiye Türkçesinin kullanıldığı gibi Kazakistan'da da Kazakça olmalıydı.

Kazak dilinin devlet dili olmasına karşı gelenler de vardı. Örneğin, "SSCB'nin Dil hakkında" anayasa projesinde Kazakça'ya devlet dili statüsü verilmesi teklifinde Öskemen şehrinden SSCB milletvekili olan S.Vasiliyeva: "*Rus nüfusunun ilgi alanını göz ardı ederek ve Kazak dili devlet dili statüsünü kazanırsa, ülkedeki insanların çoğu kötü duruma düşerler. Bu ulusal gerginliklere sebep olur.*", diye tepki gösterir. Ayrıca Kazakistan'ın toprak bütünlüğü ve resmi dili hakkında şüphe ettiğini dile getirmiştir¹⁹². Kazakistan Cumhuriyeti'nin halk yazarı D.M.Snegin böyle yorumların tam tersini düşünerek, "*Kazak dili devlet dili olması gerekir ayrıca bu doğal ve adil bir durumdur.*" diye belirtmiştir¹⁹³.

Kazak SSC Anayasasının Dilin gelişmesi maksadıyla Temmuz 1990 yılında "Kazak Dili ve Kazak SSC" deki Diğer Milletlerin Dillerini Geliştirmenin 2000 Yılına Kadar Devlet Projesi' kabul edilir. Genel Kazak dilinin resmi dil olarak gelişmesinin önünde bürokrasi, psikolojik yıldırma, mali, organizasyonlar, kalitesi

¹⁹¹ Tilemis, Mustafin, Politolojiya, Almaty, 1994, s. 114

¹⁹² Sayın Borbasov, Qazaqstandağı ulttıq protsester cane ult sayasatı, Semey (1995), s. 84.

¹⁹³ Tilemis Mustafin 1994, age s. 115.

düşük ve yetersiz kadro ile dildeki türlü teknik kuralların eksikliği gibi hususlar engel olmuştur¹⁹⁴.

¹⁹⁴ Borbasov (1995), *age*, s. 85-86.

II. BÖLÜM

II. KAZAKÇA İLE EĞİTİM

Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Dünya Kazakları'nın 3.Kurultayında yaptığı konuşmasında:

“1990-1991 yıllarında ülkemizde Kazak dilinde eğitim veren 2768 okul varken bu sayı 2005 senesinde 3700'e çıktı. Neticede devlet okullarında Kazakça eğitim alan çocukların sayısı %60 kadar arttı. Kazakça eğitim veren üniversitelerin sayısı da artmaktadır. Her sene ana dilinde basılan kitap, gazete ve dergi yayımları çoğalmakta, ayrıca radyo ve televizyon haberlerinin sayısı artmaktadır. En önemlisi ise Kazak halkının sayısı arttı. 1989 senesinde ülkedeki Kazakların genel nüfusa oranı yaklaşık %40 iken şimdi bu %58'dir”¹⁹⁵.

demmiştir.

1989 senesinde yapılan nüfus sayımına göre ülkede Kazaklar %39,7, Ruslar %37,8, Ukraynlar %5,4, Belaruslar %1,1, Almanlar%5,8, Tatarlar %2,0, Özbekler %2,7, Koreliler %0,6, Azeriler %0,6, başka milletten olanlar %3,8'dir. 1989-1999 yılları aralığında Kazak halkı 1,5 milyon arttı. 1991-1999 yıllarında dışarıya göç edenler sayesinde halkın sayısı 1 milyon 50 binden fazla eksilir. Dışarıya göç edenlerin çoğunluğu da kendi ana vatanlarına geri dönenlerdi, 1993-1998 yıllarında gidenlerin 1 milyondan fazlası Slavyanlar (Rus, Ukrayn, Belarus), 400 bine yakını Almanlardı¹⁹⁶. Böylece Kazakların sayısı artıp, diğer etnik grupların sayısı azalmaya başlar.

¹⁹⁵ N. Nazarbayev (2005), *Elbası cane Memlekettik Til*, s.81-82.

¹⁹⁶ Malik Asılбек , “Kazaktar Kalai Köbeyedi?”, *Egemen Qazaqstan*, 28.09.2005, <http://abai.kz/post/15591> (son erişim 13.09.2016).

2005 senesinde Eğitim Bakanı olan Birğanım Aytimova *Egemen Qazaqstan* gazetesine verdiği röportajda,

“Ülkemizde 8221 okul var, bunun 7944’ü bakanlığa bağlıdır. Okulların 3686’sı ise Kazak okullarıdır. Bağımsızlığımızı ilan ettikten sonra 1991 yılından itibaren ülkemizde 781 okul açıldı. Onların içinde Aтираu bölgesinde 80, Cambil bölgesinde 52, Güney Kazakistan bölgesinde 78 okul son altı yılda açıldı. Ayrıca 2086 okul Rus (%26,2), 2075 karma (%26,1), 15 Uygur (%0,19), 78 Özbek (%0,1), 3 Tacik (%0,04), 1 Ukrayna dilinde okutan okullar da var. Okul öğrencilerin %39,9’u Rusça, diğerleri ise %3,7’si Özbekçe, Uygurca, Tacikce, Ukraynca, Almanca eğitim almaktadır. Okul yaşındaki Kazak öğrencilerin %80,3’ü Kazakça eğitim almaktadır. 1990 yılında bu gösterge %60 oranındaydı. Ayrıca 20.128 diğer uyruklu öğrenciler Kazakça eğitim alıyor. Kuzey Kazakistan bölgesinde %20,4, Kostanay bölgesinde %22, Pavlodar bölgesinde %31,5, Almatı şehrinde %35, Astana şehrinde 37,3 devlet dilinde eğitim almaktadır. Bu yüzden okul yaşındaki Kazak çocuklarının %19,7’i Rusça eğitim alıyorlar. Kazak okulların çoğunluğu (%86’sı) köylerde yerleşmiş ve şehirlerde azdır. Mesela Kostanay şehrinde 39 okulun 4 tanesi, Öskemen’deki 47 okulun sadece 5 tanesi Kazak okuludur. Ülkenin çoğu şehirlerinde buna benzer örnekler gösterebiliriz. Ülkemizde bulunan 1195 kreş ve anaokulunun 335’i (%28) Kazakça eğitim vermektedir. Ayrıca karışık anaokullarda 1337 grup Kazak dilinde eğitim verilmektedir. 19 Eylül 2001 tarihinde 739 sayılı kararıyla Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan, Rusça ve diğer dillerde eğitim veren anaokullarda devlet dilinin öğretilmesi hakkında yapılan planlar şöyledir:

Orta yaş grubu (4-5 yaş çocuğu)– haftada 1 saat, büyük yaş grubu (5-6 yaş çocuğu) – haftada 2saat, hazırlık grubu (6-7 yaş çocuğu) – haftada 3 saat, Okul öncesi hazırlık grubu – haftada 3 saat.”¹⁹⁷.

Kazak okulların sayısının az olması Sovyet döneminin etkisidir. Çarlık Rusyasının politikasının en önemli maddelerinden biri eğitim olmuştur. 1904 senesinde Rus olmayan ırkların eğitimleri hakkında tartışarak, mecliste kendi yazısı olan Ployak, Litva, Alman, Tatar, Latış, Eston, Ermeni, Gürcü dillerini sayarak onlara kendi ana dillerinde ders verilmesine izin verilir. Fakat Kazak, Kırgız, Uygur, Özbek,

¹⁹⁷ Birğanım Aytimova, *Egemen Qazaqstan*, 25.01.2005.

Tacik, Dungan vb. dillerin kendi yazısı ve edebiyatı olmadığını bahane ederek okullarda sadece ilk iki sene bu dillerde eğitim verilmesine izin verilir. Rus İlk okullarının sayısı karışık ilkokulların sayısına göre fazlaydı¹⁹⁸. 1901-1917 yıllarında Rus ilk okulların sayısı 2.389 iken 600 tane Rus-Kazak okulları vardı. 1916 senesinde Kazak AKSR’da okuyanlar sayısı 164.859’a kadar yükselir¹⁹⁹.

XX. yüzyılın başlarında Ahmet Baytursinov tarafından yürütülen dil siyasetinin ilk amacı milli okullar açmaktı, özellikle ilk okulların sadece ana dilde olmasına özen gösterilmiştir. Bir dil siyasetinin başlangıcı ile gelişmesini sağlayan kesinlikle eğitimidir. Ayrıca bir insanın ya da bir ülkenin gelişmesi için eğitim önemlidir, hatta gelişme kaliteli bir eğitimle gerçekleşir. Bu yüzden de Kazak aydınları Kazak dilinde eğitim verilmesine çok çaba sarf ettiler.

O dönemdeki Kazak aydınları Aleyhan Bökeyhanov, M. Tınışbayev, B.Karatayev ve C.Akbayev Kazak dilinin mevcut durumundan endişe ederek 12.767 insanın imza attığı bir mektubu bakanlıklara yollar. Yollanan mektupta din, toprak, mahkeme, dil ve eğitimle ilgili problemlere dikkat çekilerek onların çözümlerini bulmalarını rica edilir. Köy mekteplerinde Kazak dilinin Rus alfabesi ile okutulması yüzünden anne-babalar çocuklarını okula vermekten vazgeçerler. Köyde yaşayan, yatılı okullarda okuyan Kazak çocukları yüksek öğretim alma imkanlarından mahrum bırakılmaktadır. 1890 senesinde o yatılı okul kapanır ve Kazak çocukları lisede okuma imkanlarından yani yüksek eğitim görme imkanlarından mahrum bırakılır. Yerel icra organları, Kazak öğrenciler için ayrılan bursları bile bir yolunu bulup diğer Slav kökenli öğrencilere verirler. Mektubu yazanlar Kazakistan’daki eğitim sistemini düşünerek bir teklifte bulunurlar:

“Kazakistan’daki eğitim sisteminin düzgün yürütülmesi gerekmektedir. Bunun için köy okullarında Kazak alfabesinin kullanılmasına izin verilsin. Ayrıca o okullarda devlet dili ile beraber ana dilde de ders verilsin. Ombı Gimnaziyumu yanındaki kapatılan yatılı okul geri eski haline dönüştürülsün. Ayrıca Semey Gimnaziyumu yanında Kazak çocukları için yatılı okul açılsın.

¹⁹⁸ D.E Akbolat , Memlekettik Tildi Damitu Salasındağı Qazaqstan Respublikası Sayasatı, Almaty, Qazaq Universiteti (2015), s. 48.

¹⁹⁹ Akbolat , *age*, s. 48.

*Meslek okulları ve yüksek okulları kazanmaları için bursların sayısı artırılmalı*²⁰⁰.

Neticede Kazak AKSR'nin tüm bölgelerinde iki yıllık Rus-Kazak meslek okullarında ders verilmeye başlanır. Belgelere göre 1911 yılında Kazakistanda 350 Rus-Kazak meslek okulu vardır ve orada 6.756 Kazak öğrenci eğitim almıştır²⁰¹.

1931-1940 yıllarında Kazakistan'daki okullarda eğitim verilmeye başlanır. 1930 yılında "Herkes ilk okul eğitimi verme" ve 1931 yılında "İlk okul ve orta okul eğitimi verme" kararları alınır²⁰². Bu kararlar okulların sayısını artırır ve eğitimin kaliteli olmasını sağlar. 2-3 senelik ilkokullar bu sefer 4 senelik olarak değiştirilir²⁰³.

1930 yılında okul yaşındaki çocukların sadece %22'si okulda eğitim alır, 1937 yılında ise onların sayısı %96'ya yükselir²⁰⁴. Sovyet Hükümeti, 1930 yılında herkesin zorunlu ilk okul eğitimi almasını kabul ettikten sonra orta okuldaki eğitim sistemi tamamen değiştirilir. Okullarda yavaş yavaş Marksizm-Leninizm düşünceleri okutulmaya başladı ve halk kendi millî düşüncesinden uzaklaşmaya başladı.

1935-1936 eğitim yılında ilk olarak on bir Kazak çocuğu Kazak Orta Okulundan mezun olur²⁰⁵. Okul yaşındaki çocuklardan başka yetişkinlerin de eğitim alması ön plana çıkarılır. "Cahilliği Bitirme" hakkında kararlar alınır ve kurslar organize edilir. Kiril alfabesini bilmeyenler cahil insanlar grubundan sayıldı²⁰⁶.

4 Haziran 1955 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla Kazak AKSR eğitim bakanlığına bağlı Rus okullarındaki Kazak dili dersi zorunlu ders olmaktan çıkartılır²⁰⁷. 1957 yılında ise Kazak dilinde eğitimin gelişimi kurultayı düzenlenir. Bu kurultayda kabul edilen teklifler sayesinde Kazak dilinin öğretilmesi için bir çok programlar, kitaplar hazırlanır ve faaliyetler yapılır. R.S.Amire Kazak dilin Kazak ve Rus okullarında öğretilmesi için programlar hazırlar. Ayrıca 1958 yılında Rus okullarında 2-4 sınıflar için "Kazak dili" ders kitabı hazırlar²⁰⁸.

²⁰⁰ Akbolat, *age*, s. 49.

²⁰¹ Salkınbay, A.B., Kökközova, M. B., *Kazaktın Tilşi-Adisker Tulğaları*, Almaty (2006), Nur-press Yay., s. 8.

²⁰² Salkınbay, Kökközova (2006), *age*, s. 15-16.

²⁰³ Salkınbay, Kökközova (2006), *age*, s. 16.

²⁰⁴ Salkınbay, Kökközova (2006), *age*, s. 15-16.

²⁰⁵ Akbolat (2015), *age*, s. 49.

²⁰⁶ Akbolat (2015), *age*, s. 49.

²⁰⁷ Akbolat (2015), *age*, s. 49.

²⁰⁸ Salkınbay, Kökközova (2006), *age*, s. 79-80.

1987 yılında “Ülkede Kazak dilinin öğrenilmesi ve geliştirilmesi hakkındaki” kararlar, o dönemde Kazak dilinin öğrenilmesini engelledi. “O dönemlerde yaşayan, özellikle az ırlıklar arasında, Kazak dilinin öğrenilme seviyesi düşmekteydi. Onların çoğunluğu, ilk önce şehirde yaşayanlar kendi ana dillerini öğrenemez oldular. Okullarda Kazak dilinin okutulması yeterli derecede değildi.” diye gösterildi. “2000 yılına kadar Kazak dili ve Kazak AKSR’deki Diğer Toplulukların Dillerinin Geliştirilmesi Devlet Projesi” olduğundan 1990 yıllarındaki Kazak dilinin durumunu böyle göstermektedir: “Şimdiki zamanda herhangi bir dilin kurallara uygun kullanılması için gerekli 50 sosyal ölçütten Kazak dili resmî olarak sadece 10 ölçüte sahiptir. Kazakistan’ın %60’tan fazlası Rusça ve Rusların sadece %1’i Kazakçayı iyi bilmektedir²⁰⁹.”

N.Hrushov Rusçayı zorunlu olarak yaydı. Kazak AKSR’da yaklaşık 700 Kazak okulu kapatılır.

Kazakçanın unutulması için uygulanan yöntemlerden biri de Rus-Kazak karma okulların açılmasıydı. Bu okulların iki amacı vardı.

Birincisi, karışık okullarda eğitim alan Kazak çocukları yapı olarak milli duygularından uzaklaşacak ve Rus yaşam tarzına alıştıırılacak, ileride onlar yaşanacak bir sosyal savaşta kendi halkına karşı çıkacak.

İkincisi, karışık okullardan mezun olanlar devlette çalışacak ve alt sınıf çalışanı olacak. Karışık okulların amacında Sovyet döneminde yaşayan çok uluslu halkı Rus dilini konuşan halka dönüştürmekti. Ama Sovyet Hükümeti karışık okulların asıl amaçlarını gizleyerek, halk dostluğunun okulu diyerek kandırıyordu. Nomenklaturalık²¹⁰ hizmete sadece Rus okullarında okuyanlar gidebiliyordu. Bu yüzden de anne-babalar çocuklarını Rus okuluna vermek zorunda kaldılar²¹¹.

1994 senesindeki istatistik verilere göre kreş, anaokul, ortaokul ve üniversitelerde:

Devlet okullarında Kazak dilinde eğitim alan öğrenci 806 ila bin arasındaydı, bu toplam sayının ¼ di.

²⁰⁹ Akbolat, age, s.50, Kazak tilin cane Kazak SSR-gi baska ult tilderin damıtudın 2000 cılğa deyingi kezenge arnalğan bağdarlaması, *Sotsalistik Kazakstan*, Temmuz 1990.

²¹⁰ Sovyetler Birliği ve Diğer Doğu Bloku ülkelerinde bürokraside çeşitli kilit idari görevleri ellerinde tutan elitler.

²¹¹ A.Ramazan, “Totalitarizm Kıspaqındağı Til Tağdırı”, *Sayasat* 2008, S. 10, s. 27-30.

9 bin öğrenci Rusça eğitim alır.

83 okulda diğer ulusların dillerinde eğitim verilir²¹².

Astana'nın eski Belediye başkan yardımcısı Amirhan Rahimcanov, "1997 yılında Astana şehrinde sadece 1 tane Kazak okulu vardı, şimdi ise 20 tane oldu" diyor²¹³.

Kazak Kızlar Pedagoji Üniversitesi Rektörü Şamşi Berkimbayeva, "Kazak öğrencilerin %84' ü Kazak okuluna gidiyor ama Kazak çocuklarının sadece %17' si kreşe gidiyor. Kazak okullarının %86' sı köylerde bulunmaktadır. Rusça eğitim alan öğrencilerin her birine 60 kitap geliyor ise, Kazakça eğitim alan öğrenciye 10 kitap geliyor." diyor²¹⁴.

Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 7 Aralık 2010 tarihinde 1118 sayılı kararıyla "Kazakistan Cumhuriyeti'nde 2011-2020 Yılları Arasında Mevcut Eğitimi Geliştirme Devlet Projesi" onaylanır²¹⁵. Bu proje sayesinde "Balapan", "Bolaşak" programları ve Nazarbayev okulları ve üniversitesi açılmaya başlar. Astana'da Nazarbayev Üniversitesi ve zeki çocuklar için 6 tane Nazarbayev okulu açılır. Ayrıca zeki çocuklar için 3 dilde okutulan meslek liseleri kuruldu. Şimdi de 3 dilde eğitim veren 33 okul vardır. 20 binden fazla Kazakistanlı öğrenci Yabancı ülkelerde ve 3 bin öğrenci "Bolaşak" bursuyla dünyanın 27 ülkesinde eğitim almaktadır. Ayrıca 10 binden fazla yabancı uyruklu öğrenci ülkemizin Üniversitelerinde eğitim almaktadır. Fakat Kazakistan'ın eğitim sistemi şimdilik zayıftır²¹⁶.

Okul öncesi²¹⁷ eğitim

²¹² B.Abdıgaliyev, "Yazıkovaya Politika Respubliki Kazakstan", *Sayasat* (1996), S. 5, s. 31-32.

²¹³ yz.y, "Kazirgi Qoğam cane Memlekettik Til", *Ana Tili* gazetesi (2009), 01.10.2009, <http://anatili.kazgazeta.kz/?p=2176> (son erişim 13.03.2017).

²¹⁴ Berkimbayeva, "Bilim Cüyesindegi Memlekettik Tildin Röli", *Elbası cane Memlekettik Til*, s. 86-89; Yz.y, "Kazirgi Qoğam Cane Memlekettik Til", *Ana Tili*, 1.10.2009, <http://anatili.kazgazeta.kz/?p=2176> (son erişim 13.03.2017).

²¹⁵ N.Nazarbayev, Memlekettik Kazakstan Respublikasında bilim berudi damıtudın 2011-2020 cıdarğa arnalğan memlekettik bağdarlamasın bekitu turalı, <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118> (son erişim 18.03.2017).

²¹⁶ N.Nazarbayev, Memlekettik Kazakstan Respublikasında bilim berudi damıtudın 2011-2020 cıdarğa arnalğan memlekettik bağdarlamasın bekitu turalı, <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118> (son erişim 18.03.2017).

²¹⁷ Okul öncesi (Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту) креş ve ana okul.

Kazakistan Bağımsızlığını kazanmadan önce, Orta Asya ülkeleri arasında 7 yaşına kadar çocukların %70' ini kapsayan çocuk eğitim sisteminde en kaliteli eğitim veren ülkelerdendir²¹⁸.

1991 senesinde ülkede 8.743 kreş vardı. Onlardan 4.868 yani yarısından fazlası özelleştirilir ve bazıları bakımsız kalır. 2000 yılına gelindiğinde ülkede ki kreş sayısı 1114' e kadar düşer²¹⁹.

1 Ocak 2013 tarihine göre ülkede 8.590 okul öncesi eğitim veren kurum çalışmaktadır, onlara 644.000 çocuk devam etmiştir²²⁰.

Uluslararası (Almanya'daki, Japonya'da ki ve vb.) deneyimleri göz önünde bulundurarak ayrıca çocuklara okul öncesi eğitim verilmesi maksadıyla küçük merkezler (4-5 yaş çocukları) açılmaktadır. (küçük merkezler %63,5 ve kreşler %36,4).

Uluslararası ana dokümanlara göre eğitim dallarında Kazakistan Cumhuriyeti anayasasında engelli çocukların da diğer çocuklarla eşit imkanlarda eğitim alması hedef alınmıştır²²¹.

Ülkede 2.375 çocuk için 166 kreşte engelli²²² eğitimi verilmesi gerçekleştirilmektedir. Bu engelli çocukların oranı %14'tür.

Bundan başka engelli çocuklar için 39 özel kreş ile genel maksatlardaki kreşler de 315 çocuk bulunmaktadır. Onların kontenjanı kreşlerde 4.945 çocuk, özel kreşlerde 5.879'dur. Hususi okul öncesi kurumlara gitme imkanları olmayan engelli çocuklar için iyileştirme merkezlerinde, psikolojik-pedagojik iyileştirme odalarında (PPİO) iyileştirmek ve pedagojik destek verilmesi hedeflenmiştir²²³.

²¹⁸ Yz.y, "Kazakistan Ükimetinin Kaulısı №1372", *Egemen Qazaqstan*, 09.01.2014,

²¹⁹ Balalardı Mektepke Deyingi Tarbiyemen cane Oqıtumen Qamtamasız Etu Cönindegi 2010-2020 Cıldarğa Arnalğan "Balapan" Bağdarlamasın Bekitu Turalı, Qazaqstan Respublikası Adilet Ministrliğı, <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P100000488> (son erişim 10.12.2016).

²²⁰ Qazaqstan Respublikası Adilet Ministrliğı, <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118> (son erişim tarihi 13.02.2017).

²²¹ V.C. Esirgepova, "İnklyusivnoe obrazovanie v Kazahstane: sostoyanie, perspektivi", Ahmet Baytursın atındağı Kostanay Memleketik Universiteti, http://ksu.edu.kz/files/education/material_konf/Liqnosti/esirgepova_v_zh_inklyuzivnoe_obrazovanie_v_kazahstane.pdf (son erişim tarihi 13.02.2017).

²²² Qazaqstan Respublikası Adilet Ministrliğı, <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118> (son erişim tarihi 13.02.2017).

²²³ <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118> (son erişim tarihi 13.02.2017).

Cumhuriyette çalışmakta olan 129 PPIÖ'da okul öncesi yaşındaki çocuklara hizmet verilmektedir. 43.811 engelli çocuğun 15.244'ü okul öncesi eğitim görmektedir²²⁴.

Okul öncesi kurumlardaki çocuk sayısı 2010 yılından itibaren %16,5 artıp, %71,5'e yükselmiştir²²⁵.

Yapılan çalışmalar, 1990 ve 1999 yılları aralığında doğum oranının düştüğünü, 2000 yılından 2013 yılına kadar nüfusun yaklaşık 13 bin artacağını göstermiştir.

Kazakistan'ın 12 yıllık mecburi eğitim öncesi çocuğa okul öncesi eğitime teşvikinin sebebi kreşten ilkökula zorlanmadan geçmesini sağlamasıdır.

Dünyadaki genel uygulamaya göre 3 ila 6 yaş, çocuğu okula hazırlamak için uygun yaş olduğunu göstermektedir. Böylece Fransa'da okul öncesi eğitim zorunlu değildir, ama 3-6 yaş çocukların neredeyse hepsi kreşe gider. Bu durum Almanya'da, Kanada'da, Macaristan'da, İngiltere'de yapılan uygulamadır²²⁶. Kazakistan'daki okul öncesi 3 ila 6 yaş aralığındaki bebeklerin kreş dönemi kabul edilmesi dünyadaki uygulama ile uyumludur.

Toplam kontenjanı 340 bin olan 1867 (toplam okul içindeki oranı 59,6%) kreş ve çocuğa eğitim Kazak dilinde verilecektir.

310 kreşte (%9,9) ve 1682 küçük merkezlerde (%29,8) 92 bin çocuk Rusça; 948 kreşte (%30,3) 211 bin çocuk Rusça ve Kazakça; 3 kreşte (%0,1) 267 çocuk Özbekçe eğitim almaktadır²²⁷.

Azınlık dilleriyle eğitimin tanınması Kazakça eğitim veren okul öncesi kurumlarda Kazak olmayan çocuklarının sayısının artmasına sebep olmuştur. Bu durumda Rus ve başka ulusların 93 binden fazla çocukları okul öncesi eğitim almaktadır²²⁸.

²²⁴ <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118>(son erişim 13.02.2017).

²²⁵ <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118>(son erişim 13.02.2017).

²²⁶ <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118> (son erişim 13.02.2017).

²²⁷ <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118> (son erişim 13.02.2017).

²²⁸ <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118> (son erişim 13.02.2017).

1 Ocak 2013 tarihine göre Cumhuriyetin okul öncesi kurumlarında 12.957 küçük merkezlerde olmak üzere 60.422 kişi çalışmaktadır. Bunun içinde genç eğitimcilerin sayısı 18.387 kişidir²²⁹.

Okul öncesi eğitim kurumunda çalışanların mezuniyet durumu ise %58'i yüksek öğretim, %21,2 lise mezunu, %37,9 orta okul mezunudur; toplam içinde okul öncesi yüksek öğretim bölümü mezunları ise %53'tür²³⁰. Bunların içinden hazırlık kurslarından geçen eğitimciler içinde okul öncesi kurumların yöneticileri, metotçular, defektologlar²³¹ logopedler²³² psikologlar ve başkaları %26,1'i oluşturur²³³.

2014-2020 yıllarına yönelik planlara göre açılacak okul öncesi kurumlardaki tahmini kadro ihtiyacı 25.607 kişi olup; eğitimciler 14.952, psikologlar 2.724, başka uzmanlar 4.894, yöneticiler 3.037 kişidir. Bu rakam kolejler için 8.097 kişi ve Yüksek Öğretim için 37.200 kişidir²³⁴.

Okul öncesi kurumların 56.795 eğitimcisi “Örleu” adı verilen bilgisini artırma milli merkezinde 2020 yılına kadar kısa dönemlik bilgisini artırma kursları ile programlı bir şekilde yetiştirilecektir²³⁵.

3-6 yaş grubu çocuklara okul öncesi kurumlarda inklüsvit eğitim verme %5'ten %15'e kadar artacaktır. Bu program 120 binden fazla kişinin iş bulmasını sağlayacaktır. Bu rakamlar 2014 yılı 17,8 bin kişi; 2015 yılı 14,8 bin kişi; 2016 yılı 15,2 bin kişi; 2017 yılı 11,8 bin kişi; 2018 yılı 13 bin kişi; 2019 yılı 18,2 bin kişi ve 2020 yılı 37,9 bin kişi tahmin edilmektedir.

“Balapan” projesi.

Doğum oranı artış nedeniyle. Kazakistan Hükümeti' nin 28 Mayıs 2010 tarih ve 488 sayılı kararıyla “2010-2014 yılları arasında Çocuklara okul öncesi eğitim sağlanması için “Balapan” programın kabul edilmesi” kararı alınır. Daha sonra 20 Aralık 2013 tarihinde bu programı 2020 yılına kadar uzatılır. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev,

²²⁹ <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118> (son erişim 13.02.2017).

²³⁰ <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118> (son erişim 13.02.2017).

²³¹ Konuşma özürü çocukları tedavi eden kimse.

²³² Konuşma özürü kişileri tedavi eden kimse

²³³ <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118> (son erişim 13.02.2017).

²³⁴ <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118> (son erişim 13.02.2017).

²³⁵ <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118> (son erişim 13.02.2017).

“Tüm Dünya yaptığı gibi, Kazakistan okul öncesi eğitimin yeni metotlarına geçmesi lazım. Siz biliyorsunuz, benimle başlatılan “Balapan” programı çocuklarımızın ilk imkanlarının sağlanması içindir. Bu program kullanıldığı andan itibaren 3.956 kreş ile küçük merkezler açıldı. Doğum oranının artması nedeniyle “Balapan” programını 2020 yılına kadar uzatma kararı alındı. Çocukların okul öncesi eğitim ile %100 imkanların sağlanması görevi Hükümet ve Belediye Başkanlarındır²³⁶”

diye, halka seslenir.

Nazarbayev’in belirttiği gibi “Balapan” programı 2020 yılına kadar uzatılır. Aradan bir sene geçtikten sonra, 21 Aralık 2014 tarihinde Kazakistan Hükümeti 1119 sayılı kararı ile 488 sayılı kararı geçersiz yapar.

2009 yılında 4.927 okul öncesi kurum vardı ve onun 2003’i kreşlerdi. Okul öncesi eğitim alan çocukların oranı % 38,7 (373.160)’di. Ayrıca okul öncesi kurumlarda sırada bekleyenler sayısı 260.000’den fazlaydı ve onun 147.084’i 3-6 yaş grubu çocuklarıydı²³⁷.

Bu program sayesinde 2010-2011 yıllarında ve 2012 yılının birinci döneminde 8.826 kişilik 44 kreş çalışır²³⁸. Ayrıca okul öncesi eğitim verme oranı 2010 senesinden 2013 senesine kadar %16,5’e artmıştır²³⁹.

2009-2010 yılında okul öncesi eğitim kurumlarının oranı %36 iken, 2011-2012 yılında 3-6 yaş %65,4, 1-6 yaş %47,5’ dir²⁴⁰. 2012 yılında 28.977 çocuk kreşe gider. Onun içinde 2-6 yaş arası %49,5, 3-6 yaş arası %61,9’dur. Ayrıca yeniden açılan 20 tane küçük merkez (4-5 yaş grubu) okul öncesi eğitimi (5-6 yaş grubu) %88,6 arttırmıştır²⁴¹.

2010-2013 yılları arasında 3 sene içerisinde ulaşılanlar:

- *Okul öncesi eğitimde fazladan açılan kontenjan 271.268 kişidir.*

²³⁶ Qazaqstan Respublikası Adilet Ministrliğı, <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1200002050> .

²³⁷ 2010-2014 Cıldarğa Arnalğan Balapan Bağdarlaması, Almaty oblısı maslihatının resmi saiti, http://almoblmaslihat.kz/index.php?option=com_content&view=article&id=843:2010-2014-zhyldar-a-arnal-an-balapan-ba-darlamasy&catid=83&lang=kz (son erişim 11.02.2017).

²³⁸ yz.y, “ ‘Balapandarımızğa’ Arnalğan “Balapan” Bağdarlaması”, 23.08.2013, <http://old.el.kz/m/articles/view/content-23606> (son erişim 11.02.2017).

²³⁹ <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118> (son erişim 13.02.2017).

²⁴⁰ <http://ortcom.kz/program/program-education/text/show>; <http://25.el.kz/> (son erişim 26.09.2016)

²⁴¹ yz.y, 06.02.2013, https://baq.kz/kk/news/mangilik_el/balapan-bolashakka-arnalghan-bagdarlama-22905(son erişim 26.09.2016).

- Okul öncesi yaşındaki çocuklara okul öncesi eğitim ile sağlanması %71,5 dir.
- Sınıfların ortalama oranı 25 kişi.
- Okul öncesi hazırlık 3-6 grup oranı %97 dir
- Pedagog öğretmen oranı %25 tir²⁴².

Balapan programın 2014-2020 yılına gerçekleştirmek için yapılan faaliyetlerin maliyesi 190 milyar 536 bin tengedir²⁴³. Onun için genel bütçeden 41 milyar 242 milyon tenge, yerel (bölgelere) bütçelerden 149 milyar 294 milyon tenge harcanacaktır²⁴⁴.

Eski Eğitim Bakanı Bağıtcan Smağulov'ın ifadesine göre ülkedeki okul öncesi eğitim alan çocukların oranı % 71 dir ve bu rakamla Kazakistan BDT ülkeleri arasında ilk sıradadır. Fakat Kazakistan Başbakanı Serik Ahmetov ve Meclis Milletvekili Dariğa Nazarbayeva, Bağıtcan Smağulov ile aynı fikirde olmadıklarını, “Bugünkü istatistiğe göre kreşlerdeki yer yetmezliği ortalama olarak her sene %10 artıyor. Şimdi de kreşlerde yer yok. 362.000 çocuk evde sırasını bekliyor. Bu demek oluyor ki bu kadar evelbeyinler işsiz ve devlet bu kadar işçiden mahrum bırakılıyor”²⁴⁵ sözleriyle belirtirler.

Kreşlerdeki 100 kişilik kontenjan için 111 çocuk gelir, bu rakam şehir yerleşkesinde 120’dir. Şehirlerde her üçüncü çocuk ve köylerde 100 çocuğun 5’i kreşe gider.

Kazakistan’da 1997 yılında 4.260.105 çocuk kreşte eğitim almış, onun 323.964’i, %76’ı Rusça, 96.146’sı Kazakça eğitim almıştır. Kazak çocuklarının genel sayısı 1.047.632 ve okul öncesi çocukların hepsi 1.867.999 ‘dır. Yani ülkedeki Kazak çocuklarının %19’u kreşe gidebilmiş. Okul öncesi çocukların %56,1’i Kazaklar, %29,1’i Ruslar ve %14,8 diğer etnik kökenlilerdir. Kazak çocuklarının sayısı fazla olmasına rağmen Kazakça eğitim veren kreşlerin sadece 4/1 ‘i çalışır²⁴⁶.

²⁴² <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118> (son erişim 13.02.2017).

²⁴³ Tenge- Kazakistan para birimi.

²⁴⁴ yz.y, “Balapan” Memleketтік Bağıdarlaması 2020 Cılına Deyin Uzartıldı, 9.02.2014, <https://www.nur.kz/kk/297410-balapan-memlekettik-bagdarlamasy-2020-zhylga-dejin-yzartyldy.html> (son erişim 26.09.2016).

²⁴⁵ Gülcan Bazılıqızı, “Balapan” Bağıdarlaması:42 464 Bülдіrşin cane 517 Balabaqşa men Şağın ortalıq, *Aktobe gazetesі*, 07.02.2013, <http://www.aktobegazeti.kz/?p=21097> (son erişim 12.02.2017).

²⁴⁶ S.M. Borbasov, *Qazirgi Sayasi Protsester*, Almatı (2010), Agrouniversitet Yay, s. 10-141.

310 (%9,9) kreşte ve 1.682 (%29,8) küçük merkezlerde, 92,1 bin çocuk Rusça , 948 (%30,9) kreşte 211,5 bin çocuk Rusça ve Kazakça ve 3 (%0,1) kreşte 267 çocuk Özbekçe eğitim almaktadır. Kazakça eğitim veren okul öncesi kurumlarında Rus ve diğer milletlerden 93.000 çocuk eğitim almaktadır. Ayrıca Kreşlerde ve Anaokullarında Kazak dilinin okutulması müfredatta yer almaktadır ve zorunlu derstir²⁴⁷.

Orta öğretim(Орта білім)

Orta öğretim eğitim sistemi temel düzeyidir. Anayasası bu eğitimi ücretsiz olarak alma hakkına garanti eder.

1 Temmuz 2010 senesinde yerel icra organları ile Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığına bağlı 7.576 genel okul çalışmaktadır ve bu okullarda yaklaşık 2,5 milyon öğrenci eğitim almaktadır. Okulların %64,6'i iyi, %35,4'i elverişli binalardadır. 201 okul ise kötü durumdadır. 70 okul 3 öğretimle ve 1 okul 4 öğretimle eğitim vermek durumundadır. Okulların %25,1'i tadilata ihtiyaç duymaktadır²⁴⁸.

2013-2014 eğitim döneminde üç dilde eğitim veren okulların sayısı 90'dır. Bunlar, 29 Kazak-Türk liseleri, 15 Nazarbayev zeki çocuklar okulu, 33 zeki çocuklar meslek okulları ve 13 genel okullardır. Elit eğitim veren zeki çocuklar için mesleki eğitim veren kurumların (AÇMEVK) sayısı artmaktadır. 2013-2014 eğitim döneminde AÇMEVK sayısı 2008-2009 okul yıl dönemi ile karşılaştırdığımız zaman 1/8 artmıştır. 115 okulun; şehirlerde 107, köylerde 11 okul olup öğrencilerin toplam kontenjanı 50,7 bin öğrencidir²⁴⁹.

Teknik ve Meslekî Okullar

Meslekî ve teknik liselerinde 415 branşta eğitim verilmektedir. Meslekî ve teknik liselerin amaçları; çalışan nüfusun bilgi düzeyini arttırmak ve işsizlerin istihdamlarını sağlamak olarak belirlenmiştir. Genel orta öğretimden sonra da mesleki liselerde devam eden öğrenciler, sadece branşlarına yönelik olarak Devlet ve Devlet dışı işletmelerde yapılan anlaşmalara göre, 6 aydan 1 yıla kadar eğitim görebilirler.

²⁴⁷ <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118> (son erişim 13.02.2017).

²⁴⁸ <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118> (son erişim 13.02.2017).

²⁴⁹ Kazakistan Respublikası Bilim cane ğılım ministrliğinin 2014-2018 cıldarına arnalğan strategiyalık cosparı turalı. Kazakistan Respublikası Ükimetinin 2014 cılğı 26 naurızdağı №258

KOLLEJLER²⁵⁰

	Kollejler sayısı	Kollede okuyanlar sayısı	Öğretmen oranı
1990-1991	247	247.650	19.175
1991-1992	244	238.253	18.402
1992-1993	248	230.839	17.965
1993-1994	254	222.920	18.645
1994-1995	258	215.035	19.007
1995-1996	262	200.415	18.641
1996-1997	264	177.685	17.146
1997-1998	219	148.181	14.950
1998-1999	246	141.262	15.775
1999-2000	274	142.585	15.778
2000-2001	293	168.189	17.436
2001-2002	318	196.239	19.314
2002-2003	335	211.346	19.509
2003-2004	357	250.935	21.642
2004-2005	385	336.728	24.962
2005-2006	415	397.631	27.686
2006-2007	442	452.203	29.786
2007-2008	460	499.546	31.560

²⁵⁰ Kazakistan Respublikası Ulttık Ekonomika Ministirligi Statistika Komiteti, http://www.stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersEducation?_afLoop=189702613775985#%40%3F_afLoop%3D189702613775985%26_adf.ctrl-state%3Ddeuvte1g9_85 (son erişim 03.03.2017).

2008-2009	471	504.742	33.200
2009-2010	480	495.163	33.096
2010-2011	494	490.997	32.218
2011-2012	494	491.711	28.360
2012-2013	610	520.371	34.416
2013-2014	785	557.374	37.979
2014-2015	768	528.511	37.381
2015-2016	780	498.965	37.489
2016-2017	779	488.926	37.063

1 Temmuz 2010 tarihli istatistik bilgilerine göre 786 teknik ve mesleki okul vardır ve 2005 senesi ile karşılaştırdığı zaman oran %64'e artmıştır, onların arasında 306 meslek lisesi ve 480 kollej vardır ayrıca onların %22,8'i köylerde. Genel mezunların (1-11sınıflar) %32,7'i meslek liseleri ve kollejlerde eğitim görmekte olup onların arasında bu okullara gelenlerin oranı 9.sınıftan sonra %24,8 ve 11.sınıftan sonra %7,9'dur²⁵¹.

Teknik ve mesleki okullarda eğitim dili ve öğrenci oranı²⁵²

Yıl	Kazakça	Rusça	Diğer dil
2008-2009	307.698	303.595	1.467
2009-2010	311.236	298.048	1.383
2010-2011	312.504	290.426	1.314

²⁵¹ 2011-2020 Bilim cayında

²⁵² Численность учащихся организации технического и профессионального образования по языкам обучения

http://stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersEducation;jsessionid=BV2pYrJTbZnDG5JL7hGLQVZJL2mKsYT8rL6LZNQ4WxN0MfQwpVj1!-57427540!1505836801?_adf.ctrl-state=f0kbrpp_72&_afLoop=16810235806786502#%40%3F_afLoop%3D16810235806786502%26_adf.ctrl-state%3D1akmjewrt2_4 (son erişim 20.02.2017).

2011-2012	318.792	281.598	1.400
2012-2013	322.024	265.014	1.113

1 Ekim 2015 tarihinde 807 ve onun 462'si devlet kolleji çalışır. Onların %20 oranı köylerde yerleşmektedir. Toplamda 500.000 öğrenci eğitim almaktadır. Teknik ve mesleki okullarda 43.112 mühendis-pedagog çalışmaktadır²⁵³.

Serpin-2050 projesi

Kazakistan'da "Serpin-2050" projesi "Mangilik El Jastarı-İndüstriyağa" adlı devlet programı 2014 yılından itibaren gündeme gelmeye başladı. Bu programın maksadı Kazak oranı fazla olan Kazakistan'ın güneyindeki gençleri, eleman ihtiyacı ve kadro eksikliği bulunan Kazakistan'ın batısı, kuzeyi ve doğusuna gönderip onlarmeslek liseleri, kolej ve lisans düzeyinde eğitim vermek ve sonrasında onlara iş imkanı sağlamaktır. Ayrıca bu projenin amaçlarından biri de Güney Kazakistanlı gençleri Kazakistan'ın doğusuna, batısına ve kuzeyine göndererek oradaki halka Kazakça öğretmektir. Bu yüzden bu programa sadece Almatı, Cambıl, Güney Kazakistan, Qızılorda, Manğıstau bölgelerindeki gençler katılabilir ve bu gençler Akmola, Aktöbe, Atırav, Batı Kazakistan, Karağandı, Qostanay, Pavlodar, Kuzey Kazakistan, Güney Kazakistan bölgelerine gönderilecektir.

Bu proje başlarda pedagojik alanlar için geçerli olmuş, ama zamanla kapsamı genişleterek teknik ve tarım bölümlerini de kapsar hale getirilmiştir.

Bu programın 2014 yılındaki burs kontenjanı 2050 idi. Bunun 1050'si 19 pedagojik bölüm ve 7 yüksek öğretim için, 1000'i de 23 kolej eğitimi ve 35 bölüme ayrılmıştır. Ayrıca bu program burs ile beraber bir kere gidiş-dönüş yol parası, yurt ve iş imkanı da sağlamaktadır. Koleji kazananlar ise 3 öğün yemek ve okul kıyafetlerinden yararlanabilir²⁵⁴.

2014 yılındaki 2.050 kontenjan yıllar geçtikçe arttırılmıştır. Bu sayı 2015 yılında 6.200 (5.000 kontenjan lisans için ve 1.200 kontenjan kolej için)'e çıkmış; 2016 yılında ise 11.296²⁵⁵ kontenjana ulaşmıştır²⁵⁶.

²⁵³ Gosudarstvennaya Programma Razvitiya Obrazovaniya i Nauki Respubliki Kazakhstan na 2016-2019 god., s. 14.

²⁵⁴ Murat Abenov, "Serpin-2050' Bağdarlaması Boyınşa 2050 Boyınşa Arnayı Grant", *Sır Boyı* Qızılorda oblistiq gazetesi, 26.07.2014.

²⁵⁵ 2016 yılındaki kontenjan dağılımı ile 2017'deki kontenjan sayısı ve dağılımına ulaşılammıştır.

Lisans ve Lisansüstü Eğitim Veren Okullar

Kazakistan'da ilk üniversite 1934'te Kirov'da kurulur. 1948 yılında ise Kazak İlimler Akademisi oluşturulmuştur. Bu akademinin 35'ten fazla enstitüsü bulunmaktadır ve buralarda 2.500'den fazla ilim adamı görev yapmaktadır. Ayrıca bu akademiye bağlı 40 kadar yüksek okul ve bu yüksek okullara bağlı 160'tan fazla araştırma enstitüsü mevcuttur²⁵⁷.

Sovyet zamanında Kazakistan'da enstitüler ve bu enstitülerde çalışanların sayısı artmıştır. 1974'te yüksek okullarla birlikte 205 enstitü bulunmaktadır. Bu kuruluşlarda da akademisyen, bilim doktoru, doktora adayı olmak üzere 29.887 bilim adamının görev yaptığı bilinmektedir. Kazakistan SSC İlim Akademisi 26 ilmî kuruluşu bünyesinde topladı. Bu kuruluşlar o zamanki Çekoslovakya, Polonya, Moğolistan gibi devletlerle işbirliği yapmışlardır²⁵⁸.

Sovyetler Birliği zamanında tarih çalışmaları da hız kazanmıştır. Kazakistan'ın Araştırma Merkezleri ile Parti Araştırma Merkezleri kuruldu. 1920'li yıllardan itibaren K.Marks, F.Engels, Lenin'in eserleri ve Parti Dökümanları Kazak diline tercüme edilmeye başladı. 1947'de ise Lenin'in eserleri Kazak dilinde 45 cilt olarak basılmıştır²⁵⁹.

Kazakistan'da Kazakistan Komünist Partisi tarihi ile milli bağımsızlık ayaklanması üzerine ilmi çalışmalar artmıştır. 1934'te Kazakistan Milli Medeniyeti İlmi Araştırma Enstitüsü kurulmuştur. 1945'te Kirov Kazak Devlet Üniversitesi'nin Tarih Fakültesi, ondan sonra da Pedagojik Yüksek Okullarının Tarih bölümleri açılmıştır.

Bağımsızlık yıllarında Kazakistan'da yeni yüksek okullar açılmıştır. Bunlardan Bazıları Türkistan'da H.A.Yessevi Uluslararası Kazak-Türk Üniversitesi, Oral'da Kültür Enstitüsü, Astana'da Avrasya Devlet Üniversitesi, Almaty'da Kazak-Amerikan Üniversitesidir. Bu okullar ile eğitim sisteminin uluslararası bağlantıları genişlemiştir. Diğer Cumhuriyetler gibi Kazakistan'da yurt dışına çok sayıda öğrenci göndermiştir. 1991'den itibaren 1000'e yakın Kazak öğrencisi lisans, master, doktora

²⁵⁶ http://www.serpin.kz/?page_id=26 (son erişim 20.02.2017).

²⁵⁷ Devlet Nadir, *Çağdaş Türk Dünyası*, İstanbul (1989), Edebiyat fakültesi basımevi.

²⁵⁸ Orhan Söylemez (Editörler: H.C.Güzel, K.Çiçek, S.Koca), "Bağımsızlığın 10.Yılında Kazakistan Cumhuriyeti", *Türkler*, C.19, Ankara (2002), Yeni Türkiye Yayınları, s. 339-363.

²⁵⁹ Söylemez, *agm*, s.354-355.

sahasında yurt dışında eğitim görmektedir²⁶⁰. Onlar Almanya, ABD, Fransa gibi ülkelerin yanı sıra en fazla öğrenci Türkiye'ye gönderildi. İdari ve mali sıkıntıları olmasına rağmen Türkiye'de okuyan pek çok Kazak öğrencilerden lisanslarını tamamlayanlar Kazakistan'a dönmüştür. Bazıları ise Yüksek Lisans ve Doktora yapmak üzere Türkiye'de kalış sürelerini uzatmışlardır. Aralarında okulu tamamlayanlar Kazakistan'a dönüp çalışmaya başlamışlardır²⁶¹. Kazakistan'ın bu mezunlara yaptığı yatırım geleceğe yönelik ve ülkenin bu kişilerden beklentileri vardır.

Bağımsızlığın kazanılmasından sonra yapılan veya yapılması planlanan mühim konulardan birisi de eğitimin muhtevası ve eğitim sistemlerindeki değişikliktir. 1992 yılında pek çok enstitülerde Kazak dili öğretilmeye başlanmıştır. Mesela Pedagoji Enstitüsü'nün 11 bölümünde, Köy Ziraat Enstitüsü'nün 10 branşında, Mühendislik Enstitüsü'nün 3 branşında, Tıp Enstitüsü'nün 2 branşında ve Öğretmen Okullarının 11 branşında Kazak dili öğretilmeye başlamıştır. Sadece Kazak dilinin değil onun yanında çocuklara mahalli sporların öğretilmesi, milli duyguları coşturacak Kazak müziğini öğretecek okulların veya enstitülerin açılması da talep edilmiştir²⁶².

Kazakistan'da yüksek öğretim kademesinde verilen eğitim 4-7 yıl arasında değişmektedir. Yüksek öğretim kurumlarında eğitim görececek öğrencilerin seçimi, Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve İlim Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Öğrencilerin hangi şartlara göre seçileceğini Bakanlığa bağlı Yüksek Öğretim Kurulu belirlemektedir.

Sovyetler Birliği zamanında üniversitelere öğrenci kabulü sınavla yapılmış olup bu durum üniversitelerin inisiyatifinde yer almıştır. Bu gelenek Kazakistan bağımsız olduktan sonra da 1999 yılına kadar devam etmiştir. Fakat artan rüşvet ve yolsuzluk oranları bu uygulamanın sona erdirilmesini zorunlu kılmıştır. Üniversiteye yerleşmek için Milli Bilim Testi Sınavına (Ultık Birinğay Testi) girmek zorunlu hale getirilmiştir²⁶³.

²⁶⁰ Manas Kozıbaev, Sattar Majitov (Editörler: H.C.Güzel, K.Çiçek, S.Koca), "Kazakistan Cumhuriyeti", *Türkler*, C.19, Ankara (2002), Yeni Türkiye Yayınları, s.322-338.

²⁶¹ Söylemez, *agm*, s.355.

²⁶² Söylemez, *agm*, s.356.

²⁶³ İbrahim Kaplankıran, "Kazakistan Cumhuriyetinde Eğitim Sisteminin Tarihi Seyri ve Günümüzdeki Yapısı", *Ana dili Eğitimi Dergisi* (2017), S.1, C.5, s.31-47.

Yüksek öğretim kurumlarına alınacak öğrenci sayısı devlet talebine göre uzmanlar tarafından hazırlanan planlara ve işverenlerle yapılan anlaşmalara göre belirlenmiştir. Ülkede yüksek öğretimden başarıyla mezun olan öğrenciler sınavla yüksek lisans ve doktora programlarına devam edebilirler. Yüksek lisans iki yıl ve doktora üç yıl sürmektedir. Bu dereceyi başarıyla bitiren öğrencilere Fakülte Yönetim Kurulu kararı ile “Magistrant” bilim derecesi verilir²⁶⁴.

Yüksek eğitim, tüm dallarda kaliteli kadroları ile öğrencileri profesyonel olarak hayata hazırlamakta ve ayrıca bilimsel hayat ile endüstride önemli bir rol almaktadır.

Kazakistan’da son 15 sene içerisinde eğitim ile ilgili 4 tane devlet programı kabul edilir:

- “Eğitim” Devlet programı (Kazakistan Cumhurbaşkanı 30 Eylül 2000 tarihinde 448 sayılı kararı almıştır)²⁶⁵.
- “2005-2010 yıllarında eğitimi geliştirme” devlet programı (Kazakistan Cumhurbaşkanı 11 Ekim 2004 tarihinde 1459 sayılı kararı almıştır)²⁶⁶.
- “2011-2020 yıllarında eğitimi geliştirme” devlet programı (Kazakistan Cumhurbaşkanı 07 Aralık 2010 tarihinde 4118 sayılı kararı almıştır)²⁶⁷.
- “2016-2019 yıllarında Kazakistan Cumhuriyeti’nin eğitimini ve ilmini geliştirme” devlet programı (Kazakistan Cumhurbaşkanı 01 Mart 2016 tarihinde 205 sayılı kararı almıştır)²⁶⁸.

Yıllar	Yüksek okul sayısı	Öğrenci sayısı	Prof.-öğretmen sayısı
1990-1991	55	287.367	21.955
1991-1992	61	288.371	23.230

²⁶⁴ Nazym Shuinshina, *Türkiye’de Kazakistan Eğitim Sistemlerinin Örgütsel Yapılarının Karşılaştırılması (Merkezi ve Taşra Teşkilatı Açısından)*, (Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT), Ankara, s.90.

²⁶⁵ <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U000000448> (son erişim 26.02.2017).

²⁶⁶ <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U040001459> (son erişim 26.02.2017).

²⁶⁷ <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118> (son erişim 26.02.2017).

²⁶⁸ <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1600000205> (son erişim 26.02.2017).

1992-1993	63	280.737	24.080
1993-1994	89	276.715	25.036
1994-1995	101	275.347	31.144
1995-1996	112	272.715	31.990
1996-1997	111	280.783	29.766
1997-1998	133	293.465	24.678
1998-1999	144	318.755	27.127
1999-2000	163	365.385	26.996
2000-2001	170	440.715	29.577
2001-2002	185	514.738	34.508
2002-2003	177	590.982	37.602
2003-2004	180	658.106	40.972
2004-2005	181	747.104	42.333
2005-2006	181	775.762	43.382
2006-2007	176	768.442	42.788
2007-2008	167	717.053	41.207
2008-2009	143	633.814	37.814
2009-2010	148	610.264	39.155
2010-2011	149	620.442	39.600
2011-2012	146	629.507	40.531
2012-2013	139	571.691	41.224
2013-2014	128	527.226	41.635

2014-2015	126	477.387	40.320
2015-2016	127	459.369	38.087
2016-2017	125	477.074	38.241

1991-1992 eğitim-öğretim yılından 1996-1997 eğitim-öğretim yılına kadar öğrenci sayısında azalma görülmüştür. 1996-1997 eğitim-öğretim yılı ile 2006-2007 eğitim-öğretim yılları arasında ise öğrenci sayısında artış görülmüştür ve daha sonra ise bu artış 2006-2007 eğitim-öğretim yılı ile 2015-2016 eğitim-öğretim yılları arasında son bularak tekrardan azalma olmuştur. 2015-2016 eğitim-öğretim yılındaki öğrenci sayısı 459.369 iken bu sayı 2016-2017 eğitim-öğretim yılında artış göstererek 477.074 kişiye ulaşmıştır²⁶⁹.

2016-2017 eğitim-öğretim yılında üniversite öğrencilerinin aldığı eğitim dili oranı²⁷⁰

	Öğrenci sayısı	Kazak dilinde eğitim	Rusça eğitim	İngilizce eğitim	Almanca eğitim
Kazakistan Cumhuriyetinde	477.074	301.275	158.603	17.094	31
I.öğretim	370.840	234.021	119.788	16.929	31
II.öğretim	34.500	27.511	6.952	37	
Açık öğretim	71.734	39.743	31.863	128	
Devlet üniversitelerinde	217.180	143.310	67.505	6.365	

²⁶⁹ Kazakistan Respublikası Ulttk Ekonomika Ministrligi Statistika Komiteti http://www.stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersEducation?_afLoop=189702613775985#%40%3F_afLoop%3D189702613775985%26_adf.ctrl-state%3Ddeuvte1g9_85 (son erişim 20.02.2017).

²⁷⁰ Kazakistan Respublikası Ulttk Ekonomika Ministrligi Statistika Komiteti http://www.stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersEducation?_afLoop=189702613775985#%40%3F_afLoop%3D189702613775985%26_adf.ctrl-state%3Ddeuvte1g9_85 (son erişim 20.02.2017).

Özel üniversitelerde	254.365	157.965	85.569	10.729	31
Yabancı Üniversitelerde	5529		5529		

1989-1990 eğitim-öğretim yılında %17,9 öğrenci Rusça eğitim almıştır²⁷¹. Kazakistan Cumhuriyetinde 2014-2015 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören öğrencilerin %60,5'i Kazakça, %37'si Rusça, %2,49'u İngilizce ve %0,01'i Almanca eğitim alır²⁷². 2016-2017 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören 477.074 öğrencinin %63,1'i Kazakça, %33,2'si Rusça, %3,5'i İngilizce ve %0,2'si Almanca eğitim almaktadır. Böylece bağımsızlık sonrası Kazakistan'nın Kazak dilinde eğitim alan öğrenci sayısının arttığını söyleyebiliriz.

	Toplam sayı	Yüksek Lisans	PhD doktora	Profil olarak doktora	Dr.	Yr.Doç	Prof.	Doç.dok
Hepsi	38.241	11.135	1562	175	3499	14.023	2425	6297
Erkekler	13.747	2.819	737	86	2.065	5.379	1.552	2.796
30 yaş	1.437	1.076	109	-	11	49	1	5
30-39 yaş	3.274	1.177	375	11	75	956	29	280
40-62yaş	5.808	540	223	28	900	2.773	655	1.267
63+ yaş	3.228	26	30	47	1.079	1.601	867	1.244
Bayanlar	24.494	8.316	825	89	1.434	8.644	873	3.501

²⁷¹ William Fierman, *agm*, s. 393-423, s.407: Işıl Güney, "Language Planning Policies in Post-Soviet Kazakhstan", Middle East Technical University, The degree of Master of Science in Eurasian Studies, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Ankara (2007), s. 86.

²⁷² *Vişşee obrazovanie i obespeçenie kaçestva vişşego obrazovanie v Respublike Kazakhstan*, Astana 2016 , s.10.

http://www.stat.gov.kz/faces/publicationsPage?_afLoop=32850921097279286#%40%3F_afLoop%3D32850921097279286%26_adf.ctrl-state%3D13tunca355_4 (son erişim 20.02.2017).

30 yaş	3.474	2.612	145	1	10	163	-	8
30-39 yaş	7.625	3.837	504	14	154	1.836	23	433
40-57 yaş	10.251	1.818	156	51	678	4.851	398	1.827
58+ yaş	3.144	49	20	23	592	1.794	452	1.233

“Bolaşak” Programı

“Bolaşak” uluslararası bursu Kazakistan Cumhurbaşkanı N.Nazarbayev’in 5 Kasım 1993 tarihinde aldığı kararı ile kurulur. Sovyet devletleri tarihinde ilk kez zeki gençler için devlet karşılığı ile yurt dışında eğitim alma imkanı sağlanmıştır.

1994-1997 yılları arasında Kazakistan üniversitelerinin iktisadi ve sosyal bilimler fakültesi mezunlarına yöneliktir. Teknik bilimler fakülte mezunları programda çok az sunulmuştur. Programın ilk senelerinde burslu öğrenciler sadece 4 ülkede eğitim almışlardır. Onlar ABD, İngiltere, Almanya ve Fransa’dır. “Bolaşak” programının gerçekleşmesinde 1994-1997 yıllarının ilk döneminde burslu öğrencilerin %30’u başarısız olma nedeniyle programdan atıldı ya da mezun olduktan sonra Kazakistan’a geri dönmediler. Kazakistan’a geri dönmelerinin sebebi ise programın belirli bir şartlarının olmamasıdır. Bu durumdan sonra anlaşma içeriğinde “Bolaşak” programıyla mezun olan öğrenci Kazakistan’a geri dönüş yaparak 5 sene çalışacaktır. Ayrıca anlaşma yaparken öğrencinin ebeveynini teminat olarak evini koyar. O evin köyde ya da şehirde olması önemli değildir. Hatta evin ne kadar tuttuğunu da saymazlar. Ama bu şarttır²⁷³.

1994-2004 yılları aralığında “Bolaşak” programı sayesinde 13 ülkede 785 öğrenci burs hakkı kazanmıştır²⁷⁴.

²⁷³ Qatira Mağdatqızı, (Canar Üsipbekova, Kazakistan Eğitim Bakanlığı Vekili), “Bolaşak” bağdarlaması boyınşa şetelde magistratura men doktoranturağa baruğa ümitkerlerden qucat qabıldau ayaqtaldı”, *Azattıq radiosı*, 16 Temmuz 2005, <http://www.azattyq.org/a/1159682.html>

²⁷⁴ <https://bolashak.gov.kz/kz/o-stipendii/istoriya-razvitiya.html> (son erişim 01.03.2017).

2005-2006 yıllarında ayrılan burs kontenjan sayısı 2574 olarak rekor kırmıştır²⁷⁵.

2008 yılında köy gençleri, ilim insanları ve pedagog (öğretmen) kadroları için de burs kazanma hakkı verilmiştir²⁷⁶.

2011 yılından itibaren lisanslılar için program sona erer²⁷⁷.

2012 yılından itibaren mühendislik, tıp ve pedagogların sayısını arttırmaktadır²⁷⁸. Ayrıca bu uzmanları 1 aydan 12 aya kadar mesleki eğitim almaları sağlanır²⁷⁹.

2013 yılında dünyanın 33 ülkesinde 2532 öğrenci “Bolaşak” programıyla burslu eğitim almaktadır. Burslu öğrencilerin 3/1’i ABD’de, yarısı kadar İngiltere ve İrlanda’da, %15’i Avrupa’da, diğerleri ise Asya, Avustralya ve BDT ülkelerinde eğitim almaktadır. %42’si yüksek lisans, %31’i lisansını devam ettirmektedir²⁸⁰.

“Bolaşak” programı çalıştığı sürede dünyanın 35 ülkesinde 170 tane en iyi üniversitede 12.000 den fazla Kazakistanlı öğrenciye burs vermiştir. 2014 yılında Mayami’deki Going Global VIII uluslararası konferansta “Bolaşak” programı gibi 11 tane burs programı arasında en iyisi olarak seçilmiştir²⁸¹.

2017-2018 eğitim-öğretim yılında Kazakistan’da 5. sınıftan itibaren üç dilli eğitim vermeye geçecektir. Büyük sınıflarda fizik, kimya, biyoloji ve bilgisayar dersleri İngilizce öğretilenlerdir. Bu dersleri “Bolaşak” programı mezunları üstlenecektir.

1998-2000 yıllarında Kazak dilinde eğitim veren 292 okul ve 654 kreş açılmıştır²⁸². Kazakistan’da şu anda 7800’den fazla okullar ve liseler mevcuttur, bunlardan 3500’e yakını Kazak dilinde eğitim vermektedir, 500’den fazla kolej, 140’a

²⁷⁵ <https://bolashak.gov.kz/kz/o-stipendii/istoriya-razvitiya.html> (son erişim 01.03.2017).

²⁷⁶ <http://kazmkpu.kz/kz/o-u-derisi-1/zho-ary-o-u-ornynan-kejingi-bilim-beru-b-limi/bolasha-ba-darlamasy> (son erişim 01.03.2017).

²⁷⁷ <https://bolashak.gov.kz/kz/o-stipendii/istoriya-razvitiya.html> (son erişim 01.03.2017).

²⁷⁸ <https://bolashak.gov.kz/kz/o-stipendii/istoriya-razvitiya.html>

²⁷⁹ <http://kazmkpu.kz/kz/o-u-derisi-1/zho-ary-o-u-ornynan-kejingi-bilim-beru-b-limi/bolasha-ba-darlamasy>(son erişim 01.03.2017).

²⁸⁰ Ğani Niğmetov, “ ‘Bolaşak’ bağdarlaması cane ‘Qazaqstan-2050’ strategiyası”, Egemen Qazaqstan, S.285 (282224), 31.12.2013, s.4.

²⁸¹ <https://bolashak.gov.kz/kz/o-stipendii/istoriya-razvitiya.html> (son erişim 01.03.2017).

²⁸² Borbasov Sayın, “Prezident cane memlekettik til” , *Ana Tili* gazetesi, 28.11.2013, <http://anatili.kazgazeta.kz/?p=17092> (son erişim tarihi 12.02.2017).

yakın üniversite Kazak dilinde faaliyet göstermektedir. Kolej ve üniversitelerde devlet dilinde eğitim organizasyonu daha aktif ve istikrarlı bir hâl almıştır²⁸³.

Dil politikası bildiğimiz gibi önce eğitimle yürütülmesi lazımdır. 2009-2010 yıl dönemi bilgilerine göre Kazakistan'da 7576 okul vardır. Onların içinde 3811 okulda Kazakça, 1598 okulda Rusça ve 2089 okulda karma (Kazakça eğitim gören ve Rusça eğitim gören sınıflar) sınıflarda eğitim almaktadırlar. Rusça eğitim verilen ayrıca başka dillerde eğitim verilen okullarda Kazak dili dersi bugünde haftada 4 saat verilmektedir. 4972 kreşler ve okul öncesi (4-5 yaş) kurumlarında 373 bin eğitici vardır. Onlardan 940 kreş Kazakça eğitilmektedir ve bu %46,9 eder. 260 eğitici Rusça eğitilmekte ve bu %12,9 eder. Karma kreşlerde 801 (% 39,9), Özbekçe kreşler sayısı 2 (% 0,9). 2008-2009 eğitim-öğretim yılı ile karşılaştırma yaptığımız zaman kreş sayıları 109 rakama çıkmış ve Kazakça eğitilen eğiticiler sayısı da 18.538'e kadar çıkmıştır²⁸⁴. 2001-2010 yılları için uygulanan "Dilleri Kullanma ve Geliştirme" programında yapılanlar sayesinde Kazakistan'da Kazak dilinde eğitim veren okul öncesi ve kreşler sayısı 5.644, okullar 3.798, devlet dilini öğreten merkezler sayısı 88'dir. Devlet dilinin öğretilmesi için uygun metodları hazırlanılmaktadır ve 720 bin tane 10 türlü çeşitte sözlükler, 260 bin tane iki ve üç dilli 8 dallı sözlükler yayınlanmıştır. 168 yayınevi projeleri, onun içinde 48 tane kitabı çocuklar için 35 tane kitap, 36 tane uzmanlık alanı sözlüğü ve 49 tane öğretim araç ve gereçleri, ilim alanı kitapları yayınlanır. Biraz tele projeler, Kazak dilini öğretme dersleri, animasyon filmleri ya da çizgifilmler gibi²⁸⁵.

Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı Bakanı Canseyit Tüymebayev tarafından Kazak dilinin gelişmesi için aşağıdaki gibi faaliyetler yapılmıştır:

- 1) Kazak dilinde eğitim veren okulların sayısı arttırılmıştır.
- 2) Kazakça'dan başka dilde eğitim veren okullar ve sınıflarda ayrıca Rusça eğitim veren Üniversiteler'deki sınıflarda Kazak dili dersi saatleri arttırılmıştır.
- 3) Meslek liseleri ve üniversitelerde Kazak dilini resmî dil olarak öğreten bölümler sayısı arttırılmıştır.

²⁸³ Abdullah Kök, "Kazak Türkçesinin Korunması Siyaseti: Ağartuşı, Sakışı", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, S.11, s.77-102.

²⁸⁴ G.T Telebayev, "Gosudarstvennaya Yazıkovaya Politika v Respublike Kazakhstan", *Memlekettik Baskaru cane Kızmet*, s.34-37, http://elibrary.kz/download/zhurnal_st/st15209 (son erişim 18.03.2017).

²⁸⁵ Adilet, Kazakistan Respublikasında Tilderdi damitu men koldanudın 2011-2020 cıldarına arnalğan memlekettik bağdarlaması.

4) ‘Bolaşak’ programı ile yurt dışında eğitim almak için adayların Kazak dilinden testten geçme şartları eklenmiştir.

5) Ultık Birıngai Test²⁸⁶ (ҮБТ) sınavı sırasında Kazak dilinden başka dilde eğitim verilen okul mezunlarının Kazak dilinde test çözmeleridir.

Kazakistan Cumhuriyeti’nin ‘Eğitim hakkında ki’ 9 sayılı anayasasında 2008 yılından itibaren Ultık Birıngay test (Üniversite kazanma sınavı) sınavında resmî dil zorunlu ders olarak seçilmiştir.

“1999 Haziran’ın 25.gün raporlarındaki bilgilere göre dil gelişmeleri için bazı somut ölçüler Kazakistan’da görülmeye başlamıştır. Bu gelişmeleri kısa başlıklarla ortaya koyalım. Kazakistan’da yaşayan Kazak Türkleri dışındaki halklar kendi dilleriyle eğitim yaptıkları kurumlarda Kazak Türkesini öğrenmektedirler. Mesela Aktöbe Bölgesi’nde Koreli ve Yahudi ulusal kültür merkezleri ana dili bilgisi rekabetini sürdürürler. Rus ortaokullarının 10-11.sınıflarında Kazak dilinin ek saatleri bu yıl eklendi. Kreşlerdeki çocuklar haftada 2-3 saat devlet dilini öğreniyorlar. Kuzey Kazakistan Üniversitesi’nin bütün Rusça bölümlerinde 1998’de öğrenciler Kazak dilini 160 saatlik programa göre öğreniyorlardı. 1999’da bu 280 saatlik programa göre yapılır. 40 öğrencili kreşlerde Rus çocuklar haftada iki kez resmî dil öğrenecekler”²⁸⁷.

Kaşkarlı Mahmud’un “Terbiye başı-dil”²⁸⁸ dediği gibi, çocukların kendi ana dilini yeterli seviyede bilmesi çok önemlidir. Bu yüzden de Kazak dilinde eğitim veren kreşler, okullar ve üniversitelerin sayılarının çoğalması önemlidir. Son 10 senede Kazak dilinde eğitim veren kurumların sayısı 2.960 kuruma çıkmıştır. Ayrıca son 3 senede yetim ve yoksul çocuklar için 10 kurum Kazak diline geçmiştir. Kazak dilinde yürütülen 44 grup açılmıştır ve Kazak dilinde eğitim alan ve almak isteyen Kazak çocuklarının sayısı artmaktadır. Derslerdeki eğitim kalitesinin yükselmesi için ders yükü sayısının önemli olmasından dolayı Rus, Özbek, Uygur ve Tacik dillerinde eğitim veren okullardaki Kazak dilinin ders yükümlülüğüne her sınıfta 2 saat yüklenmiştir.

²⁸⁶ Ultık Birıngai Test – Türkiye’deki YGS gibi Kazakistan’da Üniversite kazanmak için giren genel bir sınav.

²⁸⁷ Bilgehan Atsız Gökdağ (2013), *agm*, s.1569-1585

²⁸⁸ Asıldana Cumaşeva, “Kazakstanın Bolaşağı- Kazak Tilinde”, Ruhaniyat, <http://makala.kz/ruhaniyat/kazakstanyn-bolashagy-kazak-tilinde/> (son erişim 30.05.2016).

*Kazak dili*²⁸⁹ (Kazak dilinde eğitim almayanlar için) “Kazak dili” dersi dinleme, okuma, yazma ve konuşma ile gerçekleşecektir. Öğrenme sürecinde sözlük defteri, metin okuma, metinle çalışma, şiirler ezberlemeler, posterlerle çalışma, sahne gösterileri yapma hareketleri ile öğrencilerin söz varlığı gelişecektir.

1-4 sınıflarda temel seviye – A1, 2 tane seviyeyi kapsıyor:

Başlangıç temel kavram A1- 1.sınıf

Başlangıç orta kavram A1.1- 2.sınıf.

Ders olarak haftada 2 saat ve senede 66 saati kapsamaktadır.

Sosyal Bilimler

10.sınıf (B1)- haftada 2saat ve senede 68 saat.

11.sınıf (B1+)- haftada 2 saat ve senede 68 saat.

Sayısal Bilimler

10.sınıf – haftada 1 saat ve senede 34 saat;

11.sınıf- haftada 1saat ve senede 34 saat.

Başka dilde eğitim alan sınıflarda Rus dilinin öğretilmesi başka dilde eğitim alan sınıflarda ilk okul öğrencileri Rusçayı temel seviyede, yani A1, A2 (temel) seviyelerinde bilmeleri lazımdır. Rusça öğrenirken de aynı Kazakça’da ki gibi okuma, yazma, konuşma ve dinleme ile gerçekleşecektir. Ders saatleri haftada 2saat ve senede toplam 66 saattir.

Kazakça (Kazak dilli olmayan sınıflar için)²⁹⁰

5-9 sınıflarda okul programı Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı’nın 3 Nisan 2013 tarihinde 115 sayılı kararıyla kabul edilen (18 Haziran 2015 tarihinde 393 sayılı kararıyla değişiklikler yapıldı) karara göre:

5.sınıf- haftada 3saat, senede -102 saat,

6.sınıf –haftada 3 saat, senede -102 saat,

7.sınıf –haftada 3saat, senede -102 saat,

²⁸⁹ I.Altınşarin Ulttık Bilim Akademiyası, 2016-2017 oku cılında Kazakistan Respublikasının calpı orta bilim beretin uyımdarında oku protsesin uyımdastrudın erekşelikleri turalı adistemelik-nuskau hat, Astana (2016), s. 40-41.

²⁹⁰ I Altınşarin Ulttık Akademiyası (2016), s.68.

8.sınıf- haftada 3saat, senede-102 saat,

9.sınıf- haftada 1saat, senede-34 saat.

Rus dili (Rus dilli olmayan sınıflar için)²⁹¹

Öğretim araç ve gereçleri eğitim projesinde.

Sınıfta 25 ve üzeri sayılı sınıflarda iki gruba ayrılıyor. Kazakistan Cumhuriyeti eğitim standartlarına göre Kazak, Özbek, Uygur, Tacik dilli sınıflarda “Rus dili” ve “Rus edebiyatı” dersleri 5-9 sınıflarda haftada 2 saat ve senede 68 saat.

Yabancı dil²⁹²

Yabancı dil olarak “İngilizce”, “Almanca”, “Fransızca” dersleri okullarda öğrencilerin gerekliliğine göre ve velilerin ricalarına göre verilmektedir.

A1, A2, A2+ seviyelerine göre

5.sınıf – A1 (temel 1);

6.sınıf – A1 (temel 1.1);

7.sınıf – A2 (orta 1);

8.sınıf– A2

9.sınıf– A2+

Yabancı dil dersleri

2-4 sınıflarda haftada 1 saat, senede 34 saat.

5-9 sınıflarda haftada 2saat ve senede 68 saat.

Kazakistan’da yüzden fazla millet ve halkın dili günlük hayatta kullanılır. En son yapılan halk sayısı bilgilerine göre (2009) Kazakların sayısı 16.009.597’dir. Onların arasında kendi ana dili olarak Kazak dilini gösterenler sayısı 14.965.571 iken başka dili ana dili olarak gösterenlerin sayısı ise 1.044.026’dır. % oranı olarak gösterirsek %93,5 kendi ana dili olarak Kazak dilini seçmiş, %6,5’i ise başka dili öz ana dili olarak seçmiştir. E.D.Suleimnova 2006 senesinde yaptığı sosyolingvist anketine göre Kazak dilini ana dilim diye cevap verenler %92,4. %4’ü bu soruyu cevaplamakta zorlanmış. %1,2’si ise Kazak ve Rus dillerini yani iki dili de ana dili

²⁹¹ I.Altınşarin Ultık Bilim Akademiyası (2016), s. 41, 53-56.

²⁹² I.Altınşarin Ultık Bilim Akademiyası (2016), s.

olarak saymıştır²⁹³. Bu 2006 ve 2009 yıllarında yapılan anketlerin sonuçlarını karşılaştırdığımız zaman son yapılan ankette öz ana dili olarak Kazak dilini gösterenler sayısı çokta olmasa biraz arttığını görebilmekteyiz.

Şimdiki gençlerin bazıları ana dili kavramını farklı anlamaktadırlar. Mesela “Ana dili diye ilk olarak hangi dilde konuşsa o dili ana dili olarak sayıyor”, “Kendi milletinin dilini ana dili olarak sayıyor”, “anne-babasının konuştuğu dili ana dili olarak sayıyor” ve v.b²⁹⁴.

Kenya, Hindistan gibi Doğu Asya ülkelerinde “Ana dili” kavramı öz milletinin dili olarak kullanılmaktadır. Ayrıca Singapur ülkesinde kendi ülkesinin dilini bilmesee bile onu ana dili olarak saymaktadır. Bu ülkede İngilizce birinci dil olarak sayılmaktadır. Kanada ülkesinde ise halk sayısı istatistik sonuçlarına göre halkın çoğunluğu “Ana dili” olarak kendi konuştuğu dominat dili değil, ailede çocukluğunda konuşulan dili göstermiştir²⁹⁵.

Etnik Kökenive Ana Dili

	Bu ırk insanların sayısı	Ana dili olarak gösterdiği insan	
		Kendi ırkının dili	Başka ırkın dili
İki cinsiyet			
Halkın hepsi	16009597	14965571	1044026
Kazaklar	10096763	9982276	114487
Ruslar	3793764	3748325	45439
Özbekler	456997	435833	21164
Ukrayınlar	333031	52549	280482
Uygurlar	224713	19956	33757
Tatarlar	204229	104234	9995
Almanlar	178409	30413	147996
Koreliler	100385	36108	64277
Türkler	97015	90065	6950
Azeriler	85292	62645	22647
Beyazrusyalılar	66476	8657	57819
Dunganlar	51944	50010	1934
Kürtler	38325	33978	4347
Tacikler	36277	33525	2752
Polyaklar	34057	3160	30897
Şeşenler	31431	24452	6979
Kırgızlar	23274	17164	6110

²⁹³ www.stat.gov.kz Kazakistan Respublikasındağı ulttik kuram, dini nanım cane tilderdi mengeru 2009 cılığı Kazakistan Respublikası halkının Ulttik sanağının korıtındıları. Astana 2011.

²⁹⁴ Bayteliyeva C., “Üştildilik cane Kazak Tilinin Martebesı”, Astana, <http://nur.nu.edu.kz/handle/123456789/1705> (son erişim 18.03.2017).

²⁹⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/First_language (son erişim 18.03.2017).

Başka ırklar	157215	61221	95994
--------------	--------	-------	-------

	Bu millet insanlarının sayısı	Ana dili olarak gösterdiği%	
		Kendi milletinin dili	Başka milletin dili
İki cinsiyet			
Halkın hepsi	100	93,5	6,5
Kazaklar	100	98,9	1,1
Ruslar	100	98,8	1,2
Özbekler	100	95,4	4,6
Ukraynalılar	100	15,8	84,2
Uygurlar	100	85,0	15,0
Tatarlar	100	51,0	49,0
Almanlar	100	17,0	83,0
Koreliler	100	36,0	64,0
Türkler	100	92,8	7,2
Azeriler	100	73,4	26,6
Beyazrusyalılar	100	13,0	87,0
Dunganlar	100	96,3	3,7
Kürtler	100	88,7	11,3
Tacikler	100	92,4	7,6
Polonyalılar	100	9,3	90,7
Çeçenler	100	77,8	22,2
Kırgızlar	100	73,7	26,3
Başka milletler	100	38,9	61,1

1997-1998 öğretim yılında okul yaşındaki 1.819.748 Kazak öğrencilerinin 1.460.013'ü Kazak dilinde eğitim almıştır. Yani 359 binden fazla öğrenci öz ana dilinde yani Kazak dilinde eğitim almamıştır. Ayrıca ülkede 62 yetimhane ve yetim çocuklar için yatılı okullardaki 8887 öğrencinin 2939'u Kazak çocukları. Bu çocukların sadece 1160'ı ya da %39,5'i Kazak dilinde eğitim almıştır. O dönemde ülkede Kazak dilli yetimhane sayısı bir taneydi ve o da 1993 yılında Taraz şehrinde açılmıştır²⁹⁶.

İnsan araştırmalar merkezinin Kazak ve Rus öğrencileri arasında yaptığı araştırmalara göre 1994-1998 yılları arasında devlet diline hakim Kazakların sayısı %16,7 ve Rusların sayısı ise %6,4 oranında artmıştır. Göreceli olarak hiç hakim olmayanların sayısı Kazaklar arasında %29,1 oranında, Ruslar arasında %11,1 azalmıştır²⁹⁷.

²⁹⁶ Memlekettik til:bügini men bolaşağı. Cinak 1998, Astana, Elorda.

²⁹⁷ V. Kurganskaya, "Kazakhstan: The Language Problem in the Context of Ethnic Relation", Central Asia and the Caucasus, 2000-1. <http://www.ca-c.org/journal/eng-01-2000/08.kurganskaja.shtml>

Kazakistan'da XXI yüzyılın başlarında yüksek öğretim eğitim sistemlerinde çok zorluklar çekilmiştir. 2005-2006 okul yılında 15 milyondan biraz fazla nüfusu olan Kazakistan'da 181 yüksek okullar (Üniversiteler) ve onun sadece 51'i devlete aittir. 2009-2010 okul yılında ülkede 148 yüksek okul vardır. Bu okullarda okuyan öğrencilerin sayısı 610.264'dir. Her yıl yüksek okullar sayısı ve öğrenci kontenjan sayısı artmaktadır. 2003-2015 yılları aralığında Kazakistan'ın endüstriyel yenilikçi gelişim stratejisinin gerçekleşmesi için kalifiyeli teknik bilimler uzmanlarını hazırlamak bugün ki amaçlardan biridir. Dünyanın lider ülkelerinde eğitim konusunda, İngiltere'de 60,4 milyon nüfusuna 89 üniversite, Filyandiya'da 5,2 milyon nüfusuna 20 üniversite, Çek'te 10,2 milyon nüfusuna 66 üniversite v.b. Doğu Asya ülkeleri, Avrupa, Rusya ve Batıda 150 binden 700 bin insana 1 üniversite. Dünyada yaklaşık bu gösterge 320 bin'e karşılık Kazakistan'da bu 81 bindir²⁹⁸.

Etnik Yapı ve Dil eğitimi

	Bu millet insanların sayısı	Kazakça		
		Konuşmadan anlıyor	Onun içinde	
			Rahat okuyabiliyor	Onun içinde Rahat yazabiliyor
Kız-Erkek				
Halkların hepsi	12156705	8992177	7880008	7531198
Kazaklar	7320418	7198880	6986634	6819898
Ruslar	3183429	806486	278859	200124
Özbekler	307740	293904	228221	189884
Ukraynalılar	299351	64298	21446	15578
Uygurlar	166368	155900	117306	101113
Tatarlar	173949	126218	69557	58569
Almanlar	146657	36270	15327	11601
Koreliler	81754	35521	11564	8580
Türkler	69660	63362	35743	30232
Azeriler	62899	51103	31160	27198
Beyazrusyalılar	60020	11379	4033	2906
Düngenler	32211	16021	6951	5166
Kürtler	26498	20533	11362	9822
Tacikler	23388	20905	14602	11584
Polonyalıları	28972	6052	2752	1908
Çeçenler	23573	13296	6079	5051
Kırgızlar	17605	16313	12455	11021
Başka milletler	132213	55736	25957	20963

	Rusça	
	Konuşmadan	Onun içinde

²⁹⁸ Kocakeyeva L.T , "Visşee obrazovaniye v Kazahstane v usloviyah forsirovannoi modernizatsiy" , Belgili memleket cane koğam kairatkeri Ş.K.Berkimbayevanın 70 cıldık meretyoyına arnalğan "Kazakstan koğamın aleumettik canğırtu çağdayındağı bilim men pedagogikalık ğılım" attı halıkaralık ğılımı- taciribelik konferentsiya materialdarı, Almaty 10.10.2012, s.58-61.

	anlıyor	Rahat okuyabiliyor	Onun içinde
			Rahat yazabiliyor
cinsiyetlerin ikisinde			
Halkların hepsi	11471002	10724926	10309468
Kazaklar	6738308	6109365	5790550
Ruslar	3134025	3110393	3079238
Özbekler	285947	241746	210114
Ukraynalılar	295994	293246	290588
Uygurlar	159341	146777	136094
Tatarlar	171190	167738	164717
Almanlar	145175	143377	142052
Koreliler	80107	79210	78065
Türkler	66927	61152	58269
Azeriler	60935	56241	53737
Belaruslar	59349	58717	58190
Düngenler	31576	30832	29886
Kürtler	25503	23178	22079
Tacikler	19927	15455	13245
Polonyalılar	28705	28392	28136
Çeçenler	23106	22123	21571
Kırgızlar	16284	13587	12545
Başka milletler	128603	123397	120392

	İngilizce		
	Konuşmadan anlıyor	Onun içinde	
		Rahat okuyabiliyor	Onun içinde Rahat yazabiliyor
cinsiyetlerin ikisinde			
Halkların hepsi	18 4583	1242879	931444
Kazaklar	1279492	869438	658306
Ruslar	401598	247579	179592
Özbekler	33059	23819	16591
Ukraynalılar	24085	15043	11035
Uygurlar	26111	16249	11994
Tatarlar	24622	15519	11599
Almanlar	13282	8673	6522
Koreliler	19803	12138	9309
Türkler	8165	5399	4190
Azerbaycanlılar	6893	4400	3333
Beyazrusyalılar	4110	2561	1897
Düngenler	3258	2074	1397
Kürtler	1822	1082	804
Tacikler	1595	1098	825
Polonyalılar	2657	1768	1326
Çeçenler	2590	1617	1234
Kırgızlar	2222	1374	1028
Başka milletler	19219	13048	10462

Etnik Yapı

	Halk sayısı, insan		2009 yıl. 1999 yılına % ile
	1999	2009	
Hepsi	14981281	16009597	106,9
Kazaklar	8011452	10096763	126,0
Ruslar	4480675	3793764	84,7
Özbekler	370765	456997	123,3

Ukraynalılar	547065	333031	60,9
Uygurlar	210377	224713	106,8
Tatarlar	249052	204229	82,0
Almanlar	353462	178409	50,5
Koreler	99944	100385	100,4
Türkler	75950	97015	127,7
Azeriler	78325	85292	108,9
Beyazruslar	111924	66476	59,4
Düngeler	36945	51944	140,6
Kürtler	32764	38325	117,0
Tacikler	25673	36277	141,3
Polonyalılar	47302	34057	72,0
Çeçenler	31802	31431	98,8
Kırgızlar	10925	23274	213,0
Başka milletler	206879	157215	76,0

Çoğalması (+), azalması (-)		Bütün halk sayısı, % artış ile	2009 yıl. 1999yılına % ile
İnsan	1999%		
		1999	2009
Hepsi	1028316	100	100
Kazaklar	2085311	53,5	63,1
Ruslar	-686911	29,9	23,7
Özbekler	86232	2,5	2,9
Ukraynalılar	-214034	3,6	2,1
Uygurlar	14336	1,4	1,4
Tatarlar	44823	1,7	1,3
Almanlar	-175053	2,4	1,1
Koreler	441	0,7	0,6
Türkler	21065	0,5	0,6
Azeriler	6967	0,5	0,5
Beyazruslar	-45448	0,7	0,4
Düngeler	14999	0,2	0,3
Kürtler	5561	0,2	0,2
Tacikler	10604	0,2	0,2
Polonyalılar	-13245	0,3	0,2
Çeçenler	-37	0,2	0,2
Kırgızlar	12349	0,1	0,1
Başka milletler	-49664	0,4	0,1

	Hepsi	Kazaklar	Ruslar	Özbekler	Ukraynalılar	Uygurlar
Kazakistan Cumhuriyeti	16009597	10096763	3793764	456997	333031	224713
Akmola	737495	349086	264011	1039	38386	186
Aktöbe	757768	601463	103069	800	25485	119
Almatı	1807894	1223181	306383	3581	6458	144063
Atrauv	510377	465033	33617	1103	815	83
Batı Kazakistan	598880	432517	135813	412	11594	90
Jambıl	1022129	729675	122612	24491	5353	2534
Karağandı	1341700	622265	529961	3474	49969	579
Kostanay	885570	328936	380599	1067	84815	173
Kızılorda	678794	646645	16146	1302	430	136
Manğıstauv	485392	428386	39851	1349	2212	91
Güney	2469357	1785992	136538	401630	5788	3485

Kazakistan						
Pavlodar	742475	353711	287970	1092	40145	206
Kuzey Kazakistan	596535	198641	300849	407	29817	110
Doğu Kazakistan	1396593	781732	561183	1215	7078	924
Astana şehri	613006	425298	122215	7186	12783	689
Almatı şehri	1365632	724202	452947	6849	11903	71245

	Tatarlar	Almanlar	Koreliler	Türkler	Azerbaycanlar	Belaruslar
Kazakistan Cumhuriyeti	204229	178409	100385	97015	85292	66476
Akmola	13778	26141	1375	129	1855	11927
Aktöbe	9545	5489	1475	106	986	1343
Almatı	13513	8709	16627	35599	14881	879
Atrauv	2304	471	2959	200	388	217
Batı Kazakistan	8632	1280	843	26	1102	2146
Jambıl	9263	4394	9964	29820	10781	602
Karağandı	32730	32787	13354	346	4122	13370
Kostanay	17038	27959	3487	155	3405	15171
Kızılorda	1789	177	8190	1473	232	112
Manğıstauv	1661	282	733	73	3776	260
Güney Kazakistan	19119	2523	9254	20995	28956	641
Pavlodar	14209	20708	1029	83	1823	5419
Kuzey Kazakistan	13024	20800	462	120	1564	6856
Doğu Kazakistan	17789	14030	1491	182	1373	1999
Astana şehri	8970	6916	4172	2643	2618	3752
Almatı şehri	20865	5743	24610	5056	7430	1782

	Düngerler	Kürtler	Tajikler	Polyaklar	Şeşenler	Kırgızlar
Kazakistan Cumhuriyeti	51944	38325	36277	34057	31431	23274
Akmola	64	436	256	8292	3136	520
Aktöbe	14	7	117	224	1287	195
Almatı	1608	13517	637	1221	5891	2174
Atrauv	8	15	32	36	164	159
Batı Kazakistan	48	1	57	137	579	138
Jambıl	43282	13322	619	155	2320	7465
Karağandı	144	201	1055	3982	5099	1356
Kostanay	16	12	393	1598	1933	617
Kızılorda	1	9	104	13	814	156
Manğıstauv	23	10	73	57	595	368
Güney Kazakistan	15	8399	29742	136	2465	2007
Pavlodar	22	36	289	999	1710	375
Kuzey Kazakistan	4	131	419	13976	654	261
Doğu Kazakistan	136	38	256	245	1651	428
Astana şehri	336	229	549	2179	951	2567
Almatı şehri	6223	1962	1679	807	2182	4488

Eğitim Bakanlığı tarafından uluslararası standartlara göre uygulanılan“KazTest” sistemi Kazak Dilinin ğrenme seviyesini değerlendirecektir.

III. BÖLÜM

III. KAZAK TÜRKÇESİNİN GÜNÜMÜZDEKİ SORUNLARI

Kazak Türkçesinin yazımından söz varlığına kadar çeşitli sorunları bulunmaktadır. Ancak tezin amacı bunların tamamını ortaya koymak olmadığı için burada Kazak Türkçesi ile ilgili yalnızca yazım, sözcük varlığı, yabancı dillerin tesiri, çok dillilik, Kazakçanın yabancı dil olarak öğretimi gibi sorunlarına değinilecektir.

Kazak Türkçesi, Kazakların bağımsızlığını ilan etmesi ve bağımsızlıklarına kavuşuncaya kadar çeşitli alfabelerle yazılmıştır. Bunları Arap alfabesi 1929 yılına kadar, Latin alfabesi (1929-1940) ve Kiril alfabesini (1940 ve sonrası) kullanmışlardır. Bu farklı alfabe, geçmiş dönemlerde yazılan eserlerin günümüz Kazakçasına çeviri yazı ile çevrilmesi Kazak Türkçesinin Kiril alfabesine uyarlanması sorunlarına neden olmaktadır. Türkçenin ünlülerinin Arap alfabesi ile gösterilememesi (kapalı e, u/ü, o/ö gibi), kelime başı bazı ünsüzler için Arap alfabesinde ayrı işaretlerin olmaması (k/g için tek işaret gibi), Kiril alfabesindeki inceltici işaretlerin Kazak Türkçesinde bulunmaması yazımla ilgili sorunlar meydana getirmiştir. Bunlardan dolayı geçmiş dönemde yazılan eserlerin günümüz Kazakçasına aktarılması esnasında ve Kiril alfabesinin Kazak Türkçesine uyumu açısından da zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Bundan dolayı denilebilir ki Kazak Türkçesinin farklı alfabelerle yazılması, günümüzde de tam olarak yazım birliğinin oluşmamasına engel olmaktadır. Günümüzdeki yazım problemlerini ise en aza indirmek için eklerin yazımı, birleşik isim ve fiillerin yazımı gibi konuları içeren yazım kılavuzları, bu sorunları çözmeye çalışmaktadır.

Kazak Türkçesinin söz varlığının büyük çoğunluğunu Türkçe sözcükler oluşturmaktadır. Bunun yanında dil üzerinde Rusçanın, Arapçanın ve komşuluk yaptığı diğer dillerin etkisi bulunmaktadır. Rusçanın etkisi olan sözcükler teknolojik ve makineleşme ile ilgili sözcüklerde yoğunlaşır: *Maşina* “araba”, *haladilnik* “buzdolabı”, *pilesos* “elektrikli süpürge” gibi. Arapçanın tesirinin İslam dininin etkisiyle oluştuğu söylenebilir. İslam dininin etkisi ile girdiği düşünülen bu

sözcüklerin yani Arapça ve Farsça sözcüklerin Kazakçadaki oranı %14,5'tir²⁹⁹. Bu sözcüklerin çoğu Türk dünyasının önemli bir kısmında ortak olarak kullanılmaktadır. Bu yüzden denilebilir ki Arapça sözler eğitim ve dini alandaki sözcüklerle kalıplaşmış sözlerden oluştuğu (*Rahmet, madeniyet, kağıda, ğılım, bilim, ğalım, mektep, medrese, sınıp* gibi) gözlenmektedir. Farsça sözcükler yine dinî ve günlük yaşamla ilgili sözcüklerde (*namaz, gül, dos, dert, apta, koraz, taba, azat, zerek, nazik, pak* gibi) sıkça kullanılmaktadır. Bunların yanında Kazak Türkçesinin söz varlığını etkileyen bir başka dil de İngilizcedir. Teknolojik çalışmaların ve İngilizcenin dünyada gittikçe geçerli dil olmasının etkisiyle İngilizceden Kazak Türkçesine de pek çok sözcük geçmiştir. Bu sözcüklerin bilgisayar, küçük ev aletleri, hazır gıdalarda yoğunlaştığı aşağıda verilen örneklerde de rahatlıkla anlaşılabilir: *hot dog* “hamburger çeşidi”, *pudding, fast food, spray, scrub, bowling, disk, printer, mixer, display, file* gibi. Kazakçadaki Rusça ve İngilizce başta olmak üzere Fransızca, Almanca, Yunanca gibi Avrupa dillerin varlığı Rusça ile ilgili olmalıdır. Bundan dolayı bu sözcüklerin, ortak zorunlu dil olarak kullanılan Rusçanın aracılığıyla geçtiği düşünülmektedir. Bunlar da göstermektedir ki Kazak Türkçesinin söz varlığında farklı dillerin etkisi bulunmaktadır. Bu sözcüklerin Kazak Türkçesinin kelime yapımı, sözcük türetme gibi özellikleriyle Kazak Türkçesinde ifade edilmesine yönelik çalışmaları da yapılmaktadır. Kazak Türkçesinin söz varlığındaki yabancı sözcüklerin Kazak Türkçesi ile ifade edilmesi gerektiğini söyleyenlerin başında Şerubay Kurmancanoğlu gelmektedir. O bu konuda şunları dile getirmiştir:

“*Terim türetmek ve türetilen terimleri kalıplaştırmak, her zaman takip edilmesi gereken sorumlu bir çalışmadır. Öyle olmadığı sürece terminolojideki düzenliliğinin bozulması söz konusudur. Terminolojideki düzenliliğin korunmaması ve her yazarın kendince terim türetmesi düzenleme kurullarının ve yetkili organlarının düz-gün çalışmaması nedeni dolaysıyladır. Terminoloji düzenleme kurulu onaylayan çoğu terimlerin Kazakça alternatifi olduğu halde düzenli kullanmıyorlar ya da yabancı alternatiflerini kullanırlar. Örneğin aleuet (imkan (potentsial)), martebe (mertebe (sta-tus)), kölik (araba (transport)), matin (metin (tekst)), bağdarşam (trafik ışığı (sveto-for)), sınıp (sınıf (klass)) gibi terimlerdir*”³⁰⁰.

Kazakistan'da Kazaklar başta olmak üzere Rus, Alman, Özbek halklar da bulunmaktadır. Kazakistan'daki bu etnik dağılımı şu şekilde aşağıda gösterebiliriz:

²⁹⁹ Ömirzak Aitbayulı, *Kazak Til Biliminin Terminologiyası Maseleleri*, Abzal-ay Yayınevi, Almatı 2013, s.368.

³⁰⁰ Şerubay Kurmanbayulı, *Kazak Terminologiyası*, Almatı (2014), Sardar Yayınevi, s. 11.

Halkın dağılımı : Kazaklar % 66,48, Ruslar % 20,61, Özbekler % 3,11, Ukraynalılar % 1,64, Uygurlar % 1,45, Tatarlar % 1,15, Almanlar % 1,03, Koreliler % 0,61, Azeriler % 0,59, Beyazrusyalılar % 0,33, Türkler % 0,61, Dunganlar % 0,37, Polonyalılar % 0,18, Kürtler % 0,25, Çeçenler % 0,19, Tajikler % 0,25, Başkurtlar % 0,10, diğer etnoslar % 1,05³⁰¹.

Görüldüğü gibi Kazakistan'da yaşayan farklı topluluklar bulunur. Bunların konuştuğu Kazakça ve Rusça dağılımı aşağıdaki grafikte görülebilir:

Kazakçanın öğretimi ve öğrenilmesi için de çeşitli politikaların yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bunun için Kazakistan'da Kazakçanın ve Rusçanın resmî dil olması gerekliliği düşüncesi, farklı toplulukların kendi dilleri yanında Rusça ve Kazakçanın da öğrenilmesini zorunlu hale getirmektedir. Ayrıca her topluluk kendi dillerinin öğrenilmesi hakkına da sahiptir. Çok dilli toplumlarda eğitim, öğretim ve iletişim konularının devletin kabul ettiği bir standart ve geçerli dille yapılması gerekmektedir. Bunlar için Kazakistan'da çeşitli düzenlemeler yapılmaktadır. Bunlardan bazıları da şunlardır:

1. Seçmeli dil olarak dillerini öğrenme hakları bulunmaktadır.
2. Yaşadıkları bölgelerde yer adları ve sokak adlarını kendi dilerinde kullanabilirler.
3. Farklı topluluklar kendi dilleriyle yayın ve iletişim hakkına sahiptir.
4. Mahkeme veya herhangi bir kişi durumlarında tercüman isteme hakkına sahiptir.

Sovyetler Birliği döneminde medya "Ruslaştırma" ve devlet politikasının aracı olarak kullanılmıştır. Bağımsızlıktan sonra Kazakistan'da medya araçlarının sayısı artmıştır. Kazakistan'da kitle iletişim araçları Kazakça, Rusça ve diğer dillerde yayımlanır. Kazakistan'ın kitle iletişim araçları anayasasının 3.maddesi kitle iletişim araçlarının dili ile ilgilidir. Bunlar:

1. Kitle iletişim araçları devlet dilinde ve diğer dillerde yayımlanır.
2. Teleradyo haberlerin yayımlanması ölçem ve zaman açısından devlet dilindeki yayınların diğer dillerdeki yayınların toplamından az olmamalıdır³⁰².

³⁰¹ Kazakistan Respublikası Ulttık Ekonomika Ministrliği Statistika Komiteti
http://www.stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersPopulation?_afzLoop=205282394265985#%40%3F_afzLoop%3D205282394265985%26_adf.ctrl-state%3D7q3qhjwnj_90

³⁰² Bukaralık akparat kuraldarı jayında zandar (kitle iletişim araçları hakkında yasalar)
<http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/ru/kz/kz021ru.pdf> (son erişim 15.04.2017).

1990-1991 yıllarında Kazakistan'da 196 kitle iletişim araçları vardır. 1991 yılında 82 yayım Kazak dilinde yayımlanır³⁰³. Kazakistan'ın güneyinde ve batısında daha çok Kazak dilinde gazeteler yayımlanır. Ayrıca Kazakistan'ın kuzeyinde, merkezinde ve doğusunda Rusça gazeteler daha çok yayımlanır³⁰⁴. Kazakça kitle iletişim araçlarının çoğunluğu Almatı şehrinde (%35), Güney Kazakistan (%22) ve Qızılorda (%13) bölgelerinde yer almaktadır³⁰⁵.

Kazakistan'ın medeniyet ve ulaşım bakanı Muhtar Kul-Muhammed'in kendi internet sitesine Anton Morozov adındaki bir vatandaşın *Kazakistan'da diğer milletlerin dilinde yayımlanan kitle iletişim araçları hakkında* sorduğu soruya verilen cevapla diğer milletlerin dilinde yapılan yayımlara ilişkin bilgiler de edinilmektedir. Buna göre “Kazak dilinde 344, Rusça 758, Kazakça ve Rusça (karma) 727 ve üç dilli 282 kitle iletişim araçları vardır. Ayrıca 15 etnik grubun kendi dillerinde baskı yaptığı 33 millî matbaaları bulunmaktadır. Televizyon kanalları 11 dilde (Özbekçe, Ukraynaca, Polonyaca, İngilizce, Almanca, Korece, Uygurca, Türkçe, Düngence, Tatarca ve Farsça) 4 tane program yayımlanır³⁰⁶.

2002-2004 yılları arasında ise Kazak dilli gazetelere talep artmıştır. Örneğin: “Egemen Kazakistan”, “Kazak Adebıyeti” (Kazak Edebıyatı), “Ana Tili”, “Türkistan”, “Jas Alaş”, “Ulan” ve “Baldırğan”³⁰⁷ gazeteleri bunlardan birkaçıdır.

“Kazakistan” ulusal televizyon kanalı 2008 yılında % 100 Kazakça yayım yapmaya başlamıştır. Kazakça yazılı basın sayıs ve tirajı da artmıştır³⁰⁸. Ayrıca 27 Eylül 2010 tarihinde çocuklar için %100 Kazak dilli Balapan Tv televizyon kanalı açılmıştır³⁰⁹.

Mart 2012 tarihinde basın araçları hakkında yapılan araştırmaya göre bir anket düzenlenmiştir. Bu ankete 225 erkek, 375 bayan; genç grubu % 45, orta yaş grubu % 39,3, 46 yaş ve üstü yaş grubu % 15,7; etnik grubu olarak ise Kazaklar % 69,2, Ruslar

³⁰³ İ.Mambetova, “Aktualniye Problemy Pressı Kazakhstana (1991-2016gg.)”, (Rossiyskiy Universitet Drujby Narodov (Jurnalistika), Dissertatsiya na soiskanie uçenoy stepeni kandidata filologičeskih nauk), Moskva (2016), s.17.

³⁰⁴ Vyacheslav Abramov, “Mass-medya Kazakhstana: klyuçevie igroki, vozmojnosti, potrebnosti i riski”, Almaty 2009, s.8-9.

³⁰⁵ Jas Alaş gazetesi 06.10.2005.

³⁰⁶ <https://www.nur.kz/kk/267691-kazakstanda-orys-tildi-bak-tyn-sany-kazak-tildi-bak-tan-eki-ese-asady.html> (son erişim 22.03.2017).

³⁰⁷ Abramov, age, s.20.

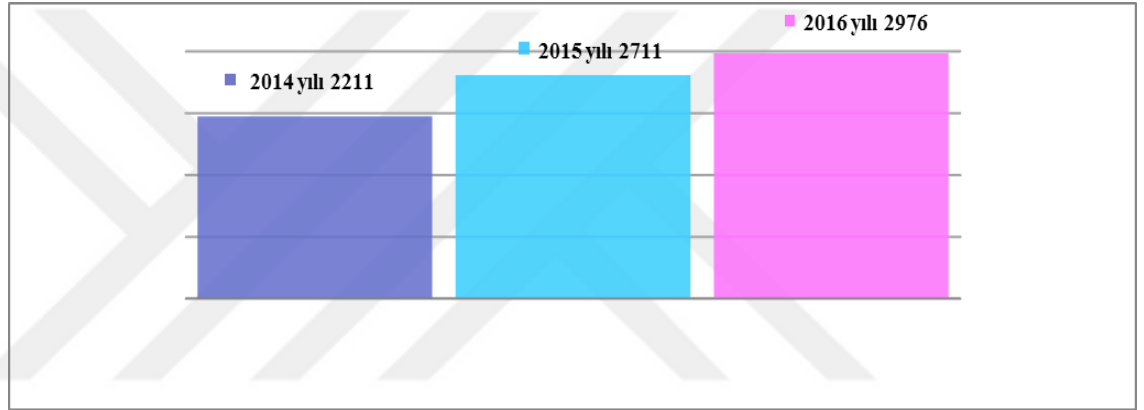
³⁰⁸ Kusainova, agt, s.30.

³⁰⁹ Yz.y, “Balalardın ruhani arnası ‘Balapan’ 5 jasta”, *Qazaq uni* gazetesi, 14.09.2015, <http://www.qazaquni.kz/2015/09/14/40353.html> (son erişim 16.04.2017).

% 22,8 ve diğer milletler % 8 olmak üzere toplam 600 kişi katılmıştır. Bu anket sonucunda katılımcıların çoğunluğu % 81,2 oranında Rusça ve % 17,3' ü ise Kazakça yayınları okumayı tercih etmiştir. Etnik grubu olarak % 3,1'i Rus ve diğer milletlerin % 4,3'ü Kazak dilinde yayınları okumaktadır. % 74,9 Kazak Rusça yayınları okumaktadır. İki dilde yayın okuyanlarının % 3'ünün 46 yaş ve üstü yaş grubu olduğu belirlenmiştir³¹⁰.

Aşağıdaki grafiğe (grafik 1) baktığımızda 2014 yılından sonra bir artış olduğu görülmektedir. 2014 yılında Kazak dilli kitle iletişim araçları % 19,1, Rus dilli % 33,4, Kazak ve Rus diller % 35, Kazakça, Rusça ve diğer diller % 12,5'tir.

Grafik 1³¹¹

Kazak dilinde yayımlanan gazete sayısı 437, Rus ve diğer dillerde 587, Kazakça ve Rusça 479, Kazakça, Rusça ve diğer dillerde 116'dır.

Kazak dilinde yayımlanan dergi sayısı 105, Rus dilinde 304, Kazakça ve Rusça 237, Kazakça, Rusça ve diğer dillerde 162'dir³¹².

Kazakistan'daki geçerli dil için Kazakçanın, İngilizcenin ve Rusçanın aktif olarak kullanılabilmesi ve herkesin birbirini anlaması için üç dillilik adı verilen projeler de bulunmaktadır. Ekim 2006 tarihinde Cumhurbaşkanı Nazarbayev, Kazakistan Halk Assamblesi (Kazakistan Halk Kurultayı) XII. Kurultayı'nda *Üç Dillilik* hakkındaki fikirlerini sunar ve 2007 yılında *Üç Dillilik* başlıklı medeni

³¹⁰ Abramov, age, s.31-32.

³¹¹ Kazakistan Cumhuriyeti Enformasyon ve İletişim Bakanlığı'nın resmi sayfası (www.mic.gov.kz) <http://mic.gov.kz/kk/kategori/smi -3> (son erişim 18.04.2017).

³¹² Meyircan Auelhauı, "Almatıda carnama alpauıttarı men kazak tildi buqaralıq aqqarattar ökilderinin kezdesui ötti", Massaget, 01.05.2014, massaget.kz/layfstayl/alemтанu/Qazaqstanym/185491 (son erişim 17.04.2017).

projesini dönem dönem gerçekleştirmeyi gündeme getirir³¹³. Buna göre Kazak Türkçesi, resmi dil; Rusça, uluslararası iletişim dili; İngilizce de küreselleşme dili olarak kullanılmalıdır. Böylece Kazakistandakiler, bu üç dili yani Kazakça, Rusça ve İngilizceyi aynı seviyede kullanabilecek ve Kazakistan Cumhuriyeti, eğitim seviyesi yüksek bir devlet olacaktır. Bu projenin tüm samimiyeti ile birlikte bazı olumsuz düşünceleri de bulunmaktadır. Bu olumsuz düşüncelerden birisi ve belki de en önemlisi projenin Kazakçayı arka plana atma endişesidir. İngilizcenin dünyada geçerli dil olması ve Rusçanın da Kazakçaya oranla daha yaygın bir ortamda konuşulması, Kazakçanın, İngilizce ve Rusça karşısında güçsüz kalmasına neden olabilir.

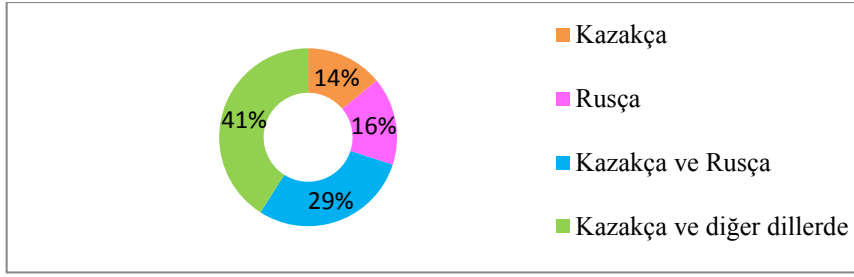
Fakat daha yerine oturmamış Kazak dilinin yanında Rusça ve İngilizce olduğu zaman Kazakça arka planda kalır. Bu sefer halk İngilizce ve Rusça öğreneceğiz diye uğraşırken Kazakça unutulur yani Kazak dilinin durumu tehlikeye atılır. Kazakistan'da Kazakça bilen ve konuşan oranı %100 değildir.

Değişen ekonomik ve eğitim şartları Kazakçanın öğretilmesini de gerektirmektedir. Kazakistan'da yaşayan farklı dilleri konuşan toplulukların Kazakçayı öğrenmek isteklerini karşılayan çeşitli kurum ve kuruluşlar bulunmaktadır. KazTest bunların en tanınmışıdır. Burada Kazak Türkçesi herhangi bir maddi karşılıkla öğretilmemektedir. Kazak Türkçesinin yabancı dil olarak öğretilmesi için çeşitli materyallerin geliştirilmesi, bu alanla ilgili kitapların çıkarılması, bilim ve teknolojik özelliklerinden yararlanılması gün geçtikçe artmaktadır.

Kazak Türkçesinde yabancı dillerin etkisi görülmektedir. Bu etkilerin en başında Rusça gelmektedir. Bu etki yani Rusçanın etkisi o kadar belirgindir ki Kazakistan'da belli bölgelerde Kazakça ile yer değiştirebilecek boyuttadır. Bunun küçük örneği olarak aşağıdaki grafik incelenebilir.³¹⁴ Aşağıdaki grafiğe göre Kazak dilli elektronik kitle iletişim araçları oranı %14 olarak en son sıradadır. Yani Rus dilli elektronik kitle iletişim araçları sayısının Kazak dilli kitle iletişim araçlarından fazla olduğunu görmekteyiz. Kazakça ve Rusça elektronik kitle iletişim araçları %29 oranı ile üçüncü sırada yer almaktadır. En yüksek olarak %41 oranı ile Kazakça ve diğer dillerdir.

³¹³ Nazarbayev, *Elbası cane Memlekettik Til*, s.91.

³¹⁴ Nazir Törekululy (Editör: Şerubay Kurmanbayulı) , “Cat sözder turalı” , Astana (2005), s.17.

Grafik 2³¹⁵.

Dil politikalarının ilgilendiği konulardan biri de medya ve iletişim dilidir. Kazakistan'daki medya ve iletişim dillerinin de tercihleri, sunumları Kazak Türkçesi ile ilgili dil politikasına olumlu veya olumsuz etkileri bulunmaktadır. Konu başlığımız Kazak Türkçesinin güncel sorunları olduğu için burada medya ve iletişim dilinin Kazakistan Cumhuriyeti dil politikasına yaptığı olumsuz etkilerden bahsedilecektir.

³¹⁵ Kazakistan Cumhuriyeti Enformasyon ve İletişim Bakanlığı'nın resmi sayfası (www.mic.gov.kz)
<http://mic.gov.kz/kk/kategori/smi-3>

SONUÇ

Bir siyasi birim içerisinde, değişik diller etkin olarak kullanılabilir. Bunların hangisinin standart ve hangisinin geçerli dil olacağı ile ilgili çalışmalar yapmaya dil planlaması denilmektedir. Dil planlaması için izlenen yol(lar) da dil politikası olarak adlandırılabilir. Her siyasi birim bu planlamayı, kendi ihtiyaçları, tarihî dokusu, kültürü ve millî politikasına uygun olarak yapmak ister. Bu çalışma veya çalışmaları yapan ülkelerden biri de Kazakistan Cumhuriyeti'dir. En başından beri dile getirildiği gibi bu çalışmada, Kazakistan Cumhuriyeti'nin çok dillilik, ağız, grup dilleri, geçerli dil gibi toplum dil bilimi konularında yapmış olduğu düzenleme, eğitim, medya ve dil projeleriyle örneklendirilmeye ve anlatılmaya çalışılmıştır.

Tarihî olarak Sakalar, Hunlar ve Göktürklere dayandığı belirtilen Kazaklar, bağımsız tarihlerinin içerisinde çok kısa sürdüğü söylenebilecek düzeyde SSCB'nin egemenliği altında yaşamak zorunda kalmışlardır. Ancak onların yapısına ters olan ve kabul edilemez bu yaşam için verdikleri haklı mücadele 16 Aralık 1991'de ses getirmiş ve SSCB'den ayrılarak bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. Bu özgürlükle başlayan yeni sistem, kendi dokusuna uygun dil tercihi yapmaları gerekliliğini de ortaya çıkarmıştır. Bunun için öncelikle anayasalarıyla Kazak Türkçesinin Kazakistan Cumhuriyeti'nin resmî dili olduğunu belgelemişlerdir. Kazak Türkçesinin resmî dil olmasına karşın Kazakistan'da yaşayan diğer diller yanında Kazak Türkçesinin de alt gruplarının, grup dillerinin de düzenlenmesi için bir dil politikası ortaya koymaya çalışılmaktadır. Öncelik olarak Kazak Türkçesinde uzun yılların etkisiyle oluşmuş Rusçanın izlerini en aza indirmeyi amaçlayan bu politikanın şunlar olduğu söylenebilir:

Kazakistan'da eğitimin ülkede Kazak Türkçesiyle yapılması esas alınmıştır. Bu eğitim kreşlerden yüksek öğretime kadar uzanmaktadır. Özellikle kreşlere yönelik çabanın daha yoğun olduğu gözlemlenmektedir. Çünkü kreş dönemindekiler, yeni dil politikasının uygulanabileceği en hızlı yaş dönemi olarak görülmektedir. SSCB yıllarında Kazak Türkçesiyle eğitim veren kreşlerin neredeyse olmamasına karşılık 1991'den sonra Kazak Türkçesiyle eğitim veren kreşlerin dikkati çekecek şekilde arttığı söylenebilir. Bunun da Kazak Türkçesinin yaygınlaştırılması için özel bir proje

olduğu söylenebilir. Bu proje de *Balapan Projesi* olarak adlandırılmaktadır. Bu projeye detaylı ve rneklı olarak II. Bölüm’n Eğitim Başlığı altında değinilmiştir.

Bu dil politikasında ağızlar ve alt gruplarla ilgili bir öncelik bulunmamakla beraber Kazak Türkçesinin kendi yapısıyla yeni kavramları karşılama, alıntı sözcük yerine mümkün olduğunca Kazak Türkçesindeki şeklinin kullanılmasına öncelik verme bilinçlendirmesi gayreti bulunmaktadır.

Bunların yanında bu dil politikasında Kazakistan’da yaşayan Özbekler, Ruslar, Ukraynalılar, Almanlar, Uygurlar, Koreliler ve Tatarların kendi dillerini ğrenebilmelerine de olanak bulunmaktadır. Bunun için özel okullar açabilir, gazete ve dergiler yayımlayabilirler. Ancak açtıkları özel okullarda Kazakçanın resmî dil olarak okutulması şartını yerine getirmeleri gerekmektedir.

Kazakistan dil politikasının zaman içerisinde geliştirilebileceği düşünülmektedir. Ancak yeni bir cumhuriyet olmasına ve içerisinde altk kültür ve kimlikler barındırmasına rağmen uygulanan dil politikasının etkili olduğu söylenebilir. Bunların yanında güncel dilleirn öğrenilmesine teşvik de yer almaktadır. Burada Nazarbayev’in * Dillilik Projesi* rnek olarak gösterilebilir.

KAYNAKÇA

- 2005-2010 yıllarında eğitimi geliştirme” devlet programı. Kazakistan Cumhurbaşkanı 11 Ekim 2004 tarihinde 1459 sayılı kararı <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U040001459> (son erişim 26.02.2017).
- 2011-2020 yıllarında eğitimi geliştirme” devlet programı. Kazakistan Cumhurbaşkanı 07 Aralık 2010 tarihinde 4118 sayılı kararı <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118> (son erişim 26.02.2017).
- 2016-2019 yıllarında Kazakistan Cumhuriyeti’nin eğitimi ve ilmini geliştirme” devlet programı. Kazakistan Cumhurbaşkanı 01 Mart 2016 tarihinde 205 sayılı kararı <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1600000205> (son erişim 26.02.2017).
- ABDIGALİYEV, B.(1996), Yazıkovaya Politika Respubliki Kazakistan, *Sayasat*, S. 5, s.31-32.
- ABENOV, Murat (2014), “ ‘Serpın-2050’ Bağdarlaması Boyınşa 2050 Boyınşa Arnayı Grant” , *Sır Boyı* Qızılorda oblistıq gazetı, 26.07.2014, <http://syrboyı.kz/akparat/3403-serpn-2050-badarlamasy-boyynsha-2050-boyynsha-arnayy-grant.html> (son erişim 14.05.2017).
- ABRAMOV, Vyacheslav (2009), “Mass-Medya Kazakhstana: Klyuçevıe İgrokı, Vozmojnosti, Potrebnosti i Riski”, Almaty.
- Adilet, Kazakistan Respublikasında Tilderdi Damıtı men Koldanudın 2011-2020 Cıldarına Arnalğan Memlekettik Bağdarlaması.
- AİTBAYULI, Ömirzak (2013), *Kazak Til Biliminin Terminologiyası Maseleleri*, Almatı, Abzal-ay Yayınevi.
- AİTBAYULI, Ömirzak (Editör: A.C.Kudabayev) (2010), *Til Ğumırlar*, C.3, Pavlodar S.Torayğırov atındağı PMU Yayını, s.124.
- AİTBAYULI, Ömirzak (Editörler: A.Kaidar, A.Şaueyev, B.Sarbala), *Elbası cane Memlekettik Til*, Astana (2011), Sarıarka Yayınevi, s.34

- AKBOLAT, Dinara (2015), *Memlekettik Tildi Damıtuv Salasındaǵı Qazaqstan Respublikası Sayasatı*, Almatı, Qazaq Universiteti.
- ALTINSARİN Ulttıq Bilim Akademiyası (2016), 2016-2017 oku cılında Kazakstan Respublikasının calpı orta bilim beretin uyımdarında oku protsesin uyımdastırudın erekşelikleri turalı adistemelik-nuskau hat, Astana.
- AMANDIK, Amirhamzin, “O Kazahah, Okazahskom Yazıke”, 2010 http://www.neotech.kz/article1_KZ_language.html (son erişim 23.11.2016).
- Ana Tili (2009), *Kazirgi qoǵam cane memlekettik til*, Qazaqstan halkı tilderi XI festivali ayasında tunǵış “Til turalı” Zanın qabıldanǵanına cane Halıkaralıq “Qazaq tili” qoǵamınıng qurılǵanına 20 cıl toluma arnalǵan respublikalıq ǵılımi-praktikalıq konferensciya, 1.10.2009.
- ARTIKBAYEV, Cambıl Omaroǵlu (2004), *İstoriya Kazahstana*, Astana.
- ASILBEK, Malik (2005), “Kazaktar Kalai Köbeyedi?”, *Egemen Qazaqstan*, 28.09.2005, <http://abai.kz/post/15591> (son erişim 13.09.2016).
- AUELHAULI, Meyircan, “Almatıda carnama alpauıttarı men kazak tildi buqaralıq aqparattar ökilderinin kezdesui ötti”, *Massaget*, 01.05.2014, massaget.kz/layfstayl/alemtanu/Qazaqstanym/185491 (son erişim 17.04.2017).
- AUEZOV, Muhtar , “Yazık i Pismennost, <http://www.silkadv.com/ru/node/1984> (son erişim 28.05.2016).
- AYTIMOVA, Birǵanım (2005), *Egemen Qazaqstan*, 25.01.2005.
- BAKİR, Abdicalel (2005), “Til Taǵdırı-Ult Taǵdırı”, *Egemen Kazakistan gazetesi*, S.76 (24034), 19.04.2005
- BAKİR, Abdicalel (2014), “Til cane sayasat”, *Qazaq uni gazetesi*, S.12 (621), 26 Mart 2014.
- BAYNİYAZOV, Aybek, BAYNİYAZOVA, Janar, KOÇ, Kenan (2012), *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüǵü*, Almaty, “Poligrafkombinat” Yayınları.
- BAYTELIYEVA, C., Üştildilik cane Kazak Tilinin Martebesı, Astana https://en.wikipedia.org/wiki/First_language.

- BAZILQIZI, Gülcan (2013), “Balapan” Bağdarlaması:42 464 Bülürşin cane 517 Balabaşsa men Şağın ortalıq”, *Aktobe gazetesi* , 07.02.2013, <http://www.aktobegazeti.kz/?p=21097> (son erişim 12.02.2017).
- BERNŞTAM, A. (1967), “Qazaq” Sözinin Etimologiyası cane Qazaq Halkının Etnogenezi Maselesi”, *Qazaqstan Mektebi*, S.6, s.81-85.
- BİRAY, Himmet (1992), *Mahtumkullı Divanı*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- BİZAKOV, Seydin (Editör. Malik Otarbayev) (2014), “Kazaklar”, (çev. Elmira Kaljanova), *Türk Dünyası*, Türksoy.
- BORANBAYEVA, Gülnür Smagulızı (2004), “SSCB Dönemi ve Bağımsızlık Sonrası Kazakistan Cumhuriyeti’nde Kazak Dilinin Genel Durumu”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C.1, S. 1.
- BORBASOV, S.M. (1995), *Qazaqstandağı ulttıq protsester cane ult sayasatı*, Semey.
- BORBASOV, S.M. (2010), *Qazirgi Sayasi Protsester*, Almatı, Agrouniversiteti Yay.
- BORBASOV, S.M.(2013), “Prezident cane memlekettik til” , *Ana Tili* gazetesi, 28.11.2013, <http://anatili.kazgazeta.kz/?p=17092> (son erişim tarihi 12.02.2017).
- BOZKURT, Fuat (2002), *Türklerin Dili*, 2. Baskı, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bukaralık Akparat Kuraldarı jayında zandar (kitle iletişim araçları hakkında yasalar) <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/ru/kz/kz021ru.pdf> (son erişim 15.04.2017).
- BURAN, Ahmet– ALKAYA, Ercan (Editör. Ahmet Buran ve Mehmet Mahur Tulum) (2013), *Çağdaş Türk Yazı Dilleri-II* , 2.Baskı, Eskişehir (Ocak 2013), Anadolu Üniversitesi Yayını No:2430.
- BURAN, Ahmet-ALKAYA, Ercan (2006), *Çağdaş Türk Lehçeleri*, 4.baskı, Ankara, Akçağ Yayınları.
- BÜRKİTBAY, Ayağan (2011), “Qazaq Handığı: Qurılıu,Negizin Saluşılar”, *Ana Tili*, 5 Şubat 2015, s. 5-11.
- CANAYEV, Aydarbek (2013), “Tauelsizdik –Memlekettik Til Tiregi”, 23 Eylül 2013, <http://e-history.kz/kz/contents/view/1505> (son erişim 14.12.2015).

- CUMAŞEVA, Asıldana, “Kazakstannın Bolaşağı- Kazak Tilinde”, Ruhaniyat, <http://makala.kz/ruhaniyat/kazakstannyh-bolashagy-kazak-tilinde/> (son erişim 30.05.2016).
- DEVLET, Nadir (1989), *Çağdaş Türk Dünyası*, İstanbul, Edebiyat fakültesi basımevi.
- DEVRIŞEVA, Halide (2007), *İşgal Döneminden (18.YY.) Günümüze Kadar Rusların Kazaklara Karşı Yürüttüğü Politikalar*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Türk Tarihi ABD.,Yayınlanmamış YLT), Ankara.
- DOĞANAKSOY İpek (2008), “The Role of Language in the Formation of Kazakh National Identity in Post-Soviet Kazakhstan”, (Middle East Technical University, Department of Eurasian Studies, The Graduate School of Social Sciences),(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Egemen Qazaqstan gazetesi, 30.09.2005*
- Eğitim” Devlet programı. Kazakistan Cumhurbaşkanı 30 Eylül 2000 tarihinde 448 sayılı kararı, <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U000000448> (son erişim 26.02.2017).
- ERBAY, Fatih (2011), *W.Radloff'un Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Konya.
- ERCILASUN, Ahmet Bican (1992), “İsmail Gaspıralı'nın Fikirleri”, *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- ERCILASUN, Ahmet Bican, “Tarihten Geleceğe Türk Dili”<http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/7.php> (son erişim 22/08/2016)
- ERCİLASUN Ahmet Bican (1997), *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, 2. Baskı, Ankara, Akçağ Yayınları.
- ESİRGEPOVA V.C., “İnklyusivnoe Obrazovanie v Kazahstane: Sostoyanie, Perspektivi”, Ahmet Baytursın atındağı Kostanay Memlekettik Universiteti, http://ksu.edu.kz/files/education/material_konf/Liqnosti/esirgepova_v_zh_inklyuzivnoe_obrazovanie_v_kazahstane.pdf (son erişim tarihi 13.02.2017).
- FİERMAN, William(2005),“Kazakh Language and Prospects for its role in Kazakh groupness”, *Ab Imperio:Studies of New İmperial History and Nationalism in the Post-Soviet Space*, S/6/2, s.393-423.

- GARİBOVA, Jale (Editörler:Sema Aslan-Rena Salehova) (2012), *Sovyet Sonrası Dönemde Türk Dilli Halklar Dil Sorunu Yeniden Biçimlenen Kimlikler*, 1.baskı, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi.
- GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız (2002), “Kazakistan Cumhuriyeti’nin Dil Siyasetine Sosyo–Lengüistik Bir Yaklaşım”, *Türkler*, C.19, Ankara (2002), Yeni Türkiye Yayınları, s.415-423.
- GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız (2013), “Kazakistan’da Dil Uygulamaları”, *Yeni Türkiye*, S.54, Türk Dünyası Özel Sayısı II, Eylül-Ekim, s.1569-1585.
- GÖMEÇ, Saadettin (1999), *Türk Cumhuriyetleri ve Topulukları Tarihi*, 1.baskı Ankara, Akçağ Basım.
- GÜNEY, Işıl (2007), *Language Planning Policies in Post-Soviet Kazakhstan*, (Middle East Technical University, The degree of Master of Science in Eurasian Studies, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- GÜRSOY Naskali Emine-Şahin Liaison (2007), *Stalin ve Türk Dünyası*, İstanbul, Kaknüs Yayınları.
- HERODOT, (Editör:S.L.Utçenko) (1972), *Gerodot. İstriya v devyati knigah* (çeviren: G.A.Stratanovskiy), Leningrad, Nauka Yay.
- HİZMETLİ, Sabri (2011), “Kazak Ulusu ve Kazak Tarihi Üzerine: Dünü ve Bugünü”, *İstem*, S.17, s. 23-43.
- İSA, Qazıbek (2015), “ ‘Kazak Tili men Orıs Tili-Ten’ dep Katelesu-Kazakıstandıkpen Ten Katelik”, *Qazaq uni*, 31.07.2015, <http://www.qazaquni.kz/?p=38909> (son erişim 31 temmuz 2015).
- İSABAY, Qalmuqan (1996), “Kazak dalasındağı tunğış mektepter”, *Qazaqstan mektebi*, S.6, s.19.
- İSAYEV Seyilbek (Editor. C.Otarbekova-N.İsayeva) (2008), *Qazaq Til Biliminin Maseleleri*, Almaty, “Arıs” Baspası.
- KAPLANKIRAN, İbrahim (2017), “Kazakistan Cumhuriyetinde Eğitim Sisteminin Tarihi Seyri ve Günümüzdeki Yapısı”, *Ana dili Eğitimi Dergisi* (2017), S.1, C.5, s.31-47.

- KARA, Abdulvahap-YEŞİLOT, Okan (2011), *Avrasya'nın Yükselen Yıldızı Kazakistan*, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası.
- KARACAN, K.S.(2009), *Kazakistan Tarihi*, Almatı, Nur-Press baskısı.
- KARAŞLAR, M.Selda, “Tarihsel Oğuz İsim Sözcüklerinin Kazak Türkçesindeki Görünümü” , *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.4, S.19, Güz 2011, www.sosyalarastirmalar.com , s. 89-99.
- KARİBAYEV, Bereket Baqytcanulı (2014), *Kazak Handığının Kurulu Tarihi*, Almatı, Sardar Yayınevi.
- KASSYMBAY, Anara (2016), “Kazakistan’da Ulus-Devlet İnşası Sürecinde Dil Politikası”, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ABD, Yayınlanmamış YLT), Ankara.
- Kazakistan Cumhuriyeti Enformasyon ve İletişim Bakanlığı’nın resmi sayfası (www.mic.gov.kz) <http://mic.gov.kz/kk/kategorii/smi-3>
- Kazakistan Respublikası Bilim ve Eğitim Bakanlığının 2014-2018 yıllarına atanan stratejik politikası. Kazakistan Respublikası Hükümetinin 2014 yılının 26 Ocak’ta
- Kazakistan Respublikası Ulusal Ekonomika Bakanlığı Statistika Komitesi, http://www.stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersEducation?_afLoop=189702613775985#%40%3F_afLoop%3D189702613775985%26_adf.ctrl-state%3Ddeuvte1g9_85 (son erişim 03.03.2017).
- Kazakistan Respublikasında Ulusal Kuram, Dini Nanım ve Tillerdi Mengeru 2009 yılında Kazakistan Respublikası Halkının Ulusal Sanağının Koritındıları. Astana 2011. www.stat.gov.kz.
- KENDİRBAİ, Gülnar (2002),“Alaş”, *Türkler*, C. 18, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s. 652-664.
- KINACI, Cemile (2010), *Sovyetlerden Günümüze Kazakistan’da Kazak Dilinde Eğitim Politikaları*, *Turkish studies. International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. Volume 5/4 Fall 2010*, s.1304-1319.

- KİLLİ YILMAZ, Gülsüm (2010), *Kuzey ve Güneydoğu Sibirya Türklerinin Dil Durumu*, Ankara, Köksav.
- KOCAKEYEVA, L.T (2012), “Vısşee obrazovaniye v Kazahstane v usloviyah forsirovannoi modernizatsiy”, *Belgili memleket cane koğam kairatkeri Ş.K.Berkimbayevanın 70 cıldık mereytoyına arnalğan “Kazakstan koğamın aleumettik canğırtu çağdayındağı bilim men pedagogikalık ğılım” attı halıkaralık ğılımı- taciribelik konferentsiya materialdarı*, Almatı 10.10.2012, s.58-61.
- Komitet po Statistike Ministerstva Natsionalnoi Ekonomiki Respubliki Kazakhstan (2016), Astana. Ofitsiyalnaya Statistiçeskaya informatsiya, http://www.stat.gov.kz/faces/publicationsPage?_afLoop=32850921097279286#%40%3F_afLoop%3D32850921097279286%26_adf.ctrl-state%3D13tunca355_4 (son erişim 20.02.2017).
- KORAŞ Hikmet (2013), “Kazakçanın Yazı Dili Olması ve Kazakların Kullandığı Alfabelerle Mevcut Kiril Alfabeti Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kazakistan Respublikasının İlim Berü Salasındağı Memlekettik Til: Kazırğı Ahvalı Jene Medeniyetaralık İkpaldastık Meseleleri Halıkaralık Ğılımı Teciribelik Konferentsiya Materiyalleri, 29 Naurız 2013*, Almatı.
- KOZIBAEV, Manas-MAJİTOV, Sattar (Editörler: H.C.Güzel, K.Çiçek, S.Koca) (2002), “Kazakistan Cumhuriyeti”, *Türkler, C.19*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları.
- KÖK, Abdullah (2013), “Kazak Türkçesinin Korunması Siyaseti: Ağartuşı, Sakşı”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* S.11, s.77-102.
- KÖKENOV, Saken (2011), “Latin alipbiyi kazak tilinin qaimağın saqtai ma?”, 07.Haziran 2011, <https://baq.kz/la/news/oner/latin-alipbii-kazak-tilinin-kaimagin-saktai-ma-4143> (son erişim 29.05.2016).
- KUDAYBERDİULI, Şakarim, Türük, Kırgız-Kazak ham Handar Şeciresi, Almatı.
- KURGANSKAYA, V. (2000), *Kazakhstan: The Language Problem in the Context of Ethnic Relation, Central Asia and the Caucasus*.

- KURMANBAYULI Şerubay (2016), “Üştildilik Ne Beredi, Ol Kalai Cüzege Asırılıu Kerek?”, *Qazaq Üni*, 11.08.2016, <http://www.qazaquni.kz/2016/08/11/56355.html> (son erişim 23.08.2016).
- KURMANBAYULI, Şerubay (2014), *Kazak Terminologiyası*, Almatı, Sardar Yayınevi.
- KUSSAİNOVA Meiramgül (2016), “Basında Ülke Temsillerinin Mükayeseli Bir Çalışması: Türk Basınında Kazakistan, Kazak Basınında Türkiye Temsilinin İçerik Açısından Karşılaştırılması: (2012-2014 Yıllar Aralığında Kazakistan-Türkiye Gazeteleri Egemen Kazakistan, Aykın, Yeni Şafak, Hürriyet Örneğinde)”, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT), Ankara.
- KUTALMIŞ Mehmet (2004), Tarihte Ve Günümüzde Kazakistan’ın Alfabe Meselesi, *Bilig*, Güz.2004, s.1-21.
- KUTALMIŞ, Mehmet (2007), Türkolog İlminskiy:Eğitimi, Misyonu ve Akademik Mirası, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S.32, s.171-184.
- MAĞDATQIZI, Qatira (2005), “Bolaşak” Bağdarlaması Boyınşa Şetelde Magistratura Men Doktoranturağa Baruğa Ümitkerlerden Qucat Qabıldau Ayaqtaldı”, *Azattyq radiosı*, 16 Temmuz 2005, <http://www.azattyq.org/a/1159682.html> (17.05.2017).
- MALIK, Asılbek (2005), “Kazaktar Kalai Köbeyedi?”, *Egemen Qazaqstan*, 28.09.2005, <http://abai.kz/post/15591> (son erişim 13.09.2016).
- MAMBETOVA, İndira (2016), “Aktualniye Problemy Pressı Kazakhstana (1991-2016gg.)”, (Rossiyskiy Universitet Drujbı Narodov (Jurnalistika), Dissertatsiya na soiskanie uçenoy stepeni kandidata filologičeskih nauk), Moskva.
- MAMETQAZIULI, Qanat (2013), “Latınğa Köşudi Keşiktirmegen Abzal”, *QazAqparat*, 20 Şubat 2013.
- MAMIRBEKOVA, Gülfar (2012), “‘Baytursınulı Jazı’ Atağan Ahmet Baytursınulı Alıpbıyinin Jarıq Körgenine Cüz Cıl”, *Ana Tili*, 12 Eylül 2012.
- MARĞULAN Alkey, “Qazaq Cazuının Tarihi”, *Madeni mura*, s. 25-29.

- MUKHAROVA, Yerkinay (2011), *Siyasi ve Kültürel Açından Kazak Hanlığı (1456-1731)*, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları ABD.,Yayınlanmamış YLT), Konya.
- MUSABAYEVA, A.B. , “Cahandanu Çağdayında Kazakstandık Koğamdağı Aleumettik-Lingvistikalık Özgerister”, *Cambıl Gumanitarlık Tehnikalık Universiteti, “Bolaşak Castar Kolında”17-19 Saur, 2012, <http://kze.docdat.com/docs/411/index-1816851.html>* (son erişim 29.08.2016).
- MUSTAFAYEV, E.M.- ŞERBİNİN, V.G. (1994), *Büyük Rusça-Türkçe Sözlük*, İstanbul, Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- NALİBAYEV, C.B., ASKAROV N.A. (Editör: A.Kaidar, A.Şauyev, B.Sarbala) (2011), *Elbası cane Memlekettik Til*, Astana, Sarıarka Baspa üyi.
- NAZARBAYEV, Nursultan (2006), “Kazakistan’ın Geleceği – Kazak Dilinde”, *Ana Tili*, 11 Mayıs 2006.
- NAZARBAYEV, Nursultan (Editör: Abduali Kaidar, Azat Sauyev, Bakıt Sarbala) (2007), “Cana Alemdegi-Cana Kazakistan”, *Elbası cane Memlekettik Til*, Astana, Sarıarka baspaüyi.
- NAZARBAYEV, Nursultan (Editör: Abduali Kaidar, Azat Sauyev, Bakıt Sarbala) (2006), “Kazakistan Halkı Assambleyasının XII.Sessiyasında”, *Elbası cane Memlekettik Til*, Astana, Sarıarka baspaüyi.
- NAZARBAYEV, Nursultan (Editör: Abduali Kaidar, Azat Sauyev, Bakıt Sarbala) (2006), “Düniyecüzi Kazaktarının III.Kurıltayında”, *Elbası cane Memlekettik Til*, Astana, Sarıarka baspaüyi.
- NÜRPEYSOVA, Gülnar (2004), “Memlekettik Til-Martebeli Til”, *Ana Tili*, 12.08.2004.
- ÖZEY, Ramazan (1999), *Dünya Platformunda Türk Dünyası Ülkeler, İnsanlar ve Sorunlar*, 3.baskı, İstanbul, Aktif Yayınları.
- ÖZKAN, Nevzat (1996), *Gagavuz Türkçesi Grameri*, Ankara, TDK Yayınları.
- ÖZKAN, Nevzat (1997), *Türk Dünyası Nüfus Sosyal Yapı Dil Edebiyat*, Kayseri, Geçit Yayınları.
- QUNANBAYULI, Abay (1993), Abay (Kara Söz, poemalar), Almatı, El.

- RAMAZAN, A. (2008), “Totalitarizm Kıspagındağı Til Tağdırı”, *Sayasat*, S. 10, s.27-30.
- ROY, Olivier (2009), *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi* (çev. Mehmet Moralı), 3.Baskı, İstanbul, Metis Yay.
- SABIR, Murat (2013), “Yazılı Anıtlarındaki Kazak Dilinin Tarihi Süreci”, (çev.Almagül İsina), *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.202, Şubat 2013, s.161-168.
- SAĞDI, Ainagül (2004), “2005 Cıdan Bastap Almatı cane Aktöbe Oblıstarında İskagazdarın Memlekettik Tilde Cürgizetin Boldı”, *Azattık Radiosı*, 23.12.2004, <https://www.azattyq.org/a/1156205.html> (son erişim 05.05.2017).
- SALKINBAY, A.B.,- KÖKKÖZOVA M.B. (2006), *Kazaktın tilşi-adisker tuğlaları*, Almatı, Nur-press Yay.
- SARAY, Mehmet (1993), *Gaspıralı İsmail Bey'den Atatürk'e Türk Dünyasında Dil ve Kültür Birliğı*, İstanbul.
- SARIARSLAN, Kürşad Melih (2012), (Tercüme ve Düzeltme. Abdurrahman Eren, Ali Asker), *Türk Cumhuriyetleri Anayasaları*, Ankara TÜRKPA Yayınları:4.
- SHUİNSHİNA, Nazym (2006), *Türkiye'de Kazakistan Eğitim Sistemlerinin Örgütsel Yapılarının Karşılaştırılması (Merkezi ve Taşra Teşkilatı Açısından)*, (Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT), Ankara.
- SIZDIK, Rabiğa, “Baytursımov cazıı jane emle erecelerinin tarihi” Adebiet portalı, 26.11.2013 <http://adebiportal.kz/bayt-rsynov-zhazuy-zh-ne-emle-erezheler-n-tarikhy-.page/> (son erişim tarihi 28.03.2016).
- SÜLEYMENOVA, Eleonora -AKANOVA, Dana (2002), “Kazak Dili ve 1990'lardaki Yeni Dil Politikası” , *Türkler*, C.19, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s.408-414.
- SÜLEYMENOVA, Eleonora, “Triedinstvo Yazıkov-Velenie Vremeni” , *Strategiya Rossii dergisi*, S.2, 02.2013, http://sr.fondedin.ru/new/fullnews_arch_to.php?subaction=showfull&id=1360836464&archive=1360836658&start_from=&ucat=14& .(son erişim 16.02.2017).

- SÜLEYMENOVA, ŞAİMERDENOVA, AKANOVA (2007), *Yazıki Narodov Kazakstana*, Astana, Arman-PV Yayınevi.
- TAUMURAT, D. (Editörler: S.Salemov, B.Qapalbek, A.Baybosın, S.Qulmanov, G.Tauel), (2014), *Memlekettik Til Sayasatı (normativtik-quıyıqtıq aktiler cınaǵı)*, Astana, “Ş.Şayahmetov atındaǵı Tilderdi damıtudın respublikalıq ülestiru-adistemelik ortalıǵı.
- TEKİNOǴLU, Hüseyin (2015), *Geçmişten Günümüze Tarihe Hükmeden Millet Türkler*, İstanbul, Kamer Yayınları.
- TELEBAYEV, G.T., “Gosudarstvennaya Yazıkovaya Politika v Respublike Kazakhstan”, *Memlekettik Baskaru cane Kızmet*, s.34-37, http://elibrary.kz/download/zhurnal_st/st15209 (son erişim 18.03.2017).
- TELĖOCA, Canuzak (2015), *Kazak” Atı Kaidan Şıkkın?*, *Kazak edebiyatı gazetesi*, 06.04.2015.
- TİLEMİS, Mustafin (1994), *Politologiya*, Almatı.
- TÖREKULULY, Nazir (Editör: Şerubay Kurmanbayulı) (2005) , “Cat sözder turalı” , Astana.
- UÇAR, Fuat (2007), *Dış Türkler Türk Dünyası'nın Parlayan 5 Yıldızı Orta Asya Türklüğünün Tarihsel ve Kültürel Yapısı*, 2.baskı, Ankara, Fark Yayınları.
- URAKOVA, Lazzat (2014), “Geçmişten Günümüze Kazakistan'daki Dille İlgili Yasa Koyuculuǵa Genel Bir Bakış”, *Türkbilig*, S.28, s.97-104.
- USER, Hatice Şirin (2006), *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri*, 1.Baskı, Ankara, Akçağ Yayınları,
- VALİHANOV, Çokan, *Sobranie Soçineniy.V pyati tomah*, C.1, Almatı.
- Yz.y, *İz istoriy kazahskoi pismennosti i kazahskoi knigi*, <http://www.tarih-begalinka.kz/ru/timetravel/page3282/> (8.06.2016).
- http://testent.ru/publ/studenty/istoriya_kazahstana/kultura_kazahstana_vtoroj_poloviny_xix_veka/25-1-0-1884.
- <http://kazgazeta.kz/?p=28005>

<http://mgov.kz/kz/ministerstvo/gosudarstvennaya-yazy-kovaya-politika/> (son erişim 17.01.2017)

http://ru.government.kz/docs/u010550_20040329.htm (son erişim 17.01.2017).

http://ru.government.kz/docs/u010550_20040329.htm (son erişim 17.01.2017).

http://www.serpın.kz/?page_id=26 (son erişim 20.02.2017).

<http://www.silkadv.com/ru/node/1984>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı: Botagoz SAZAYEVA
Doğum Yeri ve Tarihi: 24.11.1991. Kazakistan
İletişim Bilgileri: botagoz.sazayeva@hotmail.com

Eğitim Durumu

1998-2009 Kazakistan. Cambıl bölgesi, T.Rıskulov ilçesi, Kamenka, B.Momişulı okulu.
2009-2013 Kazakistan. Almaty şehri, Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi. Filoloji ve Dünya Dilleri Fakültesi, Yabancı diller: İki Yabancı Diller Bölümü.
2013-2017 Türkiye. Niğde şehri. Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
2014-2015 Almanya. Essen şehri. Duisburg-Essen Üniversitesi (Erasmus Mundus öğrenci değişim proramı). Türkistik Bölümü.

Yabancı Diller

İngilizce (iyi derecede)
Rusça (iyi derecede)
Türk Lehçeleri
Almanca (başlangıç)